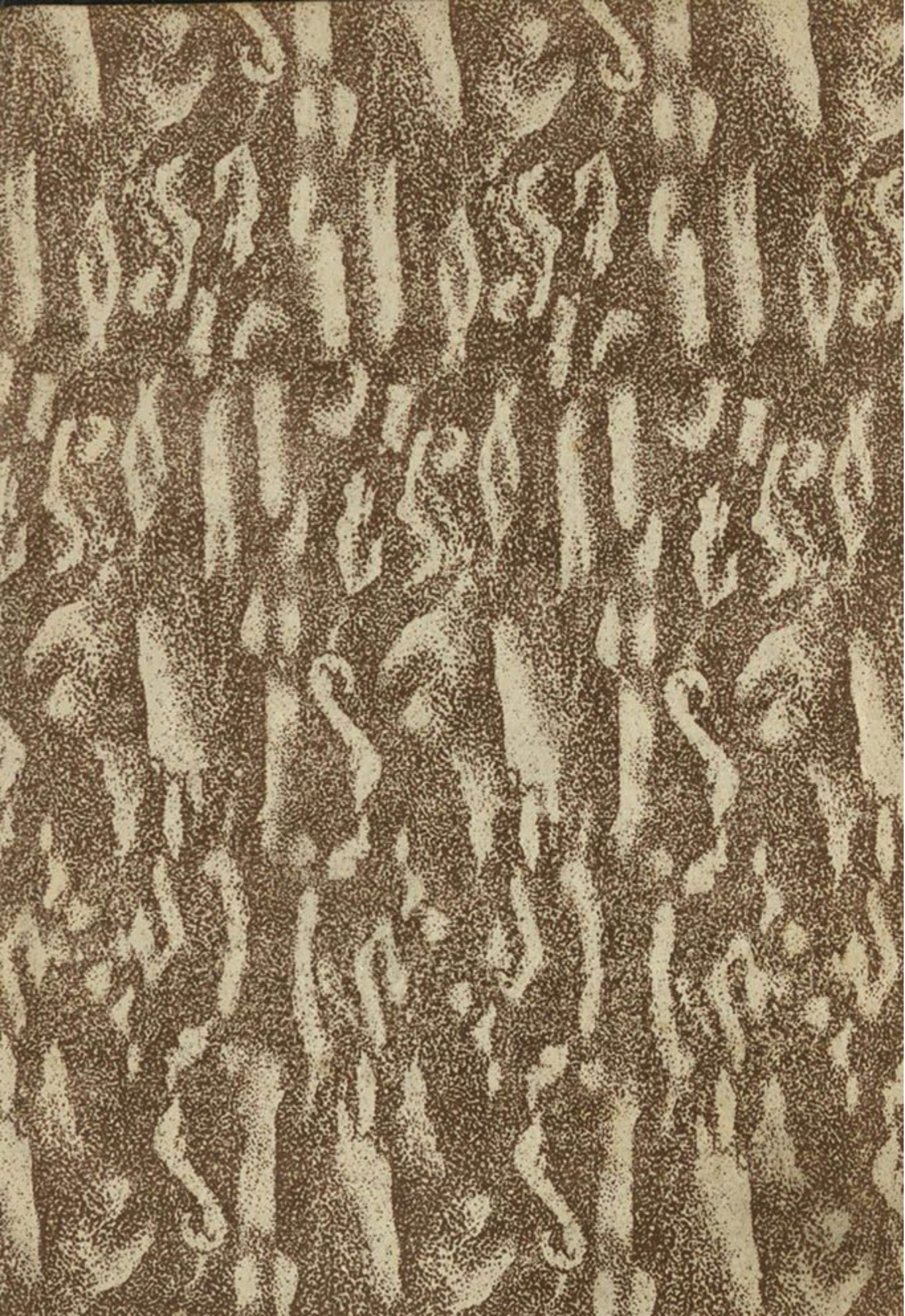

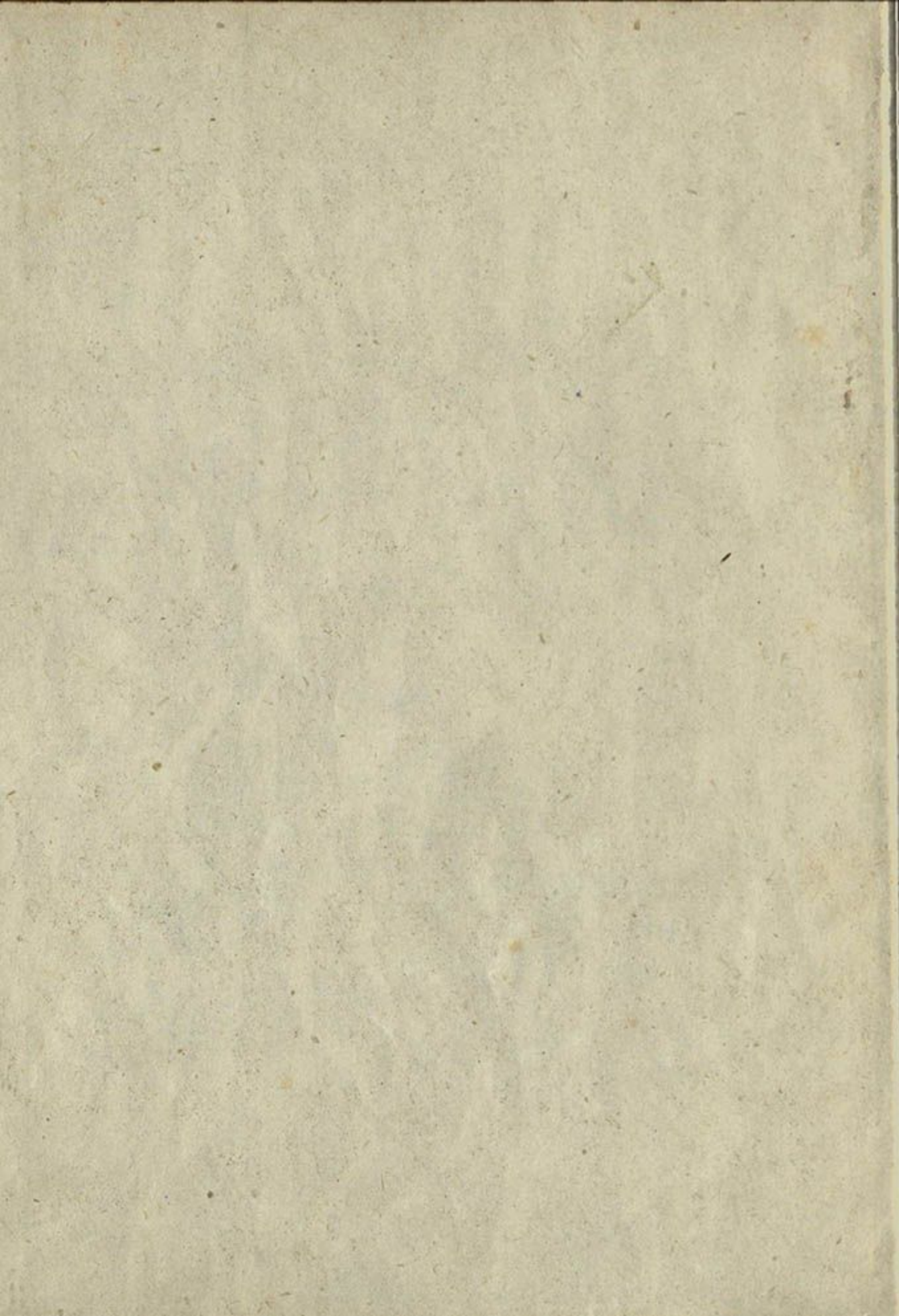
Ба 45730

ДББ
ДИМ

АНДРЭЙ АЛЕКСАНДРОВІЧ

ТВОРЫ

К Н І Г А Д Р У Г А Я

~~22 3937~~

Ба 45730

АНДРЭЙ АЛЕКСАНДРОВІЧ

Ба 45730

НАПОР

НА РАДЖЭНЬНЕ ЧАЛАВЕКА

Б-1502. Б 45730

1964 г.

Бел. адд. 1994 г.

Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі
Менск лім

Рэдактар А. А. КУЧЫНСКІ
Корэктар С. ГРАХОЎСКІ
Тэхнічнае афармленьне Ул. СОКАЛАВА
Вокладка мастака ТАРАСА

Упаўнав. Галоўлітбелу №А 279
Зак. 1625—2000 экз.
«Палесдрук», Гомель

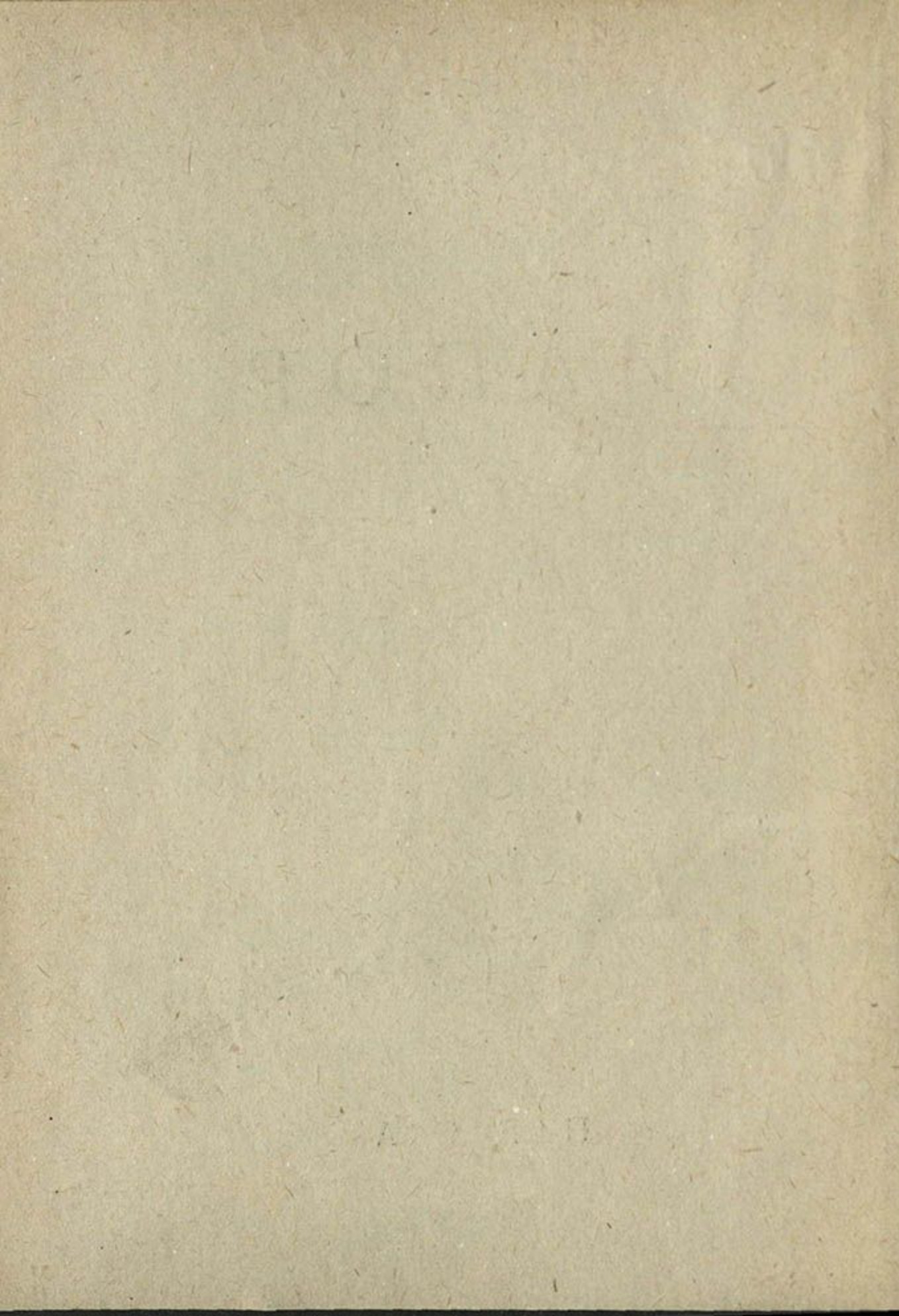
Здана ў друкарню 1-V—32 г.
Падпісана да друку 22-VI—32 г.

25. 04. 2009

НАПОР

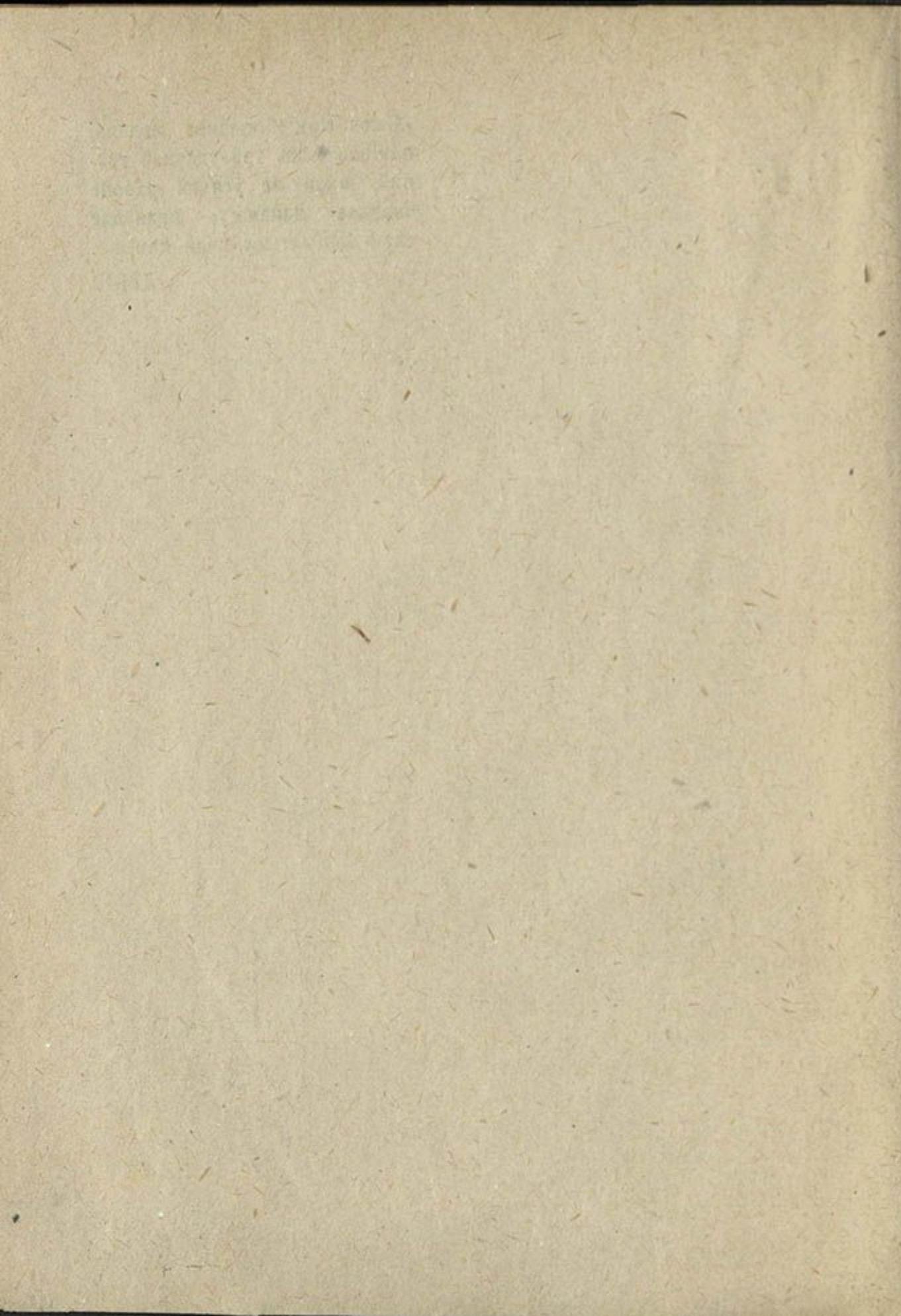
П'Е С А

„Саюз камуністычнае моладзі
павінен быць тэй ударнай гру-
пай, якая ва ўсякай рабоце
аказвае дапамогу, праяўляе
сваю ініцыятыву, свой пачын“.

ЛЕНІН

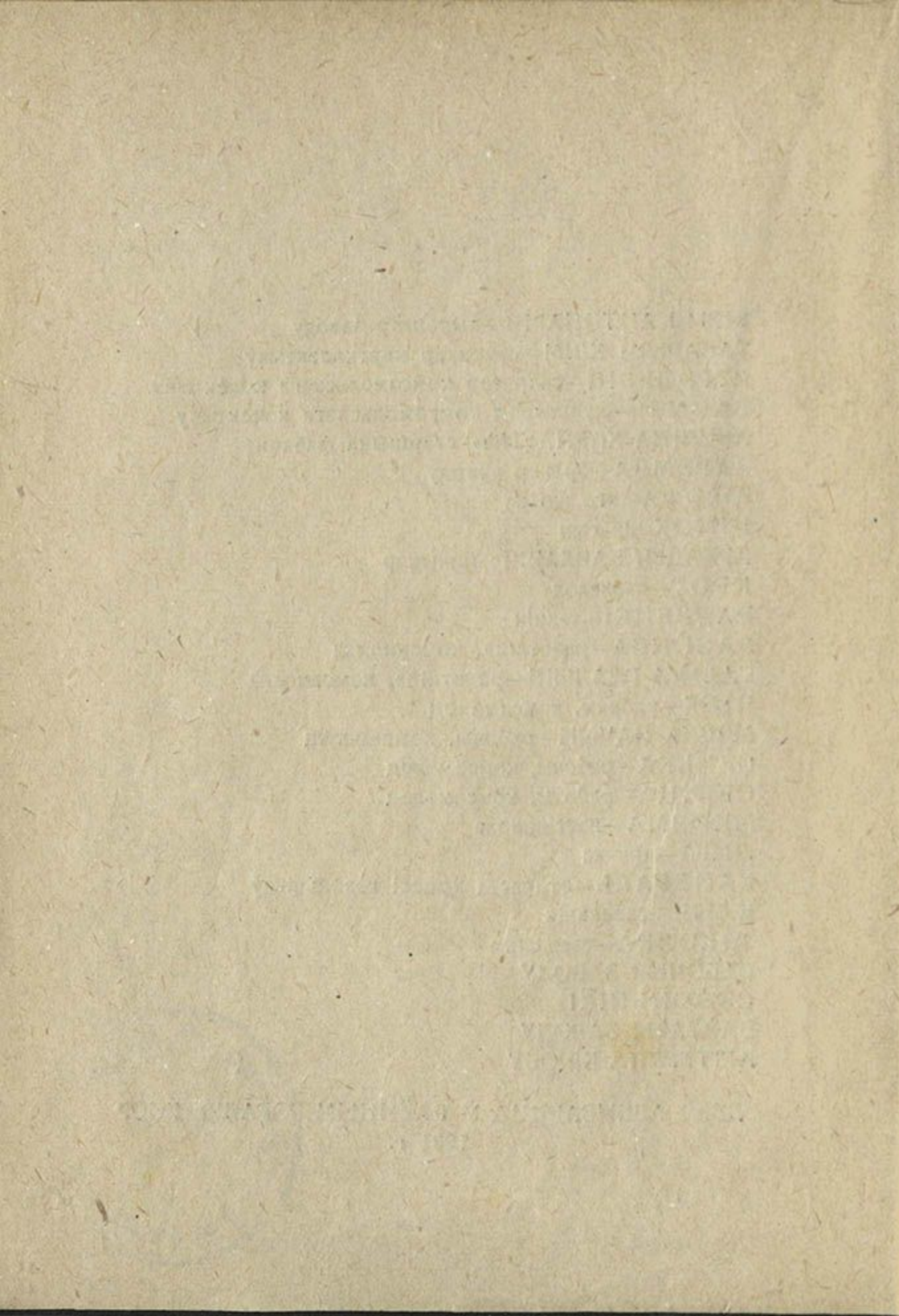

КІРЫЛ АНТОНАВІЧ—дырэктар заводу
ТАВАРЫШ КЛІМ—сэкратар партколектыву
СТРЭЛЬБІН—сэкратар комсамольскага колектыву
БА ЗЫЛЬ—культпроп комсамольскага колектыву
АКУЛІНА КАРПАЎНА—старшыня фабкому
ЗАРЭМБА—бракер заводу
ЮЗЭФА—яго жонка
ЦІМОХ—іх сын
АРКАДЗЬ КАРЛАВІЧ—інжынэр
КРОТ—дзелавод
РАДЗЕЦКІ—тэхнік
ВАСІЛІСА—работніца, комсамолка
ГАЛЬКА ГЛАДЫШ—работніца, комсамолка
ЧЫЖ—рабочы, комсамолец
МІШКА ПАЧЫН—рабочы, комсамолец
СЕНЬКА—рабочы, комсамолец
СУНІЦА—рабочы, комсамолец
МЕР'ЕМА—пэнсіянерка
ЛІПА—прачка
КАНДРАЛЬ—стараства арцелі сэзоннікаў
КЛЫЧ—сэзоннік
МІКОЛКА—сэзоннік
РАБОЧЫЯ ЗАВОДУ
СЭЗОНЬНІКІ
ВАРТАВЫ ЗАВОДУ
АГІТГРУПА КЛЮБУ

ДЗЕЯ АДБЫВАЕЦЦА ў РАЁННЫМ ГОРАДЗЕ БССР
1931 г.

М І Т Ы Н Г Д Р У Ж Б Ы

П Р О Л Ё Г

Сыплецца сьняжынкамі змрок. Стромкая сьнежная гара. Моладзь заводу катаецца на санках, каньках. Паступова запальваюцца апаясваюць гару рознакаляровыя праменьні. Дзяўчаты (іх многа) закідваюць сьнежкамі Чыжа,—у баку стаіць Радзецкі, пад час усьміхаецца.

Чыж (да дзяўчат)

Эх, ідры—тваю качалку,
Сып, надбаў, давай закалку!

Дзяўчаты

Досыць, до'—няхай живе,
Няхай ратунак просіць.

Васіліса

Дапамогу, хай заве,
Мо' тады і просьцім.

Галька

Прызнавайся, чыжык—Чыж,
Што ты хочаш ад жыцьця?

Дзяўчаты

Чыжык, чыжык, што-ж маўчыш?
Ну, заплач, заплач, дзіця...

Васіліса

Раскажы нам, што майструеш,
Мы тады табе даруем.

Дзяўчаты

Раскажы нам, раскажы—
Слаўны майстра, чыжык—Чыж.

Галька

Ты сяброўствам беражы!

Дзяўчаты

Раскажы нам, раскажы.

Чыж

Расказаць? Ну, што-ж, магу,
Я сакрэт не сьцерагу:
Я працую над машынай,
Усё прадумана, як сьлед.
Ашчасьлівіцца краіна,
Што краіна, цэлы сьвет!
Адратую на заўсёды,
Узьніму высока сьцяг.
А было—вякам, народам
Скарачала дні жыцьця...

Дзяўчаты

Малайчына!
Вось яна,

Вось машына,—
Навіна.

Чыж

А прызначан апарат
Справе нашай, роднай—
Каб... зрабіць усіх дзяўчат—
На людзей падобных...

(Вясёлы гоман. Зноў закідваюць Чыжа сьнегам)

Дзяўчаты

Ах, ты, Чыжык, ах, ліхі,
Узяць за крыльлі,—на штыхі!
Сып, дзяўчаткі, сып, сып...

Чыж

Шась—ратуйся, ўліп!

(Уцякае. За ім гоняцца дзяўчаты. Васілісу затры-
моўвае Радзецкі)

Радзецкі

Васіліса!

Васіліса

Што?

Радзецкі

Чакай!

Быць з табой хвілінку дай...
Я хачу—каб зразумела,
Зразумела ты мяне.

Я хачу—каб шалясьцела
Сэрца шэлестам вясьне,
Я хачу—каб мы спаткалі,
Ўдвох прадвесьні карагод.
Я хачу—каб шчасьце хваляй
Вышла горда з берагоў.

Васіліса

Ой-ей-ё, ай-яй-я,
Песьня гладкая твая.
А мая—ня так багата,
Нават крышку сукавата:
— Кінь сваю круціць катрынку,
Будзь-жа хлопцам, ня... нудзі.

Радзецкі

Васіліса, стой хвілінку,
Зразумей мяне, ня йдзі.
Я сузор'ем шлях усею,
Зоры век ня гаснуць, не!
Знаю, знаю—зразумееш,
Зразумееш ты мяне.
Будзем разам, дружна будзем
Клікаць будучыні ўсход.
Пачуцьцё каханьня будзіць
Лоскат перыстых пяшчот.

Васіліса

Я дзіўлюся, глянеш—сталы,
Малады, перадавы.

А калі такое стала,
Што ён стаў без галавы?
Адрываецца, як можа,
Ад зямлі—кудысьці ўвысь.
Апынуцца ў бездарожжы,
Значна стаць без галавы!
Гэта-ж цені, а ня людзі
Горда ўздыбленых гадоў.
Хочаш, мы сябрамі будзем—
У грамадзе сваіх сяброў.

Радзецкі

Я табе хілюся нізка,
Лепшых дзён ня хочу знаць.
Васіліса, Васіліса—
Не магу я больш маўчаць:
Залацістым лягу лістам
У сонцатканым дыване.
Васіліса, Васіліса—
Ты—адзіная ў мяне.
Будзь-жа чулай, прытуліся.
Сэрцу я твайму пяю.
Васіліса, Васіліса—
Маладосьць прымі маю.

* * *

Падыходзіць з-за гары Мішка Пачын у чырвонаармейскім шы-
нэлі, шлёме, за плячыма ранец. Узьбіраючыся на гару, ён не
заўважае, як у нізе катаюцца на каньках Васіліса і Радзецкі.

Мішка

Цішыня... Нікога ня відно.
Будынку гэтага, як быццам, ня было?
І часу не багата праплыло,
А ўсё змянілася... Яно
Здаецца можа мне?..

(Углядаецца)

Збудованы. Раней ня бачыў, не.
Ішлі дзянёчкі, год за годам...
Дзе-ж людзі ўсе?

(Падымаецца вышай. Убачыў Васілісу і Радзецкага)

Аднак,
— Таварышы, вы з гэтага заводу?
Вечар добры.

Васіліса і Радзецкі

Добры вечар.

Радзецкі

Та-ак...
Каго знаёмага шукаеце, ці як?

Мішка

Ды я, сказаць вам, сам тутэйшы.

(Падыходзіць да іх)

Іду... і шлях не прыгадаю.
Багата зьмен наўкола...

Радзецкі

Сьпешна,
Перабудоўваем, будуем, вытвараем.

Мішка

Чаму завод маўчыць,
Работа ваша дзе?

Радзецкі

Сягонья ў нас выходны дзень...

Васіліса (спазнала Мішку)

Мішка, Мішанечка, ай-яй-я...
Думалі, цябе, як жабу, зьеў кітаец.

Мішка

Васіліса, ліса, лісанька-лісічка,
Вырасла, хоць замуж выдавай.
А можа выйшла?

Васіліса

Мішка, ты?

Мішка

А можа і ня я, ня знаю.

Васіліса

Расказвай, брат,
Расказвай, дзе ты быў,
Як змагаўся, што рабіў?
Знаёмся—наш—Радзецкі Ян,
Тэхнік—значыць, практыкант.

(Вітаюцца)

Выкладвай нам прыгоды ўсе свае.
Кажы, мо' стрэльнуў кітайнку?
Чаго-ж адзін? Прывёз-бы і яе...

Б4 45730

Мішка

Стала шустраю... Авочы—як маланка...
Скажу яшчэ, шанго мой. Будзе час.

Васіліса

А ўсё-ж кітайцаў бачыў ты, ці не?

Мішка

А як ня бачыць іх, дзіўная...
Што бачыў я, ня ўбачыш ты і ў сьне.
Мы-ж вёрстаў тысячу зрабілі па Кітаі.
Раскажу яшчэ, ці-ж то апошні вечар?

Васіліса

Мішка, ты?... Ваяка! От, сустрэча...

(Жартліва пые)

Вас пабіць, пабіць хацелі,
Вас пабіць стараліся...

Мішка (пые ў адказ)

Мы таксама не сядзелі,
Мы падрыхтаваліся.

(Васіліса хапіла Мішку за рукі і коўзаецца
з ім па лёдзе)

Радзецкі (злосна ў бок)

Мне праясьняецца. Эх, людзі...
Ну, што-ж, сьпявай, а... плакаць будзеш.

Васіліса (пые)

У кітайцаў—генэралаў—
Усе ваякі сьмелыя.

Мішка (пяе ў адказ)

Ад бальшавіцкае навалы
Пруць, як ашалелыя...

* * *

Уваходзіць грамада моладзі: хто на лыжах, хто на каньках
Праяцелі з гары санкі. Грамада зьдзіўлена паглядае на Мішку.
Пачын не спазнае яго. Радзецкі абураны, глянуўшы на Васі-
лісу, кіўнуў рукой і пашоў).

Васіліса (да грамады)

Чаго-ж вы зьбіліся у клін?
Гэта-ж Мішка, наш, Пачын!

Галасы

- О, далёка-ўсходні госьць!
- Здароў!
- Як жыў?
- Як маешся?
- Здароў!
- А вырас...
- Дужым стаў.

Галька

Пахарашэў...

Базыль

Кажы, як маешся?

Мішка

А от... як бачыце,—
Акрэп і пасталеў.

5
45730

Чыж

Эх, качай тваю качалку,
Жыў-здароў, маё, Міхалка!

(Працягвае руку. Вітаюцца)

Мішка

Малайчына, брат, гарыш...

(Да ўсіх)

Добры вечар вам, сябры.
Што чутно ў вас? Як завод?
Як жыцьцё ў вас?

Чыж

Поўны ход!

Мішка

Бачу, бачу...

Чыж

І... няйначай.

Мішка

Хлопцам вырас ты харошым.

Чыж

Хлопец—во!—на самы большы!

* * *

Мост. Праходзяць бракер Зарэмба і дзелавод Крот.

Крот

Я-ж за вас стаю, вядома.
Кажуць... спэц вы падазронны,
Хоць работнік крышку здатны.

З а р э м б а

Крышку кажуць?

К р о т

Далікатна...

З а р э м б а

Кажуць, кажуць... Хай гавораць.

Гутарка—што вецер.

А ярчэй пасьяля віхору

Сонца н а м засьвеціць.

(Гіронічна)

Сходы, мітынгі, нарады...

К р о т

Кожны дзень!

З а р э м б а

Рэйд, налёт, абход, брыгады—

К р о т

Кожны дзень!

З а р э м б а

Брыгадзір, рабкор—запоем

К р о т

Кожны дзень!

З а р э м б а

Усе—ударнікі, героі.

К р о т

Кожны дзень!

Зарэмба

Самакрытыка да поту.

Крот

Кожны дзень!

Зарэмба

Вось і ўся яна работа—

Крот

Кожны дзень!..

* * *

Мішка

Мне здаецца, дзень ці два

З вамі я ня быў, братва.

А два гады...

Сенька

Яно кароткім

Час здаецца нам заўжды.

Галька

Дзіву даўся, пяцігодка

Прабягае ў тры гады.

Мішка

У тры гады... А вы,

Ці здолелі змагацца,

Каб стаць ударнай працай

Пад сьцяг перадавых?

Мінула два гады,

Вялікіх,

Векапомных,
Ня зломных
Два гады.

Базыль

Яшчэ і Маркс казаў калісь,—
На многа ўперад не пашлі.

Галька

А ўсё-ж, мы зрух вялікі маем.

Чыж

Бяз толку, што аполкі,
Жывем і... падгніваем.

Базыль

Слухай, Мішка, нам тымчасам,
Як сказаў і Энгельс Марксу,—
Працы ёсьць!

Сенька

Хоць з носу кроў!

Базыль

Завод наш мусіць даць Донбасу
Стандартных тысячу дамоў.

Галасы (як водгульле)

Стандартных... тысячу... дамоў...

Сенька

Рэспубліцы патрэбен вугаль.
І пад зямлёй, ад зор да зор,
За зьменай зьмена, ударным кругам,

Шахцёра зьменьвае шахцёр.
Пасьля напружнай цяжкай працы—
Кватэра ўдарніка—барак.

Васіліса

І мы,—што сіл, павінны ўзяцца
Будынкі выслаць!

Галасы

Час! Пара!

Галька

Я знаю, знаю—вышлем мы
Ў Донбас патрэбныя дамы!

Базыль

А ў лесапілцы створана
Вытворчая комуна.

Васіліса

Паміж цэхамі спаборніцтва расьце.

Галька

Мы маем зрух!

Сенька

Варушыцца работа!

Чыж

Калі абед з кампотам...

Базыль

Кавалі выклікаюць нас—
Програму ўдарную ў адказ.

Мішка

Перавыканаць?

Чыж

Раз!

Базыль

Зьніж сабекошт, хоць прэч галава.

Чыж

Два!

Базыль

Якасьць уверх, а брак з гары!

Чыж

Тры!

Базыль

І яшчэ, і яшчэ, і яшчэ!

Мішка

Працаваць, працаваць, працаваць!

Чыж

І чатыры і пяць і шэсьць!

Галька

Мы ў намаганьні
Першымі станем!

Васіліса

І прэмію—знаем—

Грамада

Мы—атрымаем!

Базыль

Аднак, пакуль парадкам

Турбот і перашкод.

Дарогаю ня гладкай

Ідзе яшчэ завод.

Плеханаў гаварыў,

Як добра не працуеш,

Падточвае прарыў.

Васіліса

Яно па духу чуеш,

Дзе спад, а дзе прыліў.

Базыль

Сьясарны цэх ці кузня

Не дадуць у час

Замкоў, ці шпіц, ці лузіны—

Затрыманы заказ.

Вось так і нечакана

Ўразаешся на мель.

Чыж

Якія капітаны,

Такі і карабель.

* * *

Прыбягае Стрэльбін.

Стрэльбін (убачыўшы вясёлую грамаду,
абурана)

Сабраліся, альлё... Час марудзіць?

Ноч, глядзіце, стукаецца ў грудзі.

Растрачваеце сілы?.. Раніцою—
На работу позьнецеся,—гер-ро-і...
(Бачыць, што крыкам ня ўздзейнічаеш, просіць)
Разыходзьцеся...

Г а л ь к а (жартліва)
Максім,
Глядзі, я высахла зусім...

В а с і л і с а
І мне ты сэрца так параніў...

Стрэльбін
Я... я... ні я... Даволі! Я пытаньне
Аб вас пастаўлю на бюро!

М і ш к а
Стрэльбін, што з табой? Здароў!

Стрэльбін (углядаецца)
Альлё... ў парадку спрэчкі—госьць!

Г а л ь к а
Максімка, зжалься, сэрца ў ранах...

Стрэльбін
Ну, як пчала на мёд...
(Расказвае Мішку)
Удар-ні-кі, альлё,
А не кратае іх праблема прамфінпляну.
За працай—охкаюць,
А як гуляць—гарой!
Пытаньне я пастаўлю на бюро.

(Ідучы з паляваньня, падыходзіць Клім, чуе скаргу Стрэльбіна).

Клім

Адразу й на бюро? Няйначай?
А справа важная? Каго?

Стрэльбін

Таварыш Клім, я знаю, я гарачы,
Але я ўсіх, усіх да аднаго.

Галасы

Го-го-го!..

Мішка

Добры вечар, з баявой пашанай!

Клім

А... маё, вітаю. Госьць жаданы.
Зусім?

Мішка

Але.

Клім

Вітаю, брат, вітаю.
Работы ў нас...

Мішка

Расказвалі, я знаю.
І вы баец, са стрэльбаю...

Клім

Парой—
Люблю ў лясох са стрэльбай патаптацца.
Ўспаміны сьцелюцца мяцеліцай ліхой,
Калі з вінтоўкаю прышлося сябравацца.

І дзень і ноч, прыгадваю, гады—
Вінтоўка з рук ня сходзіла ніколі.
Ішлі праз лес, праз сёлы, гарады,
І сэрца рвалася бывала, як з падпольля.
Мы гналі ворага, нас песня звала ў бой,
Гучэла водгульлем:— „ў комуне
астаноўка“.

Мы гналі ворага наваляй штурмавой,
І неразлучная—ў руках твая вінтоўка.
І вось цяпер, каб не адвыкла вока,
Часамі ў свой выходны дзень
Іду ў лясок, знайду сабе мішэнь
І, як калісь,—у лоб на 300 крокаў.

Г а л а с ы (зьдзіўлена)

У лоб—на 300!
Вось страляе!..

К л і м

Бывае
Часам зайчыка прыдбаю.

Ч ы ж

Ганяў-страляў па зайцу,
А падабраў... кітайца.

(Сьмех).

С т р э л ь б і н

А на бюро!.. Альлё, браточкі,
Даволі, хопіць, заўтра-ж дзень рабочы.
За нас ніхто ня будзе працаваць.

Мішка

Працаваць — умова важная, вядома,
Але й на лыжах часам маладому...

Базыль

І Роза Люксэмбург казала бязупынна:
Адно другому шкодзіць не павінна.

Стрэльбін

Я... на бюро!

Клім

Чакай, якраз наадварот,—
Гуляць павінен ты, расьці павінен
дужым,
Байцом гартованым, як сталь,
павінен быць.

Васіліса

Само нек па сабе,
А вышаў мітынг дружбы.

Галасы

— Мітынг дружбы,
— Росту,
— Барацьбы!

Усе (пяюць)

Здымем адвечную цвіль,
Здымем вякоў павуціну.
Поступам нашым нястрымным
Новыя тысячы міль
Браць мы штодзённа павінны.

Сілай магутнаю рушымся біцца—
Ў бой—

Грамадой,
Штурмавой,
Бальшавіцкай!

Хто ў нашы дні перамог
Лютымі змовамі шкодзіць,—
Штурмам прыбою разводзьдзя
Зломім на нашых шляхах,
У нашым вялікім паходзе.
Сілай магутнаю рушымся біцца—
Ў бой—

Грамадой
Штурмавой,
Бальшавіцкай!

Гукнем наступнаму дню—
З гонарам на рыштаваньях:
Наша жыцьцё, што ўсход сьвітанья,
Яго маладому разьліву—агню
Слава і песьні змаганья.
Сілай магутнаю рушымся біцца—
Ў бой—

Грамадой,
Штурмавой,
Бальшавіцкай!

ВЯЗЬМО I

Кватэра бракера Зарэмбы. Зарэмба і Кандраль п'юць гарбат
Пыхціць самавар. Ля камоды сядзіць жонка Зарэмбы—Юзэфа—
разглядае віды-паштоўкі.

Зарэмба

Яшчэ, яшчэ, швагруська, налівай...

Кандраль

Ды ўжо-ж, чаго-чаго, а ёсьць вады...

(Налівае)

Зарэмба

Хфруктовы толькі чай.

Кандраль

Такой бяды...

(Шклянка трэскаецца)

Трэснула... Ну й шкло пашло,
Ці-ж гэткае раней у нас было?

Зарэмба

Ды гэта брак, адкід, а не тавар.

Кандраль

Які тавар, такі і гаспадар.

Крута...

Зарэмба

Воблаю падкармливаюць гуту...
Гэ, Кандраль, з вялікага палёту
Нізка сядуць...

Кандраль

Бітымі ў балота.

Зарэмба

Ведама, дзе-ж дзенуцца?

Кандраль

І скоро.

Юзэфа (разглядваючы паштоўку)

А во—Бірлін. Вось гэта горад!
Мужчыны, гляньце, тут пажыць
За дзень і год аддаць ня шкода.

Зарэмба

О-го і год...

Кандраль

Ну, што там, пакажы?

(Падыходзіць да Юзэфы, разглядае паштоўку)

Юзэфа (да Кандраля)

А колькі тут жыцьцёвай асалоды!..

Кандраль

Гэт, ці-то-ж, Бярлін?

Вось да вайны, тым часам.

Там былі

І выдраштрасы..

Юзэфа

А я... хацела-б там пабыць.

Зарэмба

Пабудзеш, дзе-нібудзь пабудзеш.

Кандраль

Маліся, выпрасі канчыну галыцьбы,

Маліся—зноў

Пад богам будуць людзі.

Зарэмба

Маліцца, ведама...

Але аднэй мальбой

Ня справіцца з бязбожнай галыцьбой.

А сьціхам трэба, мірна і з падходцам,

Узяць к сабе, бліжэй, вось гэтак,

хлопцаў.

Кандраль

То праўда божая...

(Зачэпліваецца за падлогу, падымае бот і разглядае яго).

Юзэфа

Ад чаю ап'янелі?

Зарэмба

Сукі адны, бракованыя зрубы...

Кандраль (трасучы ботам)

Цьвікі савецкія... Нашу нядзелю,

А вышчырылі зубы.

І хата, як з карчоў. А но-овы

Пасёлак для рабочых пабудован.

Затапіць-бы... Сьледу каб ня стала,

Паводкаю няхай папаласкала-б!
Бывала да вайны і зносу ім няма...

З а р э м б а

Бывала да вайны?..
Бывала, брат, бывала.
Цяпер—няма? Кіраўнікоў ня стала.
Заправілы ў нас, туга бярэ—як
глянеш,—
Аржанікідзе, Янукідзе, швілі, мілі.
ай-ярдэ.

Ці-ж гэта нашыя, ці-ж гэта хрысьціяне?
Куды ні кінь—
Татары і жыды.

К а н д р а л ь (мацае самавар)
Халодны ўжо...

З а р э м б а

Астыў? Юзэфа, падагрэй.

Ю з э ф а (бяручы самавар)
Гэй, Андрэй, душагрэй,
Маладзіцу абагрэй.

З а р э м б а

Саграваў я маладзіцу,
Задымілася спадніца.

К а н д р а л ь

І праз год, ад граха
Нарадзілі... курыцу.

(Сьмех. Юзэфа выходзіць. Круцяць цыгаркі з
махоркі. Кандраль бярэ ласкуток паперы,
глядзіць на агонь, чытае)

Зарэмба

На сэрцы нуда, а паверыш,
Закурыш і ўсё нек дарма.

Кандраль (чытае)

Рыс-сава-я папера...

(Жартам)

Папера засталася, а рысу і няма...

(Сьмяюцца)

Зарэмба

Сягоньня я процантаў сорак
Брак прызнаў...

Кандраль

Сорак?

Зарэмба

Сорак.

І адразу рапарт у кантору,

Што калі такая якасьць—

Ой, дадуць, пішу я...

Кандраль

З гакам.

Зарэмба

І толькі так. Тады—

Дырэктар на дыбы,

Ячэйка за чубы.

Брак. Брак.

Паніка. Брак.

На ногі завод.

На ногі барак.

Крык на двары:
Пр-ра-арыў..
Сход. Мітынг. Штурмавалі,
Гаварылі і крычалі—
А машыны... прастаялі.
Разумееш? От, з паходцам,
Сьціхам, мірна, але моцна.

Кандраль
І ў мяне арцель—што я,
Справа ў нас—адна, свая.

Зарэмба
Хлопцаў ты сваіх настрой—
Хай спэцоўкі патрабуюць.
Не дадуць—хай грамадой
Усе... як быццам забастуюць.

(Кандраль садзіцца на канапу)

Зарэмба
Будзь, швагрусь, на пагатоў,
Донбасу тысячу дамоў
Завод наш вырабіць змушаюць.
Калі-ж хто сьціхам, мірна памяшае...

Кандраль
Хай толькі бог благаслаўляе!

Зарэмба
Ты разумееш—дзе паслуга,
Ціж мы нячулыя з табой?
Саветам, знай, патрэбен вугаль.

Кандраль
Як хлопец дзеўцы маладой...

Зарэмба

Бяруць шахцёра, а кватэру
Яму зрабіць павінны мы.
Мы зробім... з гнілак і фанэры,
Каб не ўстаяў аднэй зімы.
Раз—хата дрэнь, раз вецер шорыць,
Дык менш вугля дадуць шахцёры.
А менш вугля—дык з кожным годам
Усё больш зачыніцца заводаў.
Заводаў зьменшыцца— за тое
Пачнецца болей беспрацоўе.
Ці-ж мы нячулыя з табой?
Пілі сучкі, Кандраль,
Падпільвай прамфінпляны.

Кандраль

А галава ў цябе разумная, што ў пана.
Галовы гэткія бывалі да вайны.
Разумна кажаш... Сукіны сыны,
Ня дзецца ім нідзе, ня дзецца ад труны.

Зарэмба

Ня трэба змовы, не, ня трэба,
Я сам сабе, а ты сабе...

Кандраль

З божай ласкаю як-небудзь
Іх... з зямелькі саскрабем...

Зарэмба

Баяцца, што?—Наадварот!
Цяпер рабочых недахоп.

А сьціхам, мірна і з падходцам
Падлівай ў сэрца воцту.
Змоў ня трэба, не, ня трэба—
Ты сабе, а я сабе.

К а н д р а л ь

Сьведкай будзе толькі неба
Ў нашай страшнай барацьбе.

(Юзэфа прыносіць самавар)

* * *

Уваходзіць дзелавод Крот

К р о т (страхае сьнег, расьцірае вуха)

У-ух-жа скруха-завіруха...

Мабыць вымаразіў вуха.

Добры дзень.

К а н д р а л ь

А ўжо-ж, нішто.

Ю з э ф а

Распранайце паліто.

З а р э м б а (жартліва)

Прашу... Мірон Саўкавіч Крот.

К р о т

Ня Мірон-жа я, а Нэррон,

І ня Саўкавіч, а Саулавіч

І ня Крот-т, а Крод-д,—

На заводзе старшы дзелавод,

Нэррон Саулавіч Крод-д.

Ю з э ф а (углядаецца ў вакно)

А сыпіць сьнег, ой... сыпіць.

З а р э м б а

Гарбаты шкляначку выпі.

Ю з э ф а

Грэйцеся.

(Паказвае на вуліцу)

А круціць заўзятна.

К р о т

Дзякую.

(Юзэфа падае цукар)

Далікатна.

З а р э м б а

Пасьпееце дзякаваць.

Ю з э ф а

Проша...

К р о т (выскаквае з-за стала)

Забывся я скінуць галёшы.

(Адыходзіць у кут—скідае)

К а н д р а л ь

Ці-ж гэта галёшы?—Чаўны.

Бывала былі да вайны,

Глыбокія, акуратна.

К р о т (успомніўшы)

А-га... Далікатна.

Я ўспомніў... Да нас

На завод значыць...

Навіна.

Ю з э ф а

Сядайце, кубачак...

З а р э м б а

Аднак...

К а н д р а л ь

Навіна?

К р о т

А-га.

З а р э м б а

Навіна?

К а н д р а л ь

Кажы.

З а р э м б а

Расказвай, адразу.

К р о т

На завод прыехаў цяпер

З дырэктарам—інжынэр.

К а н д р а л ь

З кім?

К р о т

З дырэктарам.

З а р э м б а

На зусім?

К р о т

А-га.

Зарэмба

Малады?

Кандраль

Знатны?

Крот

Ня ведаю.

(Юзэфа частуе цукеркамі)

Далікатна.

Зарэмба

Адзін?

Юзэфа

Сямейны?

Кандраль

Комуніст?

Крот.

Беспарцейны.

Зарэмба

Глянем, як дуне вецер...

Кандраль

Цяпер інжанэры—сьмецьце.

Да вайны бывала, ну!

Юзэфа (налівае гарбату ў шклянкі)

Вып'ем за навіну.

Зарэмба

Чай хруктовы...

(Садзяцца за стол)

Кандраль

Хфрукта... сус-стр-рэнім!..

Крот (дуе на сподачак з гарбатай)

Будзем здаровы!

Юзэфа

Бярыце варэньне.

Крот

А-га. Забыўся якраз,
Інжынэр, што прыехаў да нас,
Шкоднік. На дзесяць год
Па трыбуналу...

Зарэмба

На наш завод?

Крот

А-га. Справіцца хоча.
Казалі, рабочым—
Прышла папера

Зарэмба

Якая?

Крот

Каб інжынэра
абкручвалі атмасфэрай!..

Зарэмба

Гым... абкруцім. Асколак.

Кандраль

Сволач.

* * *

Уваходзіць Цімох

Зарэмба

Справіцца хоча?

Кандраль

Хфрукт...

Зарэмба

Асколак,

Цюрму прамяняў на цюрму.

(Да Цімоха)

Чаго швэндаешся?

Цімох

А чаму?

Кандраль (да дзелавода)

Сволач... Прыехаў зусім?

Крот

Ды я, далікатна, пры чым?

Юзэфа (да Цімоха)

Цімачка, выпі гарбаты...

Зарэмба

Яшчэ што, гарбаты яму?

Цімох

А чаму?

Зарэмба

Ты глядзі—у камсамолы—

Я тады цябе прыму,—

Хай ня прымуць!

Цімох

А чаму?

Зарэмба

Што ты чамкаеш? Ч-чаму?

(Юзэфа абымае Цімоха)

Крэслам зараз абніму.

Цімох

А чаму?

Зарэмба

Вон адгэтуль, абармот!

Юзэфа

Сьціхні...

Зарэмба

Твой-жа гэта недарод.

От, удаўся. Змый сьляды...

Цімох (выходзячы)

А куды?

Крот (спачуваючы Юзэфе)

Валаводзяцца па сьвету...

Юзэфа

Не шчаслівыя яны...

Кандраль

Вось, бывала да вайны,
Як дубы расьлі сыны.

(Цімох адчыняе дзьверы, высунуўшы галаву,
зьяртаецца да бацькі)

Цімох

Інжанэр прыехаў. За табой
Ён мяне паслаў...

Зарэмба

Цяпер?

Кандраль

Інжанэр?

Юзэфа

К яму?

Зарэмба

А чаму?..

ВЯЗЬМО II

Пакой Чыжа. На сьценах сярод портрэтаў правадыроў Леніна і Карла Маркса портрэт Ньютана, а поруч чарцяжы. Над усім гэтым лёзунг— „Комсамалец, вынаходкі—аддавай для пяцігодкі“. Лёзунг напісаны руксёй—вакол тэксту малюнкi зьнарад-ракеты. Па пакоі раскіданы кавалкі жалеза, дрэва, інструмант. Чыж за работай.

Чыж (пяе)

Сяду, сяду ля граніцы—ей-жа-ей.
Закуру сваёй махрыцы—ей-жа-ей.
І на Захад, як разьведка—ей-жа-ей.
Дым плыве цераз палеткі—ей-жа-ей.
Пераплыў істужкай шэрай—ей-жа-ей.
У палацы Бэльвэдэра—ей-жа-ей.
Там—гармідар, гвалт, адразу—ей-жа-ей.
Адзяюць працівагазы—ей-жа-ей.
Крык падняўся між панамі—ей-жа-ей.
— Зноў рука Масквы над намі—ей-жа-ей.
Я-ж смалю каля граніцы—ей-жа-ей.
Нашу ўкраінку-махрыцу—ей-жа ей...

(Стругае трубка. Захоплены працай крапатлівай і цікавай).

Чыж

Мне жыцьцё ня мілым будзе,
Як свайго не дасягну.

Э... эх, Чыж,

Не прагарыш!

Целеграф забудуць людзі,
Ўсю навуку ўскалыхну.

Ліха, гора, сьмех і сорам,
Будуць сыпацца, як град.

Э... эх, Чыж,

Не прагарыш!

Цераз пушчы, горы, мора—
Будзе лётаць мой знарад.

Каб пабіць рэкорд сусьветны—
Трэ' цярпліваць і напор.

Э...-эх, Чыж,

Не прагарыш!

Выйдзе, выйдзе—гэтым летам,
Я сусьветны б'ю рэкорд!

(Вымярае цыркулем даўжыню трубки)

Раз... два...

(Далей лічыць неразборліва)

Дваццаць два!

(Бяжыць, вымярае на чарцяжы)

І тут латва,—

Дваццаць два!..

Эх, ідры-тваю ў Эўропу,

Каб удаўся толькі вопыт,

Што матэрыя людзкая

Мой знарад не затрымае...
Э... эх, Чыж,
Не прагарыш!
Пусьціць, выпусьціць—чаго там,
Не дарма мая работа.

(Зноў-бярэцца за працу)

Каб сусьветны ўзяць рэкорд,
Трэ' цярпліваць і напор!

* * *

Уваходзіць Цімох з заявай у руках. Дзьверы за ім мэханічна
зачыняюцца. Цімох аглядаецца, яго дзівіць: што гэта тако?

Чыж (да Цімоха)

Малайчуга-валацуга,
Рад табе я аднаму:
Стань вось гэтак, будзь-жа другам,
Ты ня бойся...

Цімох

А чаму?

Чыж

А чаму?—Хадзі, вось гэта —
Будзе лётаць па сусьвету.

(Паказвае чарцеж)

Цімох

А чаму?

Чыж

Таму, што гэта
Мой знарад, мая ракета.

(Скарагаворкай)

Цераз горы, цераз мора,
У любы на сьвеце горад,
Праз муры і цераз люкі
Проста кожнаму у рукі,
Ці ў Бэрлін, ці ў Будапэшчу
Перадам адсюль дэпэшчу.
І па сувязі таму
Міравы рэкорд вазьму.
Разумееш?

Цімох

А чаму?

Чыж

Зробім вопыт. Досыць чмекаць,
Стань вось тут, гудзі, як хват.
Трэба, каб праз чалавека
Праляцеў стралой знарад.

Цімох

А чаму?

Чыж

Гудзі, дубіна,
Варушыся, рві прастор!

(Падыходзіць да ракеты)

Чалавек, як і машына,
Мае ўласны свой матор.

(Глядзяць на Цімоха, які верціцца)

Гэтак, гэтак... Больш рухава...
Зараз зловіш...

(Займаецца сваёй ракетай. Цімох кінуў вярцецца,
падыходзіць да Чыжа з заявай, а ў гэты момант
Чыж уключае ракету)

Цімох

Слухай, Чыж,
Рыкміндуй маю заяву,
У камсамольцы падпішы.

Чыж (узяўшыся за галаву)

Праляцела дзікай галкай,
Во, ламай тваю, качалку,
Падпішу табе... прышвацькай!

Цімох

А чаму сказаў мне бацька?

Чыж

Стань назад. Гудзі маторам.
Варушыся! Скорасьць... Скорасьць.
Ну, яшчэ!

(Цімох зноў пачаў гудзец і вярцецца

Чыж сябе супакойвае)

Узяць рэкорд,
Трэ' цярплівацьць і напор.

(Чыж зноў рыхтуе к стрэлу ракету)

Я цябе, цюхцяй, дайму.

Раз, лаві!

(Трэск ракеты. Цімох круціцца, падлятае Чыж,

Цімох яму выпростае рукі)

Няма?

Цімох

Чаму?

(Чыж шукае ў Цімоха па кішэнях, лазіць
за пазуху, глядзіць у валёнках так нэрвова
і злосна)

Цімох (стаць, разняўшы рукі як для вобыску)

Наказваў бацька падпісаць
Рыкміндацыю ў ячэйку...

Чыж (злосна)

Адыйдзі, дуб'ём прайму.

Цімох

А чаму? (выходзіць)

(Чыж апусьціўшы галаву садзіцца і ціха,
ціха п'е сабе пад нос)

Сяду, сяду ля граніцы
Закуру свае махрыцы
—ей-жа-ей...

ВЯЗЬМО ІІІ

Мост. Праходзе Клім,—насустрач яму Стрэльбін, Чыж, Базыль і Акуліна. Сустрэліся. Комсамольцы ўзбуджаныя.

Стрэльбін

Альлё, якраз і Клім... Кажы,
Ці бачыш ты, як лоўка ўсё праходзе?
Мы ўсе.

Чыж

Мы ўсе!

Стрэльбін

Ўсе пойдзем на нажы,
Ня пусьцім шкоднікам
Туліцца на заводзе.

Базыль

Мы выступім.

Акуліна

Цярпець ня будзем!

Чыж

Годзе!

Клім

Шкодніцтва... нажы...
Толкам раскажы.

Стрэльбін

Ці-ж на заводзе ўсё ў парадку?
Ці-ж працы ў нас патрэбны спор?
А тут-ка вось—нагрузачка прыдаткам,—
За шкоднікам стаўляй яшчэ дазор.

Акуліна

Работы з галавой, мобілізуеш сілы,—
Інжынэрчык, калі ласка, белакрылы.

Чыж

Ён, скруці яго качалку,
Наш завод зьнясе на звалку.

Стрэльбін

Мы не дапусьцім ні на крок.

Базыль

Казаў Дзяржынскі— з году ў год,
На замок—
Ад шкоднікаў завод!

Клім (спакойна)

Не зарывацца, ша!

Стрэльбін

Маўчаць?

Клім

Не зарывайся, чуеш?.. Даць
Усе мажлівасьці, няхай
Працуе, глянем, як пачне.

Стрэльбін

Эт... Цягне ў лес ваўка заўсёды.

Чыж

Мы на завод ня пусьцім.

Галасы

Не!

Клім

Вы сьціхамірцеся. Заводу
Спэцыяліст патрэбен. Даць усё.
Зірнем, як будзе працаваць сягонья.
А мець павінны—востры зрок, чуцьцё...
Ён на заводзе ў нас—
Як быццам на далоні.
Мерапрыемства кожнае, проект
Мы на вытворчае нарадзе абгаворым.

Стрэльбін

Таварыш Клім, ты мяккі чалавек.
Апортуністы, вось хто...

Базыль

Скора

Да чорнай дошкі скоціцца завод.

Клім

Наадворат,

А загібаць вы не павінны.

Акуліна

Загіб—

Благое парушэньне дысцыпліны.

К л і м

Дысцыпліна партыі—закон.
Усьціхамірцеся...

Хадзем, хадзем на працу.

С т р э л ь б і н

Комсамол застрэльшчык,
Яму—па праву—тон.

Ня будзем мы са шкоднікамі знацца!

К л і м

Комсамолія—у баёх перадавік,
Але не забывайцеся ніколі,
Што партыя ў краіне кіраўнік,
Яе галоўная кіруючая роля.
Калі, каб справіцца,
Прыслалі інжынэра,—
Знае партыя, што робіць.

А к у л і н а

Гэта верна!

К л і м (да Акуліны)

На гэтых днёх зьбяры заводзкі сход.
Мой даклад. Я мушу растлумачыць.

(Да Стрэльбіна)

А ты—харошы хлопец, але бяда гарачы.

А к у л і н а

Унечарговы сход?

Ч ы ж

Пераварот!

Стрэльбін

Шкодніка ня пусьцім на завод!..

* * *

Лёд. Сэзоньнікі-зімшчыкі за працай. Падаюць на крукох
бярвеньні. Гудзіць пад'ёмны крант.

Кандраль

Што, прыядзем падкапціцца?

Міколка

А чаму не закурыць.

1-шы сэзоньнік

Калі ё махра-махрыца.

Кандраль

Ну, давай, брацьця, махры.

Галасы

— Ты ня дуры...

— Вымай свой кіцель.

Клыч

Магу ўдружыць вам аганьком...

(Шаркае сярнічкай)

Кандраль

Дый, ці-ж я вам распрадзяліцель?

Няхай махоркі дасьць заўком.

Вы, што, працуеце? Агулам

Сацыялізм прышлі рабіць?

Няхай-бы ўласьць пра вас пачула,

І вам прыслала б закурыць.

2-гі сезоннік.

Якая ўласць—такі закон.

К л ы ч

„На-пяць у тры“ бяры разгон.

К а н д р а л ь

Хэ-хэ-хэ-хэ... Яно з разгону
Соцыялізма ўся--тарчма.

К л ы ч

Махры няма,
Дык на... талёны.

К а н д р а л ь

Чакай, чакай, яшчэ дарма!
Пакуль там тая пяцілетка—
У галаштаньніцу абярнецца народ.

1-шы сезоннік

Не загаварвай, на газэтку.

К л ы ч (бярэ газэтку)

Дымок падпусьцім пад... завод!

2-гі сезоннік

Давай-давайце, ліквідуем.

М і к о л к а

Глядзі, арцельна разьдзяры.

К л ы ч

Калгасы, так сказаць, касуем,
На гаспадаркі—хутары.

(Рвуць газету на роўныя кавалкі. Кандраль
дае тытунь. Закурваюць)

К а н д р а л ь (задуменна)

Жыцьцё падмочана...

М і к о л к а

Тым часам,
А ў нас там плодзяцца калгасы...

К а н д р а л ь

Дый-не! Ня з гэтых я! Ой, не!
Мяне калгасам не кране.
Глядзі, густы ўспывае дым
Увысь, увысь, глядзі—ўспывае—
Але... як і туман
Над поплавам заўжды—
Узьнімецца, затым і асядае.
Вось гэтак і жыцьцё,
І край,
І наша ўласць,—
Ішла ў гару,
Цяпер садзіцца ў грязь.

М і к о л к а (выпусьціўшы дым цыгаркі)

Клубком пашоў, а ніцам
Рассыпаўшыся—во—
Садзіцца,—во, садзіцца...

Кандраль

Куды-б жыцьцё ні йшло,
Яно к магіле прыдзе...

* * *

Прыходзіць Мішка Пачын.

Мішка

Добры дзень, таварышы.

Галасы

Дабрыдзень.

Мішка

Як бачу, курыце?

Міколка

Ў зацяжку...

1-шы сэзоньнік

Перадышка ў працы цяжкай.

Клыч

А-а... дзень добры, шматтыражка...

Мішка

Закурыць—ня ёсьць памылка,
Але ў свой час.

2-гі сэзоньнік

З вусамі самі...

Кандраль

Былі бывала чышчаныя жылкі,
Тады й закурвалі часамі.
А цяпер...

Міколка

Рады ў гады...

1-шы сэзоньнік

Зацягнем самасею.

Клыч

Што-ж, пацерпім...

Кандраль

Ад бяды

Курыць наўчылася Расея.

Клыч

Дзе-ж набрацца ўсім?

2-гі сэзоньнік

Ня дзіва.

Кандраль

А народ мы церпялівы.

Мішка (да Кандраля)

Барада, ты хітра гнеш,

Другое ў розуме трымаеш.

Кандраль

Ня гну і не ганю... А мне

Не закурыць—радзіны праклінаю.

Мішка

Не за-ку-рыць?.. Куры!

Ці-ж не стае махры?

Міколка

Зусім няма ў нас.

Мішка

Як?

Галасы

— Няма.

— Уг-га...

— Даўно не выдавалі.

— Дзярмо жыцьцё!

Клыч

Чарней дзярма!

Мішка

Як бабы, от, засакаталі.

Мне ясна ўсё... Братва,

Ці-ж на плячох у вас не галава?

Ці-ж кожны з вас малы?..

Вы гляньце—там—

Працуюць, як валы!

А вы?... Страхнецца,

Гуртом—людзкой асадай,

Усім агульную, для ўсіх народзім

радасьць!

Рабо-отнічкі... Рабо-очыя!.. Ссычом—

Сакочаце—махры ня-ма, што куры.

Кандраль

Брацьця, зьвярні яму

Махры, няхай закурыць.

К л ы ч

Магу ўдружыць вам... аганьком!

(Падыходзяць да Мішкі, саваюць яму акуркі,
нарачыта задзірліва)

І-шы сэзоньнік

На, пацягай.

Мішка

Ты ня дуры.

Галасы

- Не зазнавай!
- Маёй махры...
- Курні...
- Яй-яй!

Мішка

Не забывайцеся!.. за працу!

Кандраль

Ня пужай!

К л ы ч (замахнуў рукой)

Таварышу радактару—з рабкораўскім
прыветам!

Мішка

За працу, хлопцы! Што-ж, давай,
давай.

З прарываў ганьба нам ня вылезьці
дагэтуль.

Голас здалёку

Лес... Давайце лес...

К л ы ч (увіваючыся ля Мішкі)

— Ест!

Хата,

Дзьве сасонкі,

Сам куртаты,

Голас тонкі...

(Паступова бяруцца за працу)

К а н д р а л ь

Бывала, помню, да вайны,

Нас не ганялі так паны.

А цяпер—

І шкоднік інжанэр

Будзе камісарам.

М і ш к а

Барада, ня дарам—

Ты, як зьвер,

Чакаеш нашай згубы.

Ой, глядзі, паломіш зубы...

(Выходзіць)

* * *

Мост. Праходзяць дырэктар заводу, сэкратар парткалектыву і інжынер. Працуюць сезоннікі. Неўзабаве Кандраль іх заўважае, прыслухоўваецца да гутаркі, затым падбухторвае хлопцаў— „націскай, далікатна, але моцна“...

Д ы р э к т а р

Расьцём, Аркадзі Карлавіч, расьцём.

(Паказвае на груды лесу)

Ад гэтуль мы харчваемся сырцом.

Па берагу—запасы нашы, склад.

Клім

І тут прарывы.

Дырэктар

Спосаб працы прасты.

Інжынер

Я раю вам паставіць самакат,
Мэханізацыя—найлепшы сродак росту.

Клім

Покуль самакат—прарывы заядуць.

Інжынер

Я пацікаўлюся. Я вывучу. Знайду.

Дырэктар

Ітак, прышлі к канцу.
Ад гатоўкі да сырцу.
Які, Аркадзі Карлавіч, настрой?

Інжынер

Заве, Кірыл Антонавіч, завод
Рэконструіраваць процэс усіх работ.

Клім

Рэсурсы ёсьць.

Дырэктар

З прывозам крута.

Інжынер

Не спатрэбіцца валюта.
Праз дэкаду канчаткова
Дам праект перабудовы.
Зьверым разам і... затым
Дазволіце?—Аддам—
і вопыт свой і ўздам.

Дырэктар

Для працы вам—прастор і ўмовы,
Але сумленна, шчыра!

Інжынер

Шчыра! (паціскаюць рукі)

Клім

І абавязкова—
Прыслухоўвацца к рабочым
прапановам.

(Сыходзяць уніз)

Кандраль

Чалом, дырэктару, чалом.

Галасы

— Мы скардзіцца, дарэктару, ідом.
— Адданасьць мы, дарэктару нясом.
— Чалом, дарэктару...

Кандраль

Пакораю гнем плечы.

Дырэктар

Што за спэтакль сярэднявечча?

Клім

Што-вы? Што-вы? Людзі ці скаты,
Манэра шкодная. З падрываю,
што краты.

Кандраль

Кірыл Антонавіч, і вы, таварыш Клім,
Адданасьць выказаць прышлі.

Клыч

Вітаць арцелью нашы рады
Насіцеляў савецкае ўлады.

Клім (злосна)

Па што спэтаклю разьвялі?

Кандраль

Зьвярнуць увагу хочам.
Далі валёнкі нам? Далі.
Забыліся падшыць. А мы іх топчам.
Мы-ж не па небу ходзім, па зямлі.
І працы больш таварышам рабочым.
Былі-б падшытымі, трымаліся-б
даўжэй.

Дырэктар

Вы што надумалі?

Кандраль

Таварышы, вядома,
Мы ў бараку жывем...

Клыч

Ей-ей,
Бакі мазоліць сьцёртая салома...

Галасы

— Курыць няма чаго!
— Разьлезьліся калені!
— За працай, як валы!

Кандраль

А мы народ сумленны...

Дырэктар

Не разумею...

Клім

Што гэта?

Дырэктар

Падход з цікавым скрогатам.

(Пад'ёмны крант з гулам абрываецца)

Інжынер

Абрыў!

Дырэктар

Аварыя?

Галасы

— Няшчасьце!

— Што такое?

— Хутчэй!

— Назад!

— Аварыя?

— Бяда!

(Інжынер падыходзіць разам з дырэктарам і Клімам да месца аварыі, за імі — сыцяной сезоньнікі. Відаць прачка Ліпа, што палощча бялізну. Яе крык парушае цішыню).

Ліпа

А ліханька... Я трусікі згубіла...

Інжынер

Ясна. Неахайнасьць:

Бервяном забытаны ланцуг —

Загарадзіў дарогу валіку й зубцу.

Дырэктар

Нядбайнасьць толькі?

Клім

Жартуеце з агнём!

Кандраль

З агнём? А дзе ён, у каго?

У грудзёх у нашых,

Змораных рабочых.

(Паказвае на сезоньнікаў)

Вось—агонь,—жывы, людзкі агонь.

А вы? Мы знаем вас...

Відаць, на што ахвочы.
Завод апушчаны. Усё ідзе на спад.
Пад'ёмнік кокнуў.
Грызе прарыў іржавы.
Так вучыць партыя? Наўрад.
Мы ў ЦЫК даб'емся,
Сталіну заявім.
На шыю сесьці не дадом.

Дырэктар

О-го, вучоная лісіца,
Нашпігованы ня нашынскім душком.

Клыч

Ня пушчу на карак мне садзіцца!

Дырэктар

А карак твой—нішто, адкормлены,
ўтрымае

Кандраль

На сходзе пагаворыма.

Дырэктар

Пужаеш?

Інжынер

Заблёкаваўшы трос—
І стане крант прыгодным,
Зубцы ў ланцуг узяць.

Кандраль

Шкоднік!

Во каму прастор і шыр.

Клім

Кандраль, Кандраль, не дзебашы.

Кандраль

Прыгон?

Клім і дырэктар

Што-о?

Клім (да сэзоньнікаў)

Вы чуеце? Кандраль прыгон

угледзеў

Чаму-ж вы маўчыце?.. Прыгон?

Мы на каго працуем, на каго?

Хто гвалтам змушаны? Кажы!

Хто на памешчыка жыцьцё сваё

кладзе?

Кажы, раскажвай, дзе ён? Пакажы.

Прыгон угледзеў? Дзе, паказвай, дзе?

Крывёй уласнаю, жыцьцём уласным

творым

Вялікі, новы сьвет, упарта,

з песьняй гучнай...

А хто прыгон шукае, ён—закляты
вораг,
Альбо клясавага ворага падручны.

(Дырэктар падняў бервяно, усклаў на плячо,
панёс. Бярэ бервяно Клім)

Клім

А ў непарадку што, нядбайнасьць,
ці злачынак,

У газэтку дай, вынось на сход.

Пільнай, глядзі і ведай
што хвіліну—

Ты—гаспадар, бо гэта наш завод.

(Падыходзіць Міколка. бярэ Клімава бервяно
з другога боку; падышоў дапамагчы)

Міколка

А вось, скажэце вы, таварыш Клім,
Калі збудуем мы жыцьцё,

якое хочам,
Тады скажэце вы, ці можна будзе
ўсім

Жыць сабе, ці толькі для рабочых?

(2-гі сэзоньнік бярэ бервяно ад Кліма і весела
адказвае Міколку)

2-гі сэзоньнік

Усім, гурбой,
І нам з табой...

(Выносяць бервяно)

Клім

Правільна, няясна што, спытай.

(Увайшоў дырэктар, бяручы другое бярвяно)

Дырэктар

Давай, давай, давай!

(Уцягваюцца ў работу паступова іншыя сезоньнікі.
Бяруцца за работу нават Кандраль і Клыч).

Клім

Галоўнае, каб ня зрываць работ,

А што няясна—вынесем на сход!

(Уключаецца ў работу)

Прыбягае Ліпа

Ліпа

Людцы добрыя, праз вас,

Я бялізну паласкала—

Раптам... трусікаў ня стала.

Клыч

А спадніцы ня згубіла?

(Сьмех)

Уваходзіць Клыч, за ім Кандраль

Клыч

Рукі ў брукі, ногі ў клетку—

Выпаўняе пяцілетку.

(Рогат)

Клім (да Кандраля)

Эх, падкулачная лісіца,
Сьмейся, што-ж,—
Дзе здарыцца садзіцца?

Ліпа

Хлопцы, мілыя,
А трусікі згубіла я.

ВЯЗЬМО IV

Вечарэе. На сьнежным сумёце Васіліса і Радзецкі.

Радзецкі

Мы народжаны вальсіцца,
Як арлы ўвысь узьвіцца.
Мы з табой заўжды ўдваіх,
Мы вышэй, вышэй за ўсіх!

Васіліса

А пакуль з тваіх высот—
Пабягу, пайду на сход.
І ня ўдвох, а колектывам...

Радзецкі

Ліквідацыя прар-рываў?
Васіліса!

Васіліса

Яні!

Радзецкі

Кахаю!
Ты—мая! А я?

Васіліса (жартам)

Ня знаю.

Радзецкі

Васіліса,
Мой герой!

Васіліса

Хай зайздросьцяць нам з табой.

(Цалуюцца)

З-за гары ідзе Мішка і Галька.

Мішка

Зіма. Зіма прышла.
Гэткая, здаецца, й ня была...

Галька

А сьнегам колькі замяла...

Мішка

Такой бяды!
Пашто нам халады,
Калі гарачая ваўчыцай
Кроў у нас з табой бруіцца.

(Радзецкі і Васіліса, трымаючыся за рукі)

Радзецкі

Васіліса!

Васіліса

Ян!

(Цалуюцца)

Мішка

Як замерзьнеш, дарагая,
Я ў шынэль цябе скатаю,
Прытулю, вось так, вось гэтак...

(Ахутвае Гальку ў шынэль).

* * *

Ускаквае Стрэльбін, запыхаўшыся: сьпяшаецца на сход. Насу-
страч яму Ліпа. Стыкаюцца.

Ліпа (трасучы падштаньнікамі)

Знайшла я трусікі, знайшла,
Саколiк, глянь...

Стрэльбін

Сыйдзі, смала.

Сьпяшаюся на сход!...

Радзецкі

Васіліса!

Васіліса

— Ян!

Мішка (тулячы Гальку)

Вось гэтак!..

Ліпа

Мой саколiк, лёс- шчасьлівы!

(Вылазіць з-пад гурбы сьнегу Чыж. Бачыць—
пара-адна, другая, трэцяя—схапіўшыся
за галаву)

Чыж

Во, ідрытваю, качалку,
Ліквідацыя прарываў!

(Заслона)

ВЯЗЬМО V

Заводські двор. Ідуць Клім і інжынэр.

Інжынэр

І вось, пачуць мне хочацца адказ...

Клім

Прычын, каб хныкаць, тугой сябе
марыць,

Ня бачу я, наадварот якраз.

Цяпер, Аркадзі Карлавіч, тварыць

Прастор шырокі, ўдзячная пара.

І вам мая найлепшая парада

Працаваць з адкрытаю душой.

Інжынэр

Ўсё так...

Аднак і комсамол аградай

Аддзяліўся ў падазронасьці глухой.

Люблю-ж я маладосьць, таварыш

Клім,

І хочу я гарэць...

А на шляху прапоны.

Клім

Ад вас залежыць. І, думаю, адным—
Работай шчырай зьнішчыць
падазронасьць.
Аркадзі Карлавіч, а ваш мінулы шлях?

Інжынер

Ну, чым давесьці вам,
Што тут я не за страх
І ня прыгонам?

Клім

Але мінулае—нязьменна зусім.
Дзівіць вас не павінна падазронасьць.
І шлях у вас ня шчырасьці прасіць—
Яе заваяваць павінны працай плённай.
Настарожлівасьць здаровая зусім,
Вы разумеце...

Інжынер (задумлена)

Я разумею вас, таварыш Клім...
(Некалькі крокаў праходзіць моўчкі)

Інжынер (схамянуўшыся)

Я... задаволены. Таварыш Клім,—
Сьмерць сваю спаткаў не бяз мучэньняў.
Але—
Я пахаваў сябе, усё згінула маё.
І я сьвяткую ўласнае, сваё—
Сваё, уласнае

Другое нараджэньне

(Зноў ціха і задумлена)

А маці новая

Ці прыме з ласкай сына?..

Клім

Настарожлівасьць

Дзівіць вас не павінна.

Чуецца рабочая песьня „Гэй-жа, разам“. Клім і інжынэр павольнымі крокамі ідуць у той бок, адкуль усё гучней і гучней да носіцца песьня

* * *

Штурм прарыву. Працуюць комсамольцы, сэзоньнікі: дружна, уздымна, весела. На грудзе лесу сядзіць бракер Зарэмба. На вышчы правяць крант-конвэр Мішка і Чыж.

Грамада (за працай)

Гэй-жа, разам,

Гэй-жа, разам,

Гэй, адразу,

Возьмем разам!

Гуртам, дружна,

Хлопцы, здужым!

Гэй—

Яшчэ,

Яшчэ,

Яшчэ!

Будзе сонца зьзяць ярчэй!

Што ні стане

Ў час рабочы,—
У нас і камень
Зарагоча.
Гэй, адважна!
Ўсё—для нас!
Дай, наляжам,
Дружна!
...Раз!

Базыль

Клара Цэткін гаварыла:
Перамога там, дзе сіла.

Стрэльбін

Братцы, хлопцы, хлопчыкі...

Мішка

Натужся, грамада!

Чыж

Суп'чыкі, соп'чыкі,
Суччы адкідай...

Сенька

Рабацішка комсамольцам—
Агурочак з перасольцам,
Пад Варшавай—гэта буду я.

Чыж

Заганю сваім знарадам
Завярыngu клёпку ззаду.
Пад Бэрлінам—гэта буду я.

Міколка (да Галькі)

Сонца села нізка-нізка,
Дзеўка к хлопцу а ня блізка.
Над калыскай—гэта будзеш ты

(Сьмех)

Стрэльбін

Альлё... Вы зрыўшчыкі работ!
(І раптам ласкава)

Братцы, хлопцы, хлоп...

(Клыч яго перабівае, перадразьнівае)

Клыч

— Чыкі,
Лапці з лыка,
Невялікі
Ты музыка.

Кандраль

Аднолькавае дабро.

2-гі сэзоньнік

Евы мятае рабро.

Мішка (а Клыча)

Сьцеражыся, хфрукт нясьпелы!

1-шы сэзонік

Ня пужай!

Клыч

Замні фасон!

Чыж (да Клыча)

Рыла-мыла-чумандрыла,
З кракадзіла сальцісон!

2-гі сезоньнік

Но-но-но...

Стрэльбін (упрашвае не адрывацца ад працы)

Браточки, хлопцы!

Клыч (да Чыжа)

Конскай плеўкі вынаходца!

Мішка

Сьціхамірцеся!

Бракер (супакойвае адных і другіх)

Чаго-там,
За аднэй-жа ўсе работай.

Базыль

Сам Будзённы гаварыў:
Дзе ругня—там і прарыў!

Стрэльбін

На бюро! Вымову ўсім!
Хлопцы, братцы, што вы,—
Прынялі-ж мы пастанову,
Што бяром іх на буксір.
Дык выконваць...

Сенька

За работу!

Галасы

— Дружна!
— Гуртам!
— Штурмам!
— Ротай!

Кандраль

Так загоняць і ў чуму...

(Дадае папяросты, частуе сезоннікаў)

Адпачні. Курні хвіліну,

Пасядзіце.

Цімох

А чаму?

Кандраль

Чалавек-жа не машына...

(Невялікая група сезоннікаў на чале з Кандралём садзяцца, кураць.

Міколка (ён працуе ля конвэера).

Эх, сасоньніца-сасна,

Дні суровыя.

Бервяно да бервяна—

Хата новая.

(Уваходзіць Клім і інжынер)

Клім

Тысячу, братцы, тысячу—

Выпіліць, выстругаць, высячы!

(Сезоннікі, што курылі, убачыўшы Кліма, бяруцца за работу)

Мішка

Шырэй плячо, гайдайся, гэбаль.

Калі трэба—значыць трэба!

Міколка

Гаратлівасьці былой

Час пазбыцца нам.

Забудуем шыр балот
Камяніцамі...

Клім (пытаецца ў Чыжа)

Што добрага чуваць?
Ці хутка пойдзе кран?

Мішка

Чыжова галава,
Не галава...

Сенька

Дзяржплян.

Клім

Бяз жартаў, хлопцы, як работа?

Чыж (глумачыць)

На тры нарэзы быў зубец,
Абхват—чатыры абароты.
Я даў чацьвёрты і... канец.
На 30 процантаў скарочана работа.
І ёй-ёй, ідры яго качалку—
Запрацуе зараз—ух!

Клім

Вось яна рабочая сьмякалка!

Уключаецца ў работу, інжынер падымаецца на вышку да
Чыжа

Базыль (трымаючы сукатае бервяно)

Таварыш, бракер, снасьць
Такое дрэва ў дрызг разможджыць.

Бракер (добра і не разгледзеўшы)

Гэткі сук валюту дасьць,
Падавайце, можна!

(Прыходзіць Радзецкі)

Чыж

Хлопцы, глянь, маладажон!

Мішка

Сьціхамірся, Эдысон!

Чыж

Бубні—звон,
Зманіў-жа ён
Васілісу ў свой палон.

Стрэльбін

Ёсьць у нас на гэта конт...

Клыч (да Радзецкага)

Стаў на кон, маладажон!

Стрэльбін

Прынялі мы пастанову!

(Радзецкі выходзіць)

Базыль

Трэба так:—праца стане,
Дык гуляй тады ў каханьне.
Роза Люксэмбург пісала:
— Я змагалася й кахала.

(Інжынэр сыходзіць з вышкі і ідзе ў бок. Прыходзіць дырэктар).

Дырэктар

Штурмуеце? Ударнікам вітаньне.

Чыж

Штурмуем,—хто прарыў,
А хто каханьне.

Галька

Лес, Кірыл Антонавіч, струной.
Бервяно
Адно ў адно!

Дырэктар

Ї праца нашая—у адно!

Мішка

Ї мы працуем за адно!

Клім

Ї вернае трымаем мы старно!

* * *

Інжынер у баку, адзін. Чуецца рытмічны гул штурму

Інжынер

Маці новая,
Ці прыме з ласкай сына?
Ці зможа ён расьці, гарэць, тварыць?

(Падыходзіць Зарэмба)

Зарэмба

Не вясёл—сакол, задуманы.
Прычына?

Хе-хе, прычына ясная.

Нялёгка зараз жыць.

Харчоў нястача. Рыбка-саланіна...

Аркадзі Карлавіч, зайшлі-б чайку

папіць,

Ці з-пад кароўкі кубак малака.

Сябрамі будзем, захаджвайце, прашу.

Інжынер

Я не галодны, і я не ў жабраках.

Зарэмба

Не ў жабраках?.. Навошта гэтакі шум?

(Уздыхнуўшы)

Адзінок-сынок, а ўсе сакучуць—вораг,

Шкоднік,—во ён, экстраны паказ.

Ой, шмат, Аркадзі Карлавіч, гавораць.

(Паўза)

Ці-ж вы супроць мяне,

а я супроціў вас?

(Зьніжае тон)

Часамі парася засмажым на абед.

Сямейны-ж я, ня дрэнна будзе з намі.

А ўжо вядома,—

вы сабе, а я сабе,

Адны мазгамі, іншыя рукамі.

Закурым?

(Частуе махоркай)

Калі ласка...

Інжынер

Я сваю.

(Закурыў папіросу. Кураць).

З а р э м б а

Э... вочы ў вас запалі штось
глыбока.

Заходзь, баяцца што?

Ці-ж людзі чай ня п'юць?

А ў хаце цішыня... і ня чужога вока.

І н ж ы н э р

Вы памыліліся, шаноўны грамадзянін,

Вы па старому адрасу,

а там мяне няма.

(У разуменьні сам сабе)

Сьцежка роўная, хаця яшчэ
ў тумане...

Ці прыме сына новага?

З а р э м б а (заклапочана)

Дарма,

Аркадзі Карлавіч, няясна штось
гаворыш,

Зайшлі-б чайку з малінаю, вы хворы...

(Паяўляецца Акуліна, убачыўшы іх, яна
рэзва сьвіснула)

А к у л і н а

Там...—ударная брыгада,

Тут—ударная... нарада.

(Акінула іх вокам, сьвіснула, пашла)

Зарэмба

Вось бачыце?

Інжынер

Я... разумею!

(Шпарка пашоў усьлед за Акулінай)

Зарэмба

А я—ніяк не разумею,

У жыцьці заўсёды гэтак мусіць:

Інтылегенцыю так лёгка не раскусіш.

* * *

Дырэктар

На заводзе—пералом.

Калі прарыў пакрыем—

Значыць мы—усе, гуртом—

Напорам, мужасьцю бяром

Шляхі перадавыя!

Чыж

Каб сусьветны ўзяць рэкорд—

Трэ' цярплівасьць і напор!

Дырэктар

Напор—аснова ў пераломе.

Чыж

Пераломім!

Галька

І дагонім!

Мішка

А дагнаўшы, перагонім!

Базыль

Перагнаўшы, і загонім!

Чыж

А загнаўшы—шыю зломім—
Чарчылю, Амаль-Пашы,
За Пілсудзкім, Чанкайшы,
Макданальду, П'ер-Дзюрэ,
Чэмбэрлену, Пункарэ...

(Сьмех)

Стрэльбін (просіць не адрывацца ад працы)
Хлопцы, братцы...

Бракер. (да Галькі злосна)

Паглядай,
Што-ж ты брак пускаеш?
Адкідай назад, кідай!

Галька

Гэта брак? Тады... з адчаю
Ўвесь адкінуць трэба сплаў.

Сенька

Відаць са сна...

Базыль

Не разабраў...

Дырэктар

Што такое?

Г а л ь к а

Брак прызнаў!

(Усе глянулі на інжынэра. Акуліна штось расказвае Стрэльбіну, паказваючы то на інжынэра, то на Зарэмбу).

Стрэльбін

Адыйдзі, ты горш за бабу.

Акуліна

Падзея профсаюзнага маштабу!

(Сьвіснула)

Інжынэр

Для работы—годны краж.

(Бракер, развёўшы рукі, адыходзіць. Работа пачынаецца поўным ходам. Бракер шустра праходзіць ля грамады. Нарачыта глядзіць за кожным бервяном)

Дырэктар

Весялей на сэрцы стане,
Як цалком здадзім заданьне!

Акуліна

І шахцёраў мы запросім
На ўрачыстасьць к нам у госьці!

Стрэльбін

Альлё, браточкі!..

Бракер (да Базыля)

Што-ты,
Брак ня бачыш? Асадзі!

Базыль

Слухай, бракер, што ты хочаш?

Сенька

Зьмёрз?—Пагрэйся!

Чыж

Дурня корчыць!

Бракер

Адкідай, абавязкова.

(Дае знак адкінуць бярвяно)

Інжынэр

Гэта брак?

Памылка, што вы...

(Зарэмбу на сьмех)

Акуліна

Парушаць мы не павінны
Профсаюзнай дысцыпліны.

Грамада

Го-о-го!..

Дырэктар

Братва, даволі!

(Выйшаў, за ім інжынэр)

Цімох

Чаму?

Стрэльбін

Братцы, хлопцы,—скончым меру,
Скончым, хлопчыкі—за тым—
Адпачыць пасьпеем...

Галька

Верна!

Акуліна Карпаўна

Пяць гадзін!..

Галька

Асадзі!..

Акуліна Карпаўна

Больш цяпер я не магу,
Вашу-ж моц я сьцерагу.

Базыль.

Ёсьць ад партыі заданьне,
І штурмуй на выкананьне.

Мішка

Шчэ' ня больш аднэй хвіліны
Заракоча і машына.

Галька (просіць дапамагчы)

Акулінка, падтрымай!

Акуліна Карпаўна (разьвёўшы рукі, ідзе
дапамагчы)

Пяць гадзін...

Галасы

Давай, давай!

Базыль

Трэ' па-ленінску—на славу
Да канца давесьці справу.

Стрэльбін (за ім астатнія)

Гэй-жа, разам,
Гэй-жа, разам,
Гэй—адразу—
Возьмем разам!
Руш, адважна!
Ўсё для нас!
Давай, наляжам!
Дружна!
...Раз!

(Пасьля слоў „возьмем разам“ Чыж уключае
рубільнік—пашоў працаваць крант-конвэер.
Канцоўка; праца машыны. Праца ўручную.
Штурм)

ВЯЗЬМО VI

Пакой Радзецкага, Утульнасьць—па смаку недавучанага про-
вінцыяльнага мешчаніна. Васіліса адна. Ляжыць на канапе,
аблажыўшыся падушкамі, чытае кнігу.

Васіліса

Дванаццаць, дванаццаць дзён...
Дванаццаць, дванаццаць начэй...
Здаецца парой, гэта сон,
Зазыўны, узбуджаны сон,
Яркага сонца ярчэй.
Пакорна жыцьцю прынясу
Свае маладосьці агонь.
Бывае абудзіцца сум,
Імглісты, ўстрывожаны сум,
І крыўдай кладзецца на скронь.

(Схамянуўшыся)

Ня трэба нудзіцца і каяцца,
Іграй на вясёлай струне...
...У гультайстве і думкі гультаяцца,
А добра, так хораша мне!
...Дванаццаць сумесных дзён...
Сёньня—трынаццаты дзень.
Звычайна ня позьніцца ён.

Відаць затрымаўся...

(Чуе за дзвярыма крокі)

Ідзе.

(Становіцца ля дзвярэй—рыхтуецца напужаць мужа. Адчыняюцца дзверы. Васіліса—закудахтала, раптам бачыць, што ўваходзіць не Радзецкі, а з бялізнай у руках Ліпа. Страхаецца, а затым абедзье сьмяюцца)

Ліпа

Гэта-ж пеўня спатыкала,

І вось дай не ўшанцавала.

А глядзіш—са скрыпам, рыпам—

Васіліса (весела)

Пявунок?

Ліпа

Ды, што вы, Ліпа.

Пеўнем век свой ня была я.

Васіліса (жартам)

Ня была... А хто-ж такая?

Ліпа

Ліпа—я, а хто-ж я?—Ліпа!..

Шчасьцем хай цябе засыпіць

Улюблёны твой вучоны,

Маладым, здаровым плёнам,

Каб дурэлі на двары,

Карагоды дзетвары—

І ўсе—прахвэсары...

(Сьмех)

Васіліса

Ну, чаго-ж ты, Ліпка, хочаш?
Зараз муж падыйдзе, ён—
Стране тут чужыя вочы

Ліпа

Загудзіць, як авадзён?
Эт-жа (дае бялізну)
Зьверце, як адна—
Не бялізна,—белізна.

(Васіліса лічыць бялізну. Уздыхнула)

Ліпа

Уздыхаеш? Ня сумуй,
Будзь ласкавая к свайму.
Будзе хлеб табе й яму.
А што гэну пяцігодку
Адштурмуюць, ня ўнывай.
Век дзяўчыны—век кароткі;
Перасьпееш—што ўдава.

Васіліса (дастае к камоды грошы)

Добра. Дзякую... Рубля
Дам цяпер, яшчэ... пасьяля.

Ліпа

Пацярплю
Ї на рублю.

(Успомніўшы)

Што ў мазгу мне замуціла?
Гэта-ж я сказаць хачу,—

Бялізну тваю мачыла,
"Бачу... трусікі згубіла.
Страх праняў, як закрычу!..

Васіліса (трывожна)

Не знайшла?

Ліпа

Знайшла, чын-чынам,
Як-жа так, ціж я мушчына?

(Падыходзіць да камоды, паказвае ёй падштаньнікі.
Затым, склаўшы іх акуратна, кладзе зверху)

Васіліса

Добра. Дзякую. Заходзь.

Ліпа

Быццам я і не зайду.
Запрашаеш... Мой заход—
Будзе часта. Ё сераду,
Не бядуй, па доўг зайду.

Васіліса

Ідзі ўжо, йдзі.

Ліпа

Іду ўжо, йду.

(Выходзіць)

Васіліса (сэрвіруе стол)

Надакучала чакаць.
Дзе ён? Доўга так...

(Паглядае ў акно)

Змушае,
Турбавацца, выглядаць...
Завіруха, сьцюжа злая...

(Адыходзячы ад акна)

Час ідзе зіме сканаць
Ў разьліве сонечных праменьняў.
Вясна мая, дваццатая вясна,
Мяне вяснянкаю сустрэне.
Будзе рэяць песьня-ўзьлёт
Маладосьцю сакалінай.
Кроў румянамі пяшчот
Абудзіць горача дзяўчыну.

(Уваходзіць Радзецкі)

Васіліса

Зваць вясну... Зазыўная вясна!
Ах, Яня, ты? Так доўга...

Радзецкі

На!

(Яна кідаецца к яму, ён яе адштурхоўвае, даючы)
заводскую газету-шматтыражку)

Васіліса

Што такое? Што з табой?
Што? Чаму такі настрой?

Радзецкі

Пракляну той дзень, той год,
Калі прышоў сюды ў завод.
Дзіч! Бандыты! Хуліганы!

(Васіліса, разгарнуўшы газету, убачыла шарж на Радзецкага, весела засьмялася)

Радзецкі

Сьмешна? Шайка ў вас адна.

Васіліса

Што ты, Яня, ты-ж ня п'яны.

Так ня скажуць і сп'яна.

Страх які—пра-ма-ля-ва-лі...

Гэта—шарж. Махні, змаўчы.

Радзецкі

Праз цябе ўсё... Бачыш, кралю

З колектыву (гвалт!) укралі...

Васіліса

Кінь, ды гэта, мабыць, Чыж.

Ён штукаар. Падумаць, гэтак

Хваляваць нутро сваё.

Радзецкі

Кінуць-кіну. Лепш па сьвету!

Ты—праціўна мне... Адзь-ё.

Васіліса

Сьцішся, мне незразумела,

Хто павінен больш крычаць—

Ты—ці я?

Радзецкі

Ты на-да-е-ла,
Не хачу цябе я знаць.
Прападаць ня хочу, чуеш?

Васіліса

Ня крычы ў канцы канцоў!

Радзецкі

На-да-ела... Не хачу я,
Разьвядуся. Чуеш? Чуеш?

Васіліса

На-да-е-ла? Вось як? Кроў
Атруціў маю дзявочу,
Зганьбаваў, зманіў, цяпер—
Надаела? Больш на хочаш?

Радзецкі

Сьціхні, сьцерва.

Васіліса

Злыдзень, зьвер!
Што, ня праўда? Не скалечыў?
Сорам глянуць мне на сьвет.

Радзецкі

Ціха, сытая авечка.

Васіліса

Як асьлепла... Людаед!

Радзецкі

Знаць магла, што жыць ня будзем.
Ты, як п'яўка, ўлезла ў грудзі...

Васіліса

Злодзей. Гад. Аддай. Назад.
Мне. Жыцьцё. Скаціна. Гад.

(Радзецкі пачынае біць Васілісу. Яна галосіць, стараецца ўдарыць яго. Хутка (падзёрты ўвесь) Радзецкі падымаецца, бярэ грамафон, яна скрозь сьлёзы: „не дарую“. Радзецкі сплюнуў: „прастытутка“—выбег за дзьверы. Васілісу раз'ядае горкі плач. Незадоўга ўваходзіць Мер'ема).

Мер'ема

Хто галубіцца, той і чубіцца.
Добры вечар у хату... Заўжды,
Лёгка знойдзецца — лёгка згубіцца,
Каб-жа толькі тае бяды.
Васіліса, трывай, век нязмераны.
Усё здараецца. Не гаруй.
Вытры сьлёзы свае—сьлёзы шэрыя.
Ты гаруеш па счасьцю-дабру.
Гаравала я горам-горасьці,
Праклінала сябе і дзяцей...
Будзеш ты яшчэ ў прастор расьці,
Гарэць маладосьцю сваей.
Сорак тры гады працавала я—
На заводах, была і ў паноў,
А саветы прышлі—нябывалыя,
Ад іх пэнсію атрымала—
За работу, за сорак гадоў.

Васіліса

Пашкадуй мяне. На зусім,
Дарагая Мер'ема, павер,
На зусім разлучылася з ім.

Што рабіць? Ашукаў, абакраў,
Дарагая Мер'ема, як зьвер,
Зьняславіў, гразёй закідаў.
Сорам глянуць цяпер на людзей,
Дарагая Мер'ема, сорам.
Мне цёмна ў вачох...

Мер'ема

Разьвей

І сорам, і крыўду, і гора.

Васіліса

Куды мне, куды мне пайсьці?

Мер'ема

Мне ўжо і шэсьцьдзесят скоро.
Цярпела ня мала ў жыцьці,
Ня мала цяrpела гаворак.
Ставала турботы, клопот,
Аднак-жа, няхай я сівею,
Бывала зайдуся ў завод—
Нейкай палёгкай павее.
Завод наш цяперча за-авод.
Работы—каб толькі сілы!
Людзей не стае... На звод
Стома усіх падкасіла.
Гляну на сына—кіпіць
І ночы і дні на заводзе...
Надумала,—век табе жыць,—
Быць мне на пэнсіі годзе.
Кропля часамі і камень праб'е.

Патроху, патроху і змогуць...
Хай і ня дужыя сілы мае—
Пайшла я ў завод на падмогу.
Была я ў канторы, заяву дала—
Зьдзівіліся неяк адразу.
Ідзем, Васіліса, вылазь з вузла,
Ідзем, папрацуем разам.

Васіліса

Што я чую? Лепш пятля,
Сорам, гэткі сорам!
Гэткі сорам!.. Лепш зямля—
Чым нядоля, гора.

(Нэрвуецца. Ходзіць па пакоі. Пападаюцца ёй
на вочы падштаньнікі. Яна іх, узяўшы за
калошы, разрывае).

Мер'ема

Супакойся... Трэба жыць,
Ты сябе паберажы.

Васіліса (у распачы)

Больш нічога не кажы.
Не магу я... не магу.

(Выбягае з хаты)

Мер'ема

Лёгка знойдзецца—лёгка згубіцца.
Пабягу-ж я, пабягу.
Ад бяды усьцерагу.

(Выходзіць)

ВЯЗЬМО VII

Вечар. Вуліца рабочага пасёлку. Праз замарожаныя вокны хат
ледзьве відаць сьвятло. Холадна. Блукае Васіліса. Ідзе п'яны
Клыч, прымае Васілісу за гуляшчую.

Клыч

Дождж ідзе,
Суччы клоняцца.
Разрашыце мне
Пазнакоміцца.

(Васіліса ўцякае, Клыч ей усьлед)

Эх, яблычка,
Сьпей румянае.
Я дзевачка
Нечапаная...

(Зачапліваецца нага за нагу. Клыч валіцца, корчыцца
ад халаду засыпае і ўсё цішэй мурлыча)

Пастух блудзіў,
Штаны згубіў.
Пастушка ішла—
Штаны...

(Бяжыць Чыж у клюб. У руках яго розныя прылады вынаходтва. Пераскоквае праз Клыча. Усё бліжэй і бліжэй чуваць песня).

Яго маладому разьліву-агню
Слава і песні змаганья.
Сілай магутнаю рушымся біцца,
Ў бой

Грамадой,
Штурмавой,—
Бальшавіцкай!

(Грамада моладзі прыблізілася і ўбачыла Клыча).

Г а л а с ы:

— Хлопцы, ёж!
— Замёрз!
— Ня дзіва!

С е н ь к а

Гэта—ёрш,
Гарэлка з півам

С у н і ц а

Ручкі ў скручкі,
Ножкі ў качарэжкі.

С е н ь к а

Ад палучкі
Зблыталіся сьцежкі.

Б а з ы л ь

Казаў калісь Будзённы так:
Разбудзіце і—у барак.

Сенька

Верна, хлопцы, дай разбудзім.

(Пачынаюць тузаць)

Галасы

— Як забіты!

— Ё бок удар!

— Страхані мацней, за грудзі!

(Падыходзіць Кандраль)

Суніца

От заснуў...

(Адзін з грамады схіляецца над Клычам і пад самым яго вухам крычыць)

— Пажар! Па-жар!..

(Усе рагочуць; Клыч не шалахнецца)

Кандраль

Што за гвалт? Што за зьдзек?

Перад вамі ча-ла-век!

Сорам вас сарамаціць.

Комсамольцы... Біць вас, біць!

Суніца

Сьпіць, як бітая скаціна!

Базыль

Палец—во—ўсадзіў у рот.

Голас

П'е й закусвае венглінай

Кандраль (да комсамольцаў)

Ну й народ пашоў, н-народ.

Сенька (да Кандраля)

Півасек,

Перад табою ча-ла-век...

Базыль

Падымі яго, ня хныкай—

Як сказаў калісьці Рыкаў.

(Сьмяюцца, ідуць ў клюб)

Кандраль (калі моладзь зайшла ў клюб)

Свалата, парцейнай масьці...

(Пачынае тузаць Клыча)

Уставай, дубіна, ну!

Я цябе, як сатану,

Раскрышу, парву на часьці.

(П'яны ня рушыцца. Кандраль цягне яго, як бярвяно, у барак. Зноў пуста на вуліцы. Вечер. Сьцюжа. Сіратліва блукае Васіліса. Ідзе Цімох з пачкаю газэт-шматтыражак)

Цімох

Вось касілка „Пілка“ наша,

Завадзкая шматціраша.

(Стукаецца ў вакно)

Адамкні. У дом пушчай...

Свой. Ня бойся. Адчыняй.

(Пашоў у хату)

(З баракі выходзіць сэзоннік. Глянуп на бакі—нічога няма. Пабег у хату бракера. Чыж выбег з клюбу—пабег па вуліцы)

Цімох

Хто газэткі ня чытае,
То і палітыку ўважае...

(Заходзіць у суседнюю хату. Выходзяць з хаты бракер і сезоннік. Падышлі к бараку. Бракер стукнуў адрыўчата тры разы. Пачуўся голас Кандраля: „хто“—і адказ бракера: „свае“. Выходзіць з двара Цімох, стукаецца ў барак. Голас Кандраля: „хто там?“)

Цімох

Я!

Кандраль

Назад.

Цімох

Чаму?

Газэткі вам не аднаму.

(Упускаюць Цімоха ў барак і ў момант з гулам, сьмехам выкідаюць яго на вуліцу)

Бракер

Ой-жа дам табе я ўтруску...

Цімох

Комсамольскую нагрузку

Сам прасіў мне даць...

Кандраль

Хамут! (ідзе ў барак)

Бракер

Нос расквашу (ідзе ў барак)

Цімох

А чаму?

(Паіцкае плячыма, ідзе далей)

Цімох

Я палітыку разношу,
Разьбірайце ўсе, бясплатна!

(Сустракаецца Крот з жонкай)

Цімох

Вам газэтку проша, проша!

Жонка

Вельмі ўдзячны...

Крот

Далікатна!

(Крот з жонкаю ідуць у клуб, Цімох—далей па вуліцы. Разьлівам звонкага сьмеху ўбягае Галька, за ёй Мішка; ён ловіць яе і ля клубу за фасадам знікаюць. Зноў заклапочана бяжыць у клуб Чыж. Адчыняючы дзьверы ў клуб, Чыж асьвятліў Мішку і Ганьку, што абымаліся ў кутку. Сьвятло ўстрывожыла іх. Галька бяжыць, робіць круг па вуліцы).

Галька

Больш ня зловіш!

Мішка

Я?

Галька

Спрабуй!

Зловіш—моцна пацалуй!

(Бажыць у клуб за ёю Мішка. Ідзе невялікая грамада моладзі пяючы—„Ты марак—прыгожы сам-сабою“... Зноў нікога на вуліцы—толькі вецер сьцюдзёны байдосе. Адчыняюцца дзьверы барака. Чуваць, як на гармоніку хтосьці грае „Разлуку“... Выходзіць Кандраль і бракер).

Зарэмба

Змоў ня трэба, не, ня трэба.

Ты сабе, а я сабе

(Хутка ідзе да хаты)

Кандраль (яму ўсьлед, спакойна)

Я сабе, а ты сабе.

(Калі бракер зайшоў у хату, Кандраль глянуў на неба, перахрысьціўся, пайшоў у барак. Завіхаючыск ідзе ў клуб Акуліна Карпаўна).

Акуліна Карпаўна (амаль ля кожнага вакна)

У клуб, у клуб—жанкі, мужчыны,

У клуб! Дзевятая гадзіна.

Таварышы, культурны адпачынак...

(Сьвіснула)

(Вецер. З гулам-гоманам адчыняюцца дзьверы барака. Выходзяць з сундучкамі, клункамі сэзоньнікі. З гулу-шуму толькі і чуваць выкрыкі завучаных слоў).

Сэзоньнікі:

- Мы ня буйвалы!
- Ня коні!
- Норма дзе?
- Мы не валы!
- Уціскаюць-ціснуць!
- Тронем!
- На куцьцю ў свае вуглы!
- Досыць кроў смакталі...
- Гады!
- Чаго сталі?
- На каляды.

К л ы ч (ледзьве стаіць на нагах)

Цёпла хата,
Дзьве сасонкі.
Хто да дзевак,
Хто да жонкі...

А д з і н з сэ з о н ь н і к а ў

У хату сьвятам
Я і ты...

К а н д р а л ь (голосна)

На цягнік пара, браты!

З г р а м а д ы сэ з о н ь н і к а ў

Сьмела дамоў ідом,
Да баб і дзевак,
З сабою мы нясом...

(Ідзе дорогаў ў клуб з грамадой Стрэльбін, зага-
раджвае дарогу)

Стрэльбін

Што? Куды? Таварышы, куды?

Кандраль

Усып, брацья, на жалуды!

Сэзоньнікі

— Разані яму!

З грамады Стрэльбіна

— Задзіра!

Сэзоньнікі

— Ткні!

— Дарогу!

Стрэльбін

Што вы?

Сэзоньнікі

— Сьмірна!

— Лясьні ў зуб.

— Вазьмі за грыву!

Стрэльбін

Вы-ж падумайце, прарывы!

Кандраль

Хто-ж зрабіў іх?

Сэзоньнікі

Крый да хаты!

Стрэльбін

Што?

Сэзоньнікі

— Ня штокай.

— Эх, шчаняты!..

(Пачынаецца бойка. Выбягаюць з клубу, пачынаюць іх разьнімаць. Увесь час праз дзьверы, высунуўшы галаву, баязьліва наглядае бракер).

Чуваць з гурту:

— Ачумелі?

— Хуліганы.

— Шчэ паддай!

— Пад ножку?

— Гад!

К л ы ч (правакуючы)

Праваслаўныя, наганам!

Г а л а с ы

— Сьціхамірцеся.

— Назад...

(Іх разьнімаюць)

М і ш к а (запыхаўшыся)

Чаго вы, хлопцы, чорт вас знае,

Чаго, чаго вам не хапае?

(Да Стрэльбіна)

А ты з сваёй гарачкай сядзь!

Сэзоньнікі:

— Мы ня буйвалы!

— Ня коні!

— Мы завод ня хочам знаць!

— Як скаціна...

— Горш скаціны прымушаюць
працаваць!

М і ш к а

Хто?

Комсамольцы

— Калі?

— Ё якіх краінах?

Акуліна

Не ламайце дысцыпліны!

(Ідзе інжынэр)

Комсамольцы

— Хто?—Калі?

Сэзоньнікі

— Калі?—Цяпер!

М і ш к а

Вось, таварыш інжынэр,

Без падстаў зусім народ

Пакідае наш завод.

І н ж ы н э р

Я ня ў курсе... я іду...

У чым тут справа, я ня знаю.

Выбачайце...

(Ідзе ў клуб)

Сэзоньнікі

— На цягнік пара!

— Сплываем!..

(Ідзе дырэктар)

Стрэльбін (дырэктару)

Пачыналі расхадзіцца.
Вы чаго? Куды?—спытаў,
А яны... адразу біцца.

Сенька

Пэўна нехта падкаваў...

Дырэктар

Таварышы... Таварышы... Зьдзіўляе
Ганебны ўчынак ваш. Я не пайму,
Чаго? Ну, што вас данімае,
Завод пакінуць што змушае?
Падумайце, таварышы, чаму?

Сэзоньнікі

— Мы не валы!
— Ня буйвалы!
— Ня хочу!

Дырэктар

Чаго ня хочаш? Дай адказ.

(Няпэўны гул)

Таварышы, такі адказны час,
Ганьбуеце імя сваё—рабочых.
Будуем мы...

Сэзоньнікі

— Не залівай!
— На цягнік пара.
— Гайдай!
— Сып, ударнічкі, дамоў!

М і ш к а

Адумайцеся!

К л ы ч (цягуча)

Высасалі кроў...

(Клыч зачэпліваецца, з плеч валіцца мех, і пасыпаліся банкі консэрваў, цукар і інш. Рогат. Сэзоньнікі кінуліся хватаць Бракер хітра падыходзіць і пытае ў дырэктара).

З а р э м б а (цішком)

Кірыл Антоныч, што такое?

У чым тут справа? От, герол.

С э з о н ь н і к і (да Клыча)

— Капцінармус, сукін сын!

— Абкрадаў?!

— Паёк наш зводзіў?

К л ы ч

Я, бра-точ-кі... не... адзін.

(Кандраль падышоў да Клыча, каб забраць яго).

С э з о н ь н і к і

— Абракадаў?

— Не дадаваў?

— Браў?

— Злодзей!

К а н д р а л ь (баронячы Клыча)

Супакойся, сьцішся, годзе!

(Прыходзіць Клім і адразу да яго—бракер. Кандраль адводзіць Клыча ў бок, затым у барак).

З а р э м б а

Таварыш Клім, што тут такое?

У чым тут справа? От героі...

(Клім махнуў рукой, падышоў да Мішкі)

Д ы р э к т а р

Таварышы, ня варта дурня строіць.

Каго за нос надумалі вадзіць?

Падвыпілі? Катайце адпачыць.

Верна, хлопцы?

(Няясныя рухі)

З песьняй баявою,

Заўтра зноў за працу, штурмаваць

Вялікае, як сонца агнявое,

Жыцьцё сваё ствараць.

С э з о н ь н і к (расчаравана)

Эх-ма...

К л і м

Паёк вам выдавалі?

Выдавалі!

На арцель?

На арцель!

А мазгі вам бунтавалі?

А пайкі ў вас абкрадалі?

Досыць! Кіньце карусэль.

Разьбяромся заўтра. Досыць!

Я валынкi не цяплю.

М і ш к а

Хто п'яны—катай на просып!

С е н ь к а

Хто цьвярозы—з намі ў клуб!
(Дырэктар і Клім пайшлі ў клуб)

М і ш к а

Верна, хлопцы, кінь валынку.

С э з о н ь н і к

Не пайду (і рупліва пайшоў у барак)

С е н ь к а

Мяхі скідай...

А к у л і н а

У бараку скідайце скрынкі
І—у клуб—давай,—давай!

М і к о л к а

Эх, заблытаўся зусім...
Маць тваю з жыцьцём такім...

С э з о н ь н і к 2-гі

Вот... і выпіў бы сітры...

М і ш к а

Хлопцы, хопіць, не хандры.
Запальваецца электра-ліхтар на фасадзе клубу.

А к у л і н а

У клуб! У клуб, абавязкова!

Ч ы ж (высунуўшы галаву з дзьвярэй)

У мяне ўжо ўсё гатова.

Б а з ы л ь

Луначарскі нават знае,
Клюб—святло, а цьма—піўная.

С э з о н ь н і к і

— Пілі ў барак,
Зальлем на зуб!..
— Эх, цёрты мак,
Загляну ў клюб!

(Адны, перамяшаўшыся з комсамольцамі, ідуць у клюб, другія бурлыкаючы—у барак. Застаўся толькі Міколка. Узяў свой сундучок і задуменна павольна ідзе ў клюб. Качаецца ад ветру ліхтар на фасадзе клюбаму. Холадна. Васіліса падыходзіць—чытае афішу. Падыходзіць Акуліна кладзе руку на плячо Васілісы).

А к у л і н а

Чаго ты сумная? Ці-ж невясёлы шлюб?
Э-эх, дурніца-маладзіца, акрыляй.
Так добра жыць! А ты...
Хадзем у клюб.

В а с і л і с а (спакойна)

Іду...

А к у л і н а

Хадзем.

В а с і л і с а

Іду...

А к у л і н а

Давай, давай!

(Сьвісьнула, пайшла ў клюб)

(Васіліса прайшла некалькі крокаў, затым вярнулася).

В а с і л і с а (у распачы)

Не дараваць злачынак мой.

Я горш за ўсіх. Ня жыць бядой.

Мне цяжка жыць не з грамадой...

ВЯЗЬМО VIII

Клюб. Прэзыдум. Трыбуна. Заля оздоблена лёзунгамі „ШЧЫЛЬНЕЙ ПРОЛЕТАРСКІЯ РАДЫ, ЗА ПЯЦІГОДКУ Ў ЧАТЫРЫ ГАДЫ“, „ПАД КІРАЎНІЦТВАМ ЦК КПБ ЗАГАР: ТУЕМ СЯБЕ Ў ШТУРМАВОЙ БАРАЦЬБЕ“, „УДАРНІКАМ ШАХТ У ТЭРМІН ДАМО 1000 НАШЫХ СТАНДАРТНЫХ ДАМОЎ“. „УЗБРОІМ ТРАКТАРАМІ КОЛГАСЫ—ЛІКВІДУЕМ КУЛАЦТВА, ЯК КЛЯСУ“, і інш.

А к у л і н а (адчыняе сход)

Ціха. Ліквідуйце лямант.
Слова Стрэльбіну. Прыняць
Мы прымушаны рэглямант.
Для дакладу 35.

Г о л а с

І ні воднай больш ня даць.

А к у л і н а

Таварыш Стрэльбін,—35.

С т р э л ь б і н

Палажэньне ўнутранае
Ў нас, як мур, адно дзівіцца!
Узрастае баявое
Пяцігодкі будаўніцтва.

І расьце ўсё вышай, вышай,
Крышыць гніль ударным маршам.
У краіне вольнай нашай
Нават сонца ўпрэгли ў дышла...
Моц энэргіі праменьняў
На ўгнаеньне карыстаем.
Кулакоў—паноў карэньне,
Прэч, як клясу, выкідаем.
СССР—брыгада, крэпасць
Як маяк сусьветнай славы.
А каго... забрала сьлепасць,
Той блукае—ўлева,—ўправа.
Праміком, напорам, проста
Ўдарнай працай заўладалі—
Перамогу, росквіт росту!
Хай жыве таварыш Сталін!

(Воплескі)

Ясна вам цяпер якое—
Палажэньне ўнутранае.
А на Захадзе трывога.

А к у л і н а (да Стрэльбіна)

Шэсьць хвілін вам засталася.

С т р э л ь б і н

Там паноў бяруць пад ногаць,
Крызіс голадам галосіць.
Беспрацоўных там мільёны,
Ў іх калёнах кроў ня стыне.
А ідуць пад сьцяг чырвоны
Пролетараў батальёны.

Сьмерць фашысту Мусаліні!
А з Гішпаньні тэлеграма,
Што агонь і дым краіну...

Г о л а с

Старшыня, давай рэглямант.

А к у л і н а К а р п а ў н а (да Стрэльбіна)

Вам яшчэ адна хвіліна.

С т р э л ь б і н

Панна-Польшча ў завірусе,
І ў Заходняй Беларусі—
Жах памешчыкам нагналі,—
Крый Пілсудзкага параліч!
І ў Нямецчыне, тым часам,
Бой ідзе рабочай клясы.
Звар'яцеў Цэргібель шэльма,
Хай жыве таварыш Тэльман!
Рух плыве па ўсіх краінах
Барацьбы рэволюцыйнай.
І ў Кітаі на шышы
Аблажылі Чан-Кай-шы.

А к у л і н а К а р п а ў н а

Вы рэглямант скарысталі.

С т р э л ь б і н

Мне хоць дзьве...

Г о л а с

Даволі!

Стрэльбін

Мне—
Скончыць думку.

Голас

Мы читалі!

Акуліна

Поўхвіліны і... канец.

Стрэльбін

Так-што крызіс і трывога,
Толькі трэба нам падмогу
Даць рабочым, што ў вастрогах.
Праца—возьме перамогу!
Дык-жа ўперад, шляхам верным
Нам—

і гонар і ўрачыстасьць!

Ім,

разьюшаным фашыстам,—

Сьмерць

пад знакам Комінтэрну!..

(Воплескі)

Акуліна

Слова мае рабочы-ударнік,
Былы бяспрытульны
Таварыш Чыж.

(Авацыя. Ідзе Чыж, за ім Цімох)

Акуліна

15 хвілін вам і... канчаткова.

С х о д

- Дай гаварыць!
- Не абмяжоўвай!

А к у л і н а

Без рэгляманту?

С х о д

- Давай!
- Ты прысядзь, не заціскай!

Ч ы ж

- Я, таварышы, каротка.
- Я... ўсім сэрцам моцна веру,
- Тэмпы нашай пяцігодкі
- Ў тры Амэрыку абмераць.

С х о д

Ты давай пра вынаходкі.
Мы ўжо ведаем даклады...

Ч ы ж

Я, таварышы, каротка...
Я... знайшоў-змайстрыў прыладу,
Хуткасьць сувязі. Дагэтуль
Шчэ ня ведала плянэта.
Гаварыць, і як, і што тут,
Вельмі доўгая работа.
Лепш я вам продэманструю,
Як яна ў мяне працуе.

(Воплескі. Чыж падыходзіць да карты)

Гэта вось знарад-ракета,

Чыж

Варушыся... Тэмпы... Дзякуй.
Раз! Два! Тры!

(Ракета сваім хвостом, як прыклад вінтоўкі, аддае назад. Удары Чыжа—Чыж валіцца. У залі ўздымаецца рокат, гул)

Сход

— Што, Чыж,—
Не ляціш?
Ён цяперка над Чыкага!
— А ляцеў з якой адва-гай...
— Раз-два—
Ў дрызг—галава!

Акуліна

Я вам слова не давала,
Ціха!

Сход

— Во не ўшанцавала.
Уверх нагамі вынаходца.

Акуліна

Вам рэглямант...

Стрэльбін

Досыць, хлопцы!

Акуліна

Досыць. Ня зрываўце сход!

Сход

- Хугласьць сувязі...
- Палёт!
- Чыж, сядай—махні ў дарогу!
- Раз і з печкі на падлогу!

Акуліна

Дысцыпліну парушаем.

Стрэльбін (адсоўвае Акуліну)

Сходам ты не аўладаеш.
Кінь...

Акуліна

Чаму?

Стрэльбін

Пусьці...

Цішэй!

Дысцыпліну парушаем!

Голас (да Чыжа)

Падкатай мяне, ей-ей!

(Стрэльбін ня можа супакоіць сход. Сьмех, гоман ня сыцхае і голькі тады, калі на трыбуне зьяўляецца Клім, сход паступова падпарадкаваецца цішыні).

Клім

Няпрыстойна. Не да твару.
Што-ж, магла памылка быць,
Чым сьмекалісты таварыш,
Здольны новае стварыць.

Будзе лётаць па сусьвету;

(Скорагаворкай)

Цераз горы, цераз мора,
У любы на сьвеце горад,
Праз муры і цераз люкі,
Проста кожнаму у рукі,—
Ці ў Бэрлін, ці Будапэшу—
Перадам адсюль дэпэшу...
Мы, таварышы, для вас
Зробім вопытны паказ.

(Цімох становіцца на сярэдзіну)

Чыж

Умаўляем ся хвілінай,
Што цяпер ён за Бэрлінам,—
Шумна будзе браць прастор

(Адышоўшы да ракеты)

Чалавек, як і машына,
Мае ўласны свой матор.
Пачынаем...

Голас

А чаму?

Цімох

А таму—
Чалавек, як і машына,
Мае ўласны свой матор.

(Пачынае вярцецца)

Для вытворчасьці ў парылье,
Вам вядома, даў ён шмат.
Мы-ж яго прэміравалі!
Хлопец здатны, слоў няма.
Хай памылка, што-ж дзівіцца?
Церпіць ён і так удар.
Мы пашлем яго вучыцца,
Будзе творца і змагар.

Б а з ы л ь (спачуваючы Чыжу)

Зіноўеў казаў, ідучы на мяцеж—
Сем адмерай—раз, адрэж.

Стрэльбін

Слова даецца цяпер
Аркадзь Карлавічу...

(Шопат прабягае па залі: „інжынэр“)

І н ж ы н э р

Таварышы! Работа
Наўная... Адно
Зярно ідэй палёту
Здаровае зярно.

Напорам браць вышоты,
Конкрэтны маем сьлед,—
Проблемы пералёту
Газавых ракет.

У дні—крыві і лоску,
Як правіў царскі бот,
Профэсар Ціалкоўскі
Марыў пра палёт.

Цяпер ажыцьцяўляе,
І на здзіўленьне ўсім—
У савецкім толькі краі
Росквіт творчых сіл.

(Паказвае на конструкцыю Чыжа)

Наіўна хай. Мы бліжай
Павінны стаць. Адно—
Зярно ідэі Чыжа
Здаровае зярно.

Яно закаласіцца,
На ўчобу ўзяць упор.
І будуць бліскавіцай
Ракеты браць прастор!

(Рэдкія воплескі)

Г а л а с ы

— Ад сьмеху мы наплакалі..

— Концэрт!

— Даеш спэтаклы..

С т р э л ь б і н

Базылю Агнёву слова

Зачытаць програму.

А к у л і н а

Поўхвіліны ня суровы

Для інфармацыі рэглямант.

Б а з ы л ь

Зараз, згодна дырэктывы,

Мы пачнем другую частку.

Шчыра просім, калі ласка,
Сесьці ціха, церпяліва,
Не сьмяяцца і ня пляскаць.

Апускаецца вялікае палотнішча-насьценгазэта— „ЧЫРВОНАЯ ПЛА“. Сход у голас чытае шапку: „ПРАМФІНПЛЯН ПАД ПАГРОЗАЙ ЗРЫВУ. ЛЕСАПІЛЬНЫ ЦЭХ ВЫКАНАЎ ЗАДАНЫНЕ НА 37 ПРОЦ. КОМСАМОЛЬЦЫ НАЛАДЗІЛІ СУБОТНІК ДЛЯ ЛІКВІДАЦЫ ПРАРЫВУ. РАБОЧЫЯ І РАБОТНІЦЫ, ПАДХАПІЦЕ ПАЧЫН КОМСАМОЛЬЦАЎ“

Б а з ы л ь

Перадаваю прачытае
Наш рабкор таварыш Гаеў.

Г а е ў (чытае)

Партыя, і ўрад усклалі ганаровы абавязак выпускаць стандартныя дамы шахцёрам-ударнікам Донбасу. Як выконваецца плян? Лесапілка не дадала за дэкаду 2-га месяца 37 проц. Лесапілка—тормаз у працы іншых цэхаў. Ліквідаваць прарыў можна толькі шляхам разгортваньня спаборніцтва і ўдарніцтва. Выканаць плян у тэрмін!

(Пад артыкулам застаўка—шахцёр-забойшчык)

Б а з ы л ь

Зараз ідзе вершаваны твор,
Яго прачытае таксама рабкор...

С х о л

— Аўтара!.. Аўтара даёш!

Б а з ы л ь

Нейдзе ў залі (углядаецца)

Суніца, сyp, чытай сваё!

С у н і ц а (чытае)

„5 у 4“.

Штурмуйце, штурмуйце прарывы—

Па-ўдарнаму і церпяліва.

(Скрып дзвярэй. Уваходзіць Міколка, аглядваецца і сазіцца
ля сьцяны на свой сундучок).

А к у л і н а

Хто там дзверы ломіць?

(Сход сьцішае і гэтым самым падымае большы
гул)

— Ціха!

— Ціха, там!

— Цішэй!

А к у л і н а

Паталкуем у заўкоме!

Б а з ы л ь

Ціха вы... (да Суніцы) Чытай далей.

С у н і ц а (чытае)

„Пяць у чатыры“

Штурмуйце, штурмуйце прарывы—

Па-ўдарнаму і церпяліва.

Тысячу даць у Донбас
Мы абавязаны ў час.
Хай ворагі нашы скрыгочуць,
Яны не заслоняць нам вочы.
Горача, ўдарна і шчыра
Зробім мы „пяць у чатыры“.
Дык-жа штурмуйце, штурмуйце прарывы
Па-ўдарнаму і церпяліва.

(Воплескі. Суніца садзіцца на месца).

Б а з ы л ь (да бракера)

Можна вас прасіць хвілінай
Стаць вось тут, дапамагчы нам.

З а р э м б а

Калі ласка, з вамі я,
Я і вы—адна сямья.

Б а з ы л ь (дае яму шнурок)

Крыкну „раз“—адскочу ў бок—
Вы—пацягнеце шнурок,
Вось і ўсё.

З а р э м б а

І ўсё?

Б а з ы л ь

Канец.

З а р э м б а

Калі ласка..

Б а з ы л ь (чытае)

Крываслэц. Ёсьць у нас крываспэц.
Лічыць сябе вялікім знаўцам. Любіць
без патрэбы бракаваць шмат годнае
продукцыі. Па яго віне 9 гадзін
прастаяла парыльня. Як устаноўлена,
ён забракаваў годны для працы
сырэц. Дзейнасьць крываспэца лье
ваду на млын ворага. Па нашаму,
гэта сваеасаблівы мэтад шкодніцтва.
Зьняць з іх маскі. Павінны ведаць
іх. Гляньце, крываспэц перад вамі...
„Раз“!

(Базыль адыйшоў у бок. Зарэмба пацягнуў шнурок,
адскачыў квадрат, і перад сходам паказаўся твар
Зарэмбы—вясёлы, самадавольны)

Ю з э ф а

Які кашмар!

Г а л а с ы

— Ну і... твар.

— Так і просіцца на ўдар!

З а р э м б а

Тут пра мяне?

Б а з ы л ь (весела)

Але, пра вас.

З а р э м б а (бяжыць на сваё месца)

Не-не, не-не!

С х о д.

— Раз у раз,

— Якраз пра вас!

— На Пiлсудзкага працуеш?

— З Чэмбэрленам!

Ю з э ф а

Ён нявінны.

(І лясь па шчацэ бракера)

Як ты дазваляеш

Зьдзеквацца? Мужчы-ына...

А к у л і н а (да Юзэфы)

Не ігнарыраваць прашу я

Профсаюзнай дысцыпліны.

(Гасьпе на сцэне сьвет. Базыль асьветлены променем проекцыйнага ліхтара).

Б а з ы л ь

Таварышы, ціха. Нельга гэтак...

Зараз пачнем сьветлавую газэту.

(На палатне любоўная пара: Гадзецкі і Васіліса. Пяюцца прыпеўкі-тлумачэньні).

1-ая

На гародзе рос качан,

А пасьпеў радзісай..

2-ая

Падрываюць прамфінплян

Радзецкі з Васілісай.

Б а з ы л ь

Таварышы! Ё момант рашаючага
штурму прарыву на заводзе комсамолка
Васіліса выходзе замуж, і толькі з
гэтае прычыны, у час найвялікшай
патрэбы ў рабочай сіле,—пакідае завод.
Ці ёсьць гэта лінія комсамолу?

(На палатне „любоўная“ пара: Стрэльбін і Ліпа).

1-ая

Па конвэеру падрад
Ідуць дубы-сталеткі.

2-ая

Стрэльбін пудзіцца дзяўчат,
Што конь мотоцыклеткі.

Б а з ы л ь

Таварышы! Стрэльбін—комсамалец,
добры грамадзкі працаўнік. Але ён у
адносінах да жанчын дапускае вялікія
загібы. Ён іх чураецца. Угледзеўшы
комсамольца з комсамолкай, абураецца,
бачыць у гэтым перашкоду для
пабудовы соцыялізму?
Ці ёсьць гэта лінія комсамолу.

(На палатне пара: Мішка і Галька).

1-ая

Гордасьць нашых гарадоў
Тэмпы пабудовы.

2-ая

Ў Галькі з Мішкаю любоў,
А завод—аснова.

Б а з ы л ь

Таварышы! Мішка-ўдарнік, дае
вышэйшыя нормы выпрацоўкі, і
комсамолка-ўдарніца Галька, стаяць
моцна на перадавых позыцыях
вытворчых баёў. Па-бальшавіцку ясна
ўяўляюць сабе месца асабістага і
грамадзкага ў нашу сучаснасьць.
Ці ёсьць гэта лінія комсамолу?

(На палатне пара: Мер'ема і Кандраль).

1-ая

Дзень і ноч, дрыгва і сталь,
Б'юцца дзьве сыстэмы.

2-ая

Любіць дым пусьціць Кандраль,
Працаваць—Мер'ема.

Б а з ы л ь

Таварышы! Кандраль толькі і прагне
затрымаць ход нашае працы, іграе на
струнах цяжкасьцяй, якія перажывае
краіна. Мер'ема—старая работніца—
пэнсьонэрка, прышла на завод, каб
дапамагчы нам справіцца з ганаровай
задачай.

Ці ня ёсьць лінія старэнькай Мер'емы—
лінія комсамолу?

З а ц е й н і к

Толькі давайце парадкам.

Гульня для ўсіх нас.

Будзем даваць загадкі,

А вы ў рыфму—

адказ.

Пачынаем.

З а г а д к а

Сыпіць у вочы рабочым туман,

Пра „Пан-Эўропу“, пав...

А д к а з

Брыан.

З а г а д к а

Тысячу выслаць ад нас у час

Нашым таварышам у...

А д к а з

Донбас.

З а г а д к а

Усадзіць Пілсудэкаму вострае шыла,

Няхай загадае Нарком...

А д к а з

Варшылаў!

Загадка

Заіржавела прадольная пілка,
Прарыў за прарывам дае...

Адказ

Лесапілка.

Загадка

Соцыялізму фундамэнт заклалі,
Намі кіруе таварыш...

Адказ

Сталін.

Загадка

У нас—мы Чырвоную армію маем,
І маем другую ў Далёкім...

Голас

Кітаі.

Акуліна

Не парушаць заўжды павінны—
Профсаюзнай...

Чыж

Акуліны!

(Сьмех)

Акуліна

Дысцыпліны!

Загадка

Паляваў Радзецкі лісу,
А падстрэліў...

Адказ

Васілісу!

Зацейнік

А цяпер давайце крышку
Мы гульнём ў ката і...

Адказ

Мышку.

Галасы

— Давайце, давайце—усе ў карагод.
— Я буду мышкай. Я буду кот.
— І я... І я. Шырэй карагод!
— Кірыл Антонавіч, з намі
ў прыпрыжку!

Дырэктар

Ня выйдзе.

Галасы

— Выйдзе!
— Будзеце кот.
— Галька—вашаю мышкай.
— Пачынаем. Раз! Два!
— Лаві, уцякай!

(Пачынаецца гульня, шумна, весела. Праз карагод
з сваім сундучком прабіраецца Міколка)

Міколка

Дазвольце заявіць.

Дазвольце сказаць...

(Усе спыняюцца, зьдзіўлена акружаюць яго)

Міколка

Нас... падбухторваў... бракер.

(Заслона)

ВЯЗЬМО ІХ

Прадвясеньні вечар. Адліга... Адчынены сход комсамольскае ячэйкі. Апроч комсамольцаў, прысутнічаюць старэйшыя рабочыя. Сярод іх Мер'ема. Стрэльбін—старшыня сходу.

К л і м

Насьпеў урачысты час,
 Пара перамогі настала,
 Глянуць, што зроблена ў нас
 Нашым ударным кварталам.
 Заданьне было—900,
 Тысячу—сустрэчнае слова.
 На сёньня зрабіў завод—
 948.

А к у л і н а

З паловай!

К л і м

Каб зьдзейсьніць сустрэчны плян,
 Адна засталася дэкада.

Г а л а с ы

— Апавясьціць гураган.
 — Што гураган,—кананаду!

Клім

Штурмам юнацкіх сіл
Мы ўцягнем старэйшых, верна.
І разам, напорам усіх,
Тысячу вышлем у тэрмін.
Ня лёгка яно, але—вы,
Рабочым запальным прыбоем,
На сёньня з баёў штурмавых
З гонарам вышлі,—героі.
Давалася цяжка. Былі
і будуць яшчэ перашкоды.
Алё ў барацьбе мы расьлі,
У агні бальшавіцкіх паходаў.
І тысячу, як адзін!
Навалаю—ўзяць барыкады!..
Вашае слова—пачын
У штурме апошняй дэкады.

Чыж (уперабіўку з іншымі).

- Слова
- За!
- Абавязкова!
- Прапанова!
- Дай сказаць!

Стрэльбін

Па парадку, ня крычы.
Першы слова мае Чыж.

(Да прэзыдыуму прабіраецца Мер'ема, гэтым
самым перашкаджае гаварыць Чыжу
і ў выніку яго перабівае)

Чыж

Гураган—найлепшы сродак,
Каб прарыў...

Мер'ема

Мае сынкi,
Каб заказ аддаць у час,
Трэба ўсім, адным заходам,
Стаць за працу, за станкі.
Ня дай божа—гураганам,
Ён зьніштожа ўсё, на звод.
І нашто, сынок каханы,
Зваць няшчасьце на завод.
Лепш, па-мойму, па-старому,
Працаваць, як сьвеціць сьвет.
Толькі ўцягнешся, да до-ому
Завадзкі гудок заве.
Хоць-бы так, гадзiн дванаццаць,
Восем—што-ж гэта для нас?
А ў дванаццаць
Добрай працай—
Можна выканаць заказ.
Згода, сынку?

Базыль

Не, ня згода!
Наркампрац сказаў: заводы
Маюць свой працоўны кодэкс.

Стрэльбiн

Цiха, звады, ў нас дэкада,
Прапаную ня крычаць.

М і ш к а

Верна, хлопцы, ціха... Даць
За дзесяць дзён павінны мы
Пяцьдзесят і два дамы.
Так што...

А к у л і н а

Дайце слова,
Нам не 50 і 2
51 з паловай.

М і ш к а

Братва, трывога. Ударыць моцна.
Сто—павінен даць завод.
Абвясьціць па соты процант
Наш вытворчы штурм-паход.
Наш уздым усіх рабочых
Зазаве ў рашучы бой.
І трохзьменна, дні і ночы,
Ні хвіліны на прастой,—
Плян ударны наш, вытворчы,—
Зьдзейсьнім працай штурмавой!

Г а л ь к а

Верна!

С е н ь к а

Правільна.

Ч ы ж

Аблогай.

Стрэльбін (дыктуе сэкратару)

І запішам так: трывога,
Абвясціць на ўвесь завод,
А таму наладзіць сход,
Наш вытворчы штурм-паход...
— Згода?

Галасы

Ёсьць!

Суніца

Прарэдакціруй!

Стрэльбін

Значыць, хлопцы, толькі шчыра.

(Глядзіць у блэк-нот)

А ў бягучых—слова мае
Наш заўком, таварыш Заяц.

Акуліна

Хай яшчэ зрабіць павінны
51 з паловай.

Вашым сёньняшнім пачынам,
Лепш сказаўшы, пастановай—

Будзе сто, абавязкова.

На сваім чарговым сходзе

Комітэт наш завадзкі

Ухваліў ўзнагародзіць

Запісаўшы пункт такі:

(Чытае вельмі хутка)

Слухалі: аб прэміраваньні комсамольцаў
за ўзорную працу.

Пастанавілі: лічачы, што ў першым ударным квартале, атрымаўшы заданьне — выпуск дзевяці соцен стандартных дамоў для герояў соцыялістычнага Донбасу—і прымаючы пад увагу, што завод ня быў прыстасаваны, пры недахопе рабочае сілы, комсамольскія вытворчыя брыгады высунулі сустрэчны, абкругліўшы ў тысячу дамоў,—штурмавалі гэты плян, як сапраўдныя змагары за соцыялізм. Зроблена ўжо 945. (Дадае ад сябе)... На сёньня 948 з паловай. (Чытае далей). Гэта дасягнута на аснове правільнага кіраўніцтва партыйнага колектыву і на аснове ўжываньня камуністычных мэтадаў працы, соцпаборніцтва, ударн...

Г а л а с ы

- Досыць.
- Во нагарадзілі.
- Ёсё-ткі, што-ж пастанавілі?

А к у л і н а

Пастанавілі? Ухвалілі закупіць адзін мотocyкл і адзін фото-апарат на сродкі фабкому, выклікаць дырэкцыю зрабіць тое самае. Прасіць ЦСПСБ, паколькі мяркуецца паездка рабочых-ударнікаў вакол Эўропы, даць нам адно месца—і... перадаць штабу комсамольскіх удар-

ных бригад для раздачи лучшим ударникам ленинского комсомолу нашего завода (Агульны ўздым)

Чы ж

Во, красуй, мая качалка!

Галасы

— Прэміроўка!

— Мотоцыкл.

— Прэміроўка—за штурмоўку!

— Гэта лоўка!

— Малайцы!

Стрэльбін

Па парадку. Хто там дурыць?

Падавай кандыдатуры.

Галасы (на перебой)

— Мішку!

— Мер'ему!

— Кірыл Антонавiча!

— Чыжа!

— Стрэльбіна!

— Васілісу (сьмех)

Стрэльбін

Лепшым трэба, той—хто ўзор,

Хто комсамольскі браў напор.

Хто працаваў з агнём, як сьлед!

(Чытае сьпіс)

Мішку?

Галасы

— Даць!

— Мотоцыклет!

Базыль

Ён рэдактар. Для работы,
Як сказаў пісьменьнік Гётэ,
Мішку выдаць трэба фото.

Стрэльбін

Галасую

(Падняўся рукі)

Хто супроць? Аднагалосна.
Ціха вы... Далей ідзем мы.
На чарзе цяпер Мер'ема.
Даць?

Галасы

Даць, абавязкова.

Мер'ема

Не, ня трэба, што вы, дзеткі...

Стрэльбін

Галасну. Мотоцыклетку
Даць Мер'еме. Хто супроць?

Мішка

Хлопцы, кіньце жартаваць,
Дзе старэнечкай катацца.
Прапаную клапатаць
Ёй імя—Героя працы.

(Гул адабрэння)

Стрэльбін

Кірыл Антонавіч—наступны,
Галасьнём?..
Супроць? Няма.

(Воплескі)

Стрэльбін

Вось і ўсё.

Акуліна

Яшчэ, дарэчы,
Ў Эўропу—
Месца нам бяспрэчна.

Стрэльбін

—Калі так, наступны Чыж.

Галасы

— Выдаць!
— Даць!
— Броніраваць!

Стрэльбін

Хто супроць? Няма. Канчаем.

Акуліна

Іншых з сьпісу я вам раю
Ўсіх цяпер замацаваць.
Бо й дырэкцыя, я знаю,
Прэміроўку хоча даць.

Сенька

Прапаную толькі з сьпісу
Ня выкідваць Васілісу...

(Сьмех)

Мішка

Таварышы, трывога!
Прарыў бярэ ў палон:
Яшчэ работы многа—
І толькі дзесяць дзён.
Ня трэба захапляцца,
Ўсю моц на штурм-паход.

Галасы

— Таварышы, за працу.
— Атакай—на завод.

Чыж

Як сэкратар рэдакцыі,—
Давайце матар'ял
Пра жыцьцё, аб працы і
Пра ўдарны наш квартал.
Газэтку мы на сьвята
Во!—зьвярстаем вам.

Акуліна

З Донбасу дэлегаты
На сьвята едуць к нам.

Стрэльбін

За нашу перамогу,
За ўдарны наш квартал,
Таварышы, трывога!—
Даёш інтэрнацыя...

(Адразу спахваціўшыся)

Братцы, хлопцы, хлопчыкі,
Забыліся зусім,—

З лепшых-лепшы ўдарнік
У нас—таварыш Клім.
Яму узнагароду!

Галасы

- Пашана!
- Гонар!
- Чэсьць!
- Бальшавіку старэйшаму,
- Кіраўніку, таварышу,
- Хадайнічаць на славу —
- Ордэн Леніна
- Ордэн Леніна!
- Ордэн Леніна!
- Качаць... Вітаць. Ушанаваць!

(Качаюць Кліма і пяюць „Выхри враждебные
воют над нами“).

ВЯЗЬМО Х

Ноч. Цемень. Трывога. Сірэна. Бегае прожэктар. Гул. Трывога
На вышцы, што на беразе, дырэктар, інжынэр, вартавы.

Дырэктар (углядаецца на раку)
На вачох прыбывае вада,
Затопіць завод.

Інжынэр
З берагоў
Падымаецца ўверх.

Вартавы
Вада.

Дырэктар
Ход стыхіі. Яго
Нельга асіліць. Удар.
Стане завод.

Вартавы
І на многа
Дырэктар
Усе меры—дарма
Вартавы
Вада.

Дырэктар

Ахвярай лягла перамога

(Зыходзіць з вышкі)

Усе меры дарма. Не чакалі
Ўпяршыню гэтак рушацца хвалі.

Інжынер

Каб захаваць завод,
Выйсьце я бачу, але
Рокат разьюшаных вод
Частку пасёлку зальле.
Падняўшы плаціну, здолім
Стыхію на бок скіраваць.
Будынкі затопіць ня болей
Сантымэтраў 75,
І тыя ўсяго, што ля клюбу.

Вартавы

Ніякай тут страшнае згубы...

Прыбгаюць з крыкам, шумам-лямантам жанчыны. Гудуць
гудкі, прыбгаюць комсамольцы. Ракочуць хвалі. Прыбгае
Васіліса.

Васіліса

Што такое? Што тут стала?

Ліпа

Гаварыла-ж я, казалі...

Галасы:

- Мяхі з пяском на бераг класьці
- Ня даць прапасьці бервяну.

Дзела вод (прыбягае ў ніжняй бялізне)

Ах, няшчасьце,
Ох, няшчасьце—
Пабягу будзіць жану.

Стрэльбін

Ня крычаць!

Сенька

Прымайце балкі!

Чыж

Во, размый, тваю качалку!

Галасы

— Сьдэражыся.
— Прыбывае...

Кандраль

Бог разгневаны карае...
Гнязду антыхрыста—ня жыць.

Галасы

— Ратавацца.
— Прыбывае.
— Ня крычыце.
— Што рабіць?

Дырэктар (узышоў на вышку)

Таварышы, спакойна. Наш завод
Паводка выведзе ў расход.
А павінны ўсё зрабіць,
Каб наш завод астаўся жыць.

Стрэльбін

Адратаваць завод павінны.

Дырэктар

Для гэтага праз дзьве, праз тры
хвіліны

Падняць павінны мы плаціну.

Кандраль

Што?... Плаціну? Небясьпека?
Завод важней для чалавека?
Тапіць рабочых? Душагубы!

Дырэктар

Вада ня дойдзе і да клюбу.

Галасы сезоннікаў

— Ня даць плаціну.

— Адстаяць

Кандраль

Адзін раз гінуць
За Саветы.

Мішка

Ціха, цёткі, ня крычаць.

Стрэльбін

Інжынэру дай сказаць.

Галасы

Ён ня наш.

Кандраль

Ён шкоднік, братцы...

Г а л а с ы

— Нас затопяць

— Ратавацца.

Ч ы ж (да Кандраля)

Замаўчы... тваю качалку.

Д ы р э к т а р

Ціха, што гэта за свалка!

Нікому сьмерць не пагражае

Ня трэба панікі...

К а н д р а л ь

Мы знаем,

Пагражае

Ці... пужае...

І н ж ы н э р

З будынкаў, што ад клубу справа

Выселиць, і нават

Вада зусім ня болей займе...

Г а л а с ы

— Дух твой займе.

— Шкоднік.

— Контра!

К а н д р а л ь

Падумаць толькі—што такое

Тапіць рабочых, іх дзяцей

Па-бальшавіцку гэта?

Стрэльбін (да дырэктара)

Гэй—

Пастаім—дык хвалі хлынуць.

Дай загад падняць плаціну!

Ліпа (падбухтораная Кандралем)

А на што я нараджалася,

А на што я гадавалася,

А мая галоўка бедная...

Другая (яе перабіваючы)

Не карай нас божа ласкавы...

Сьмерць прышлі мне чалавечую,—

Як памерла мая матанька,

Як памёр мой родны татанька.

Мне, рабе тваёй, памерці,

Не тапеліцай нявіннаю...

Мішка

Эх, чаго вы, сястрыцы і маткі,

Жывеце вы і будзеце жыць.

Калі-ж і падмочацца хаткі,

Па гэтай бядзе галасіць?

Сьцішацца хвалі, заплачам,

Пацерпім ня—тыдзень, а год.

Плаціну падняць гэта значыць

Адратаваць завод.

Эх, цёткі, ад гэтай паводкі

Завод наш змарнее зусім.

Ня праўда?—скажыце? А ўсё-ткі

Чаго мы бунтуем, крычым?

Мер'ема

Верна, Альжбэтка,
Сама ты і дзеткі
Пяройдзіш да нас. Ідзём..

(Альжбэта, лямантуючы выходзіць)

Кандраль

Не дадом плаціну, не дадом,
Грудзямі ляжам, трупам ляжам,
Мы адстоім галавой.

Чыж

Гэтак важна:
— Трупам зьяжам.
Зьяжаш, сволач, сам-сабой.

Галасы

— Дакуль стаяць?
— Спазьніцца зможам.
— Падняць плаціну!

Кандраль

Асьцярожна!

Рабочы (да Кандраля)

Не гарлань,
Былога... здань
Падняць плаціну—патрэбная справа.
Толькі спакой і рухавасьць.

(Дырэктар за ім інжынер ідуць на вышку)

Дырэктар (голас загаду)

Стрэльбін,
Сабраць людзей і жвава
Выселіць правы квартал.
Пакуль—высяляйце ў клюб.

Стрэльбін

Ёсьць. (з грамадой выходзіць, за ім бабы
і мужчыны)

Кандраль

Братцы, з месца не кратацца!

Дырэктар

Таварыш, Міхась,
З народамі бяжы
За складам—адкіньце глыбей кражы.

Мішка

Ёсьць! (бяжыць з грамадой)

Дырэктар (да Сенькі)

Таварыш, Клейне.
Зьбяры брыгаду,—
У час высяленьня
Захоўваць парадак.
Беражыцеся зладзеяў.

Сенька

Ёсьць! (з грунай бяжыць)

Дырэктар

Шпілеўскі, дзе ён?

Базыль

Я.

Дырэктар

Дасі нам знаць,
Як скончаць... высяляць.

Базыль

Ёсьць! (пабег)

(Засталіся дырэктар, інжынэр, вартавы. Ля вышкі стуліўшыся—
Васіліса. Кандраль з ім 4-5 сезоньнікаў. Дырэктар, інжынэр,
вартавы ідуць з вышкі. Загараджвае дарогу Кандраль і яго
сэзоньнікі).

Дырэктар

Што пасталі? На падмогу!
К высяленьню!

Кандраль

Што?

Дырэктар

Дарогу!

Кандраль

Што? Дарогу? Сьмерць рабочым?
Жыць рабочыя ня хочуць?
Шыю зломіш, мой паночак... (груба)
Хай змывае, каб і вочы
Завод убачыць не маглі.
Не падымаць плаціну, чуеш?

Дырэктар

Адыйдзі. Ты—горш скаціны.
Розум траціш, сукін сын.

Кандраль

Брацьця, бяры і... пад плаціну.

Дырэктар

Што?

Клыч

— Прэч!

Інжынэр (да Клыча)

— Сволач.

Клыч

Гаспадзін...

(Накіроўваюцца на іх. Кандраль выхваціў ружжо ў вартавога, ускочыў на вышку, прыкладам пабіў прожэктар).

Кандраль

Бальшавічкі...

Тапіць людзей?

Брацьця, хавай канцы,

Хай самі гінуць.

Кідай, кідай іх пад плаціну!

Та-ак... Душы іх... Хай вада

Дакончыць svolачай... Кідай...

(Гул вялікі зьліваецца з крыкам. Сэзоньнікі выпускаюць дырэктара, інжынэра, вартавога і ўцякаюць. Рушыцца ў момант вышка—Кандраль з крыкам „ратуйце“ валіцца ў ваду. Шугае вада, шуміць. Гэта Васіліса падняла плаціну. Васіліса падбягае да дырэктара. Інжынэр ходзіць—нэрвуецца).

Васіліса

У вас тут кроў...

Дырэктар

Ці выселіць пасьпелі жыхароў?

Вартавы (глядзіць на раку)

Канец яму прышоў...

Інжынер

Якая сволач, які падлец...

Дырэктар

Дзякуй, Васіліса, маладзец.

(Убягае Базыль)

Базыль

Толькі я нагой асьмеліў —

Хвалі раптам захадзілі.

Дырэктар

А выселіць пасьпелі?

Базыль:

Уплатнілі.

Як сказаў Бухарын—жыва

Выпаўняем дырэктывы.

С О Н Ц А В Ы Л А З К А

ЭПІЛЁГ

Сонечны дзень. Спакойна коцяцца хвалі рэчкі. Дзелавод ловіць рыбу. Выцягвае — „ёсьць“. Здаволены. Гранечацца уклейка на кручку. Скача з ёю дзелавод.

Дзелавод

Ах, попалась, птічка, стой,
Не уйдзеш із сеці...

(Ловіць на галінках кустоў муху)

— „М-мая“.

(Садзіць яе на кручок. Закідвае вудачку зноў)

— „Т-твая“.

(Чуваць масавая комсамольская песня ўсё бліжай і бліжай. Чуецца голас Стрэльбіна „Ціхі ход“. Падплывае лодка адна, другая. Першым выскаквае на бераг Стрэльбін, на рукаве чырвоная істужка).

Стрэльбін

Астанавіце флёт!

Галасы

— Міхась—вылазы!

— Вера—на бераг!

— Васіліса—варушыся!

— Алесь—зьлезы!

— Андрэй—скарэй!

— Які прастор...

— Хутчэй, Рыгор!

Сенька

А... а Мірон Саўкавіч Крот!

Дзелавод

Ня Мірон, а Нэр-рон.

Ня Саўкавіч, а Саулавіч

І ня Крот-т, а Крод-д...

На заводзе старшы дзелавод

Нэр-рон Саулавіч Крод-д.

(Уся грамада на шырокай сенажаці, пад гарачым сонцам пераблыталася у неарганізаванай вясёлай і жывой акробатыцы Стрэльбін распранаецца, застаецца ў трусіках. Чырвоную істужку перавязвае на голую руку. Мішка і Галька адлучыліся ад грамады, селі на беразе ля куста).

Стрэльбін

Стойце! Мы павінны...

Акуліна

Не парушайце дысцыпліны.

Стрэльбін

Альлё... Даю загад.

Голас

Загад.

Стрэльбін

Усе падрад.
Стаць у рад
Раз. Два. Тры.

(Адны становяцца ў рад, другія яшчэ
акрабацяцца)

Стрэльбін

Сенька, ня дуры!

Акуліна

У рады
Да грамады.

Голас

Акрабат,
Стань у рад.

Стрэльбін (аглядае рады, перад фронтам
ходзіць)

Васіліса, ня хістайся..
Сьмірна.
Па камандзе распранайся.
Раз. Два. Тры. Чатыры.

(Усе ў трусіках)

Стрэльбін

Слухай маю прамову:
Згодна нашай пастановы
Мы зрабілі ў поле выхад.

Васіліса

Сонцавылазка!

Сенька

Мне слова.

Акуліна

Даць рэглямант!

Стрэльбін:

Што-вы, ціха.

Згодна нашай настановы.

Паветра, сонца і вада.

Ў здаровым целе дух здаровы.

Гартуйся, наша грамада.

Быць здаровым—трэба, братцы,

Фізкультурай гартавацца.

Перад намі барыкады

Міжнароднай схваткі (шум у радох).

Заклікаю да парадку,

Разьбіваю па брыгадам:

Васіліса.

Васіліса (робіць два крокі ўперал)

Я.

Стрэльбін

На карме з харчамі скрыня.

Будзеш нашай гаспадыняй.

Васіліса

Буду вашай гаспадыняй.

(Робіць кругом, ідзе на месца)

Стрэльбін

Акуліна!

Акуліна

Я.

Стрэльбін

Шмат народу... Небясьпечна.

Будзеш старастай аптэчкі.

Акуліна

Буду старастай аптэчкі.

Стрэльбін

Сенька!

Сенька

Я.

Стрэльбін

Браць усіх паачарод

Вартаваць заводзкі флёт.

Сенька

Вартаваць заводзкі флёт.

Стрэльбін

Мішка! (Аглядаецца)

Мішка!

Дзе ён?

Голас

З Галькай зьбег!

Стрэльбін

Адшукаць. Даставіць. Дзе ён?

(Усе разьбягаюцца)

Г а л а с ы

Мішка... Мішка! Гу... ау...
Лятуны, дзе дзеліся... ау...

А к у л і н а

Вот, скажыце, ліхадзеі.

Б а з ы л ь (дакладае)

Пад кустамі з Галькай млее.

Стрэльбін (Падыходзіць да куста)

Што ты робіш? Шуры-муры?
Хочаш плян парушыць наш?
Міжнародны сабатаж.
А камандваць фізкультурай
Буду я?

М і ш к а

Сьціхні, пойдзе ўсё чын-чынам.

А к у л і н а

Удвох пад кусьцікам варкуюць.
Разлажэньне дысцыпліны.

В а с і л і с а

Стрэльбін, дай легалізуем.
Усё адно.

Б а з ы л ь

Легалізьнём.

Стрэльбін

Што я чую? Што я чую?

Сенька (да Стрэльбіна)

Ухвалі.

Базыль

Легалізьнём.

Васіліса

Тут, пад сонечным агнём!

Базыль

Загсанём!

Васіліса

Усе гуртом!

Мішка (да Галькі)

Лёгалізьнём?

Галька

Легалізьнём. (Скідаюць вопратку,
застаюцца ў трусіках)

Стрэльбін

Усё адно ўжо. Ухваляю.

Больш ня трацьце час... хавацца.

Ухваляю... Што-ж параіць?

Пра завод не забывацца,

Фізкультурай гартавацца

І... пра кадры турбавацца.

Век вам жыць.

Базыль

Раз турбавацца,

Дык ня менш—на душ дванаццаць.

Васіліса

Запісаць іх.

Галасы

— Запісацца

Сенька (да Акуліны)

Ты-ж заўком, давай заручым.

Акуліна

Не.

Галасы

— Чаму?

— Баіцца блуду.

Акуліна

Я супроць і... самаручна іх запісваць
ня буду.

Сенька

Дзелавод, ты хлопец здатны.
Запішы і... справе цьма.

Дзелавод

Я канешна, далікатна,
Канцылярыі тут няма...

Базыль

Калантай сказала,—братцы,
Можна жыць і ня пісацца.

Васіліса (да Галькі)

Ах, ты дружка-весьялушка
Я спляла табе вянок

(З сухога сучча, адзяе ей)

Сенька (да Мішкі)

Ох, ты птушка-завітушка,
Кветку й мы табе ў знарок.

(Сучок да майкі)

Стрэльбін

Ухваляем і... канчаем.

Галасы

- Не канчаем—заручаем.
- Ім спрыяем
- Іх вітаем.
- Хлопцы, дай станцуем, дай!
- Эх, давай,
- Давай.
- Давай!

(Пачынаецца танец-пляска. Усе весела, шумна-карагодам уюцца вакол Галькі і Мішкі. Дзелавод скручвае вудачку, раптам пільна стаў ўглядацца на рэчку, ледзьве ня валіцца ў ваду)

Дзелавод (Крычыць)

Поп, поп, едзе поп,
Стой, глядзі, едзе поп.

Галасы

Дзе поп? Хто поп?

Дзелавод

Там на лодцы...

Сенька (с берагу)

Стой, хлопцы,
Поп—скаціна,

Базыль

Запрасіць сюды яго.

А куліна Карпаўна

Гэта што?...

Галасы:

У айца і сына

Дух на вылёт...

Го-го-го...

Мішку з Галькаю жанілі

Бацюшкі.

У папа не запрасілі

Матушкі

— Яко будзь мужчына дужы

Бацюшкі.

Тай жана ўбаіцца мужа

Матушкі.

(Падплывае лодка. Мерным крокам з клумкам за плячыма ідзе Чыж. Адзеты ён у зімовую адзежу, валёнкі, башлык. Яго не пазнаюць. Стаў на ўзгорку. Усе ўглядаюцца).

Чыж (узьяў папаху)

Таварышы...

Галасы

— Браточки, Чыж!

— Што з табой?

— З якім паходцам

Падплываеш, вы-на-ходца...

Чыж

Я, таварышы, прышоў

З вамі разьвітацца.

У край суровых халадоў
Еду я займацца.
І да восені наўрад
Ці змагу даехаць.

Васіліса

А куды ты?

Чыж

У Ленінград.
У інстытут ЛІЕКХА.
Пажадаю вам, браткі,
Каб змаглі вы, братцы,
Як байцы бальшавікі,
З посьпехам змагацца.

(Усе апусьцілі голавы. Апусьціў галаву і Чыж. Дзелавод глянуў на бакі—і выцер сьлёзы).

Чыж

Дык іду я... Ужо іду.

Галасы:

- Чыж, мо' з намі пагуляеш?
- Заўтра пойдзеш, не бядуй.
- А білет ты маеш?

Чыж

Не. Няма...
На пяты год
Вярнуся толькі на завод.

Васіліса

Чыж, пабудзь хвілінку з намі.

Чыж

Не магу...

Дзелавод (выціраючы сьлёзы)

Вы-ж малады,

Сэрца вашае не камень...

Сьмела так, з такім напорам

Помню... вы былі рабкорам.

Будзьце з намі, мы вас просім,

Вы сучасны Ламаносаў.

Базыль

Ламаносаў бегаў босы.

Мішка (да Чыжа)

Прэч валёнкі, прэч кажух.

Стрэльбін

Распранайцеся ўдвух.

Дзелавод

Я... Я? Я... Рад.

Я для вас аддана палка...

Чыж

Эх, гуляй, мая качалка,

Заўтра руш у Ленінград.

Абодвы распранаюцца. Чыж—у трусіках. Дзелавод у кароткіх сподніках. Сьмех.

Базыль (пра дзелавода)

Хоць ня гладка, а ў парадку.

Васіліса

Сонцавылазка—на радасьць.

Стрэльбін

Перад намі барыкады
Міжнароднай схваткі.

Акуліна

Не ламайце дысцыпліны.

Сенька

Гартавацца мы павінны.

Стрэльбін

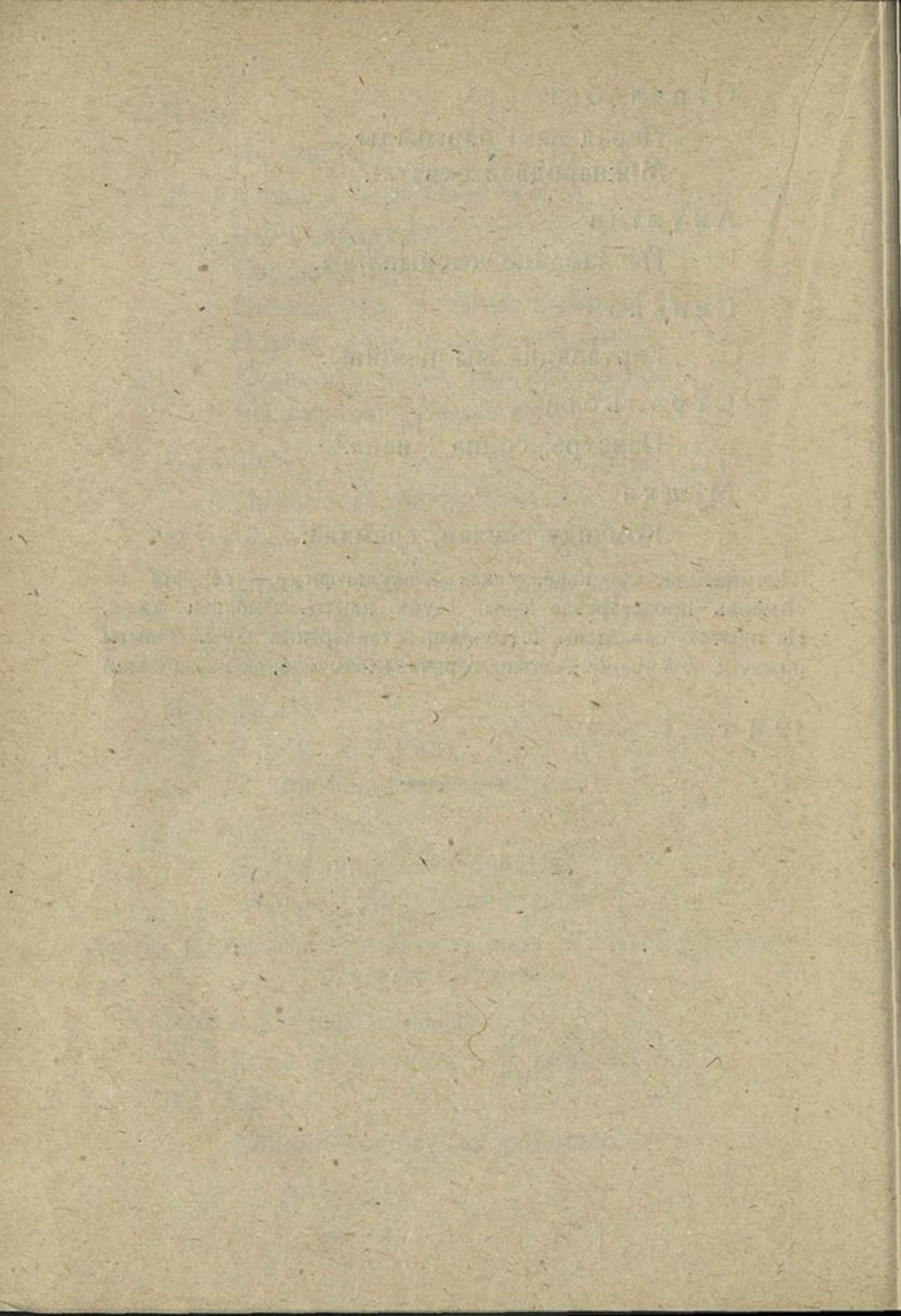
Паветра, сонца і вада.

Мішка

Команду слухай, грамада.

(Пачынаецца купаньне, наказ фізкульт-фігур,—усё гэта як сымбаль пролетарскае сілы. Ідуць плыты. Зыбяцца хвалі. На плытох складзены штабэлямі стандартныя дамы. Плыты плывуць на Ўкраіну. А сонца гарачае і зазыўнае, як маладосьць)

1931 г.

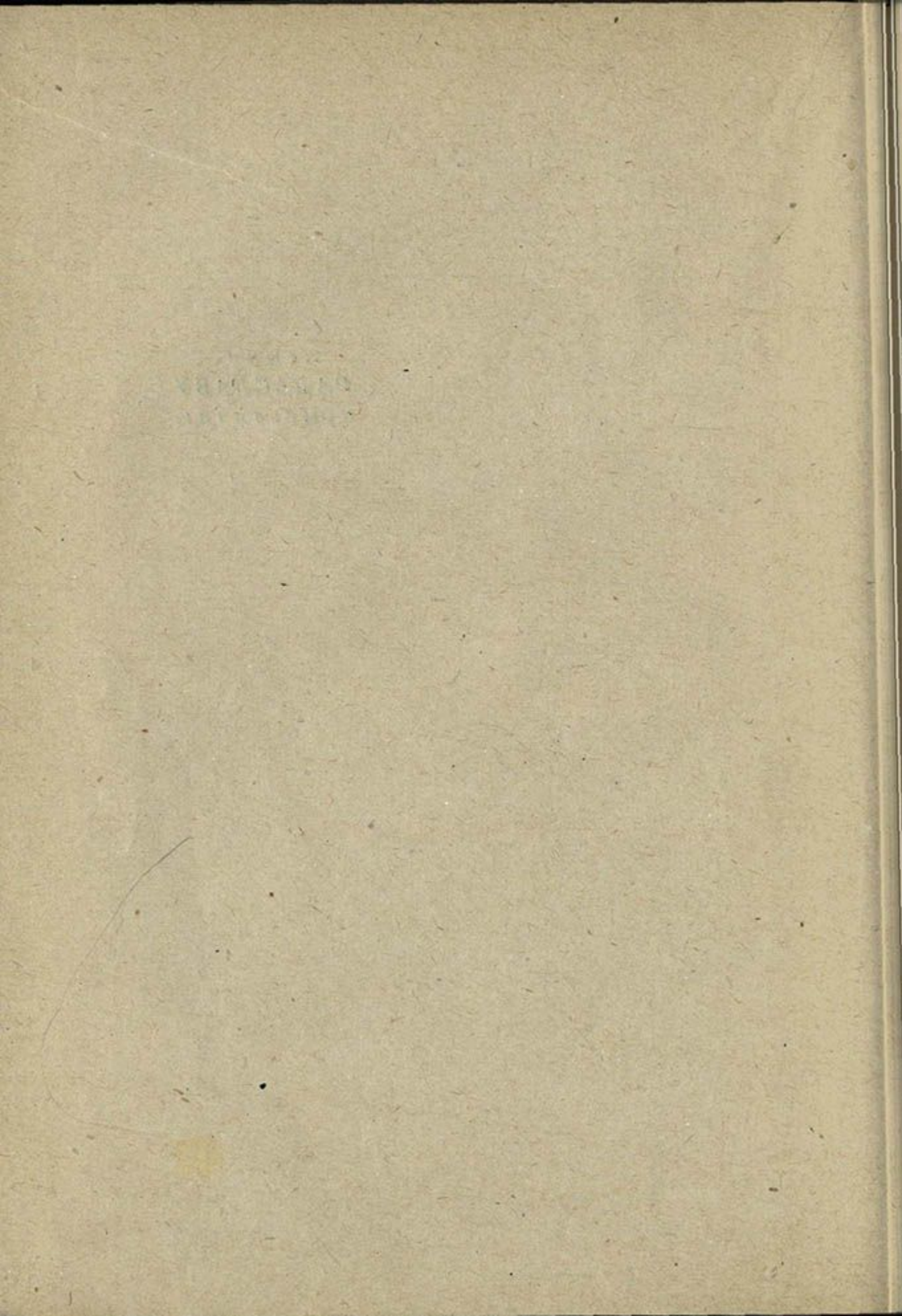

НА РАДЖЭНЬНЕ
ЧАЛАВЕКА

РОМАН

СВЯТЫЙ ПИИОЖИКАЧАН
АМКАРАСАТ

сыну
РАДАСЛАВУ
присвячаю

П Р А Л Ё Г

PLATE 1

Жыцьцё зьмяняецца, зьмяняюцца ідэі.
 Расьце сасна, а поруч тлее корч.
 Радзіўся чалавек,—звычайная падзея:
 Пануе дзень, калі змаглася ноч.

Радзіўся чалавек. Расьце-цвіце ў пяшчотах,
 І для яго жыцьця—жыцьцё другіх гарыць.
 На ногі стане ён, сваім уласным потам—
 Жыцьцю наступнаму гартуе права жыць.

Радзіўся чалавек. Імя яму—Марыля.
 Нішто выдатнае ня збылася наўкол.
 І, як заўсёды, куры па двары блудзілі,
 Падрывалі сьвіньні стлеўшы частакол.

Задумены бацька курыць самакрутку;
 Галава павісла ў гомане клапот.
 Стомленая маці... Радасьць тут, ці смутак?
 Чалавек радзіўся. Ў хаце лішні рот.

А дзень мінуў, сканаў у кратах змроку.
 Сузор'ем ноч іскрыцца над зямлёй.
 Жыцьцё зьмяняецца, стварае—крок за крокам
 Вялікі скарб гісторыі людзкой.

Над верхавіньнем лесу—запад, як гравюра.
Пэйзаж туняецца ў прадоньні туманоў.
Расьце—гадуецца Марылька белакурай,
Гуляе фарбамі заранкавая кроў.

II

Трава—нібы веер... Залоціцца золак,
Прасторы узорамі вышыў.
Ліпнёвая раніца... З песьняй вясёлай
Дзяўчаты па ягады вышлі.
Праменьні жартліва расу асушылі,
Ў вазёрах зырчаць-ружавеюць.
За жменяю жменю зьбірае Марыля
Чарніцы... Трава, нібы веер.

Жыцьцё маладое... Зазыўныя вочы,
Як пушча, іх погляд глыбокі.
Пяшчоты народзяць у сэрцы дзявочым
Каханьня шчасьлівага ўсплёскі.
Як быццам кругі, калі ў возёры камень
Праб'е павуціньне шкляное,
Так думка за думкай плыве ланцужкамі,
Як хвалі... Жыцьцё маладое.

Расу асушылі. Шапочуцца глуха...
Марылька ў лятунках-завеях.
Шапочуцца сосны, так любя іх слухаць.
Прысела...
Трава—нібы веер.

Заморыцца дзень, загараюцца зоры.
Пачула, што стала другою.
Хлапца пакахала (яго зваць Рыгорам).
Пачатак...
Жыцьцё маладое,

III

Што хата—то шылда красуе,
Што шылда—то цэхавы ўзор.
Майстэрня. Ё майстэрні працуе
Чэляднікам сьлесар Рыгор.

Забруджаны рукі іржою,
Ад пылу чарнеецца твар.
А здасьць, хоць і бруднай рукою,
Заказчыку чысты тавар.

Часамі ён вольнай хвілінай
Любіў, разабраўшы стар'ё,
З раскладзеных частак машыны
Штось новае скласьці, сваё.

Змайструе. Руплівай паходкай
З мястэчка праз поле, праз гаць
Їдзе праз сваю вынаходку
Дзяўчынцы сваёй расказаць.

Удумлівы. Вочы—як іскры.
Прыветнасьць румянцам гарыць.
Такіх-бы (як болей) нам выкрыць
Для славы пад зорамі жыць!

На беразе... шчасьце дзялілі.
Над возер—амзор карагод.
Рыгор з сьветлазорай Марыляй
Гушкаліся ў хвалях пяшчот.

IV

А людзі блізкія дзівіліся-пыталі:
— Калі ўжо сыйдзеца Марылька з маладым?
— Та-а-кі хлапец!—бабулі выхвалялі...
— Дзяўчынка яг-гадка!—выхвалявалі дзяды.

Няхай зара мядзянаю рабінай
На небасхіле выйдзе з берагоў—
Рыгор з Марыляю ў сутонных павуцінах;
Пачуцьці іх ламаюць краты змоў.

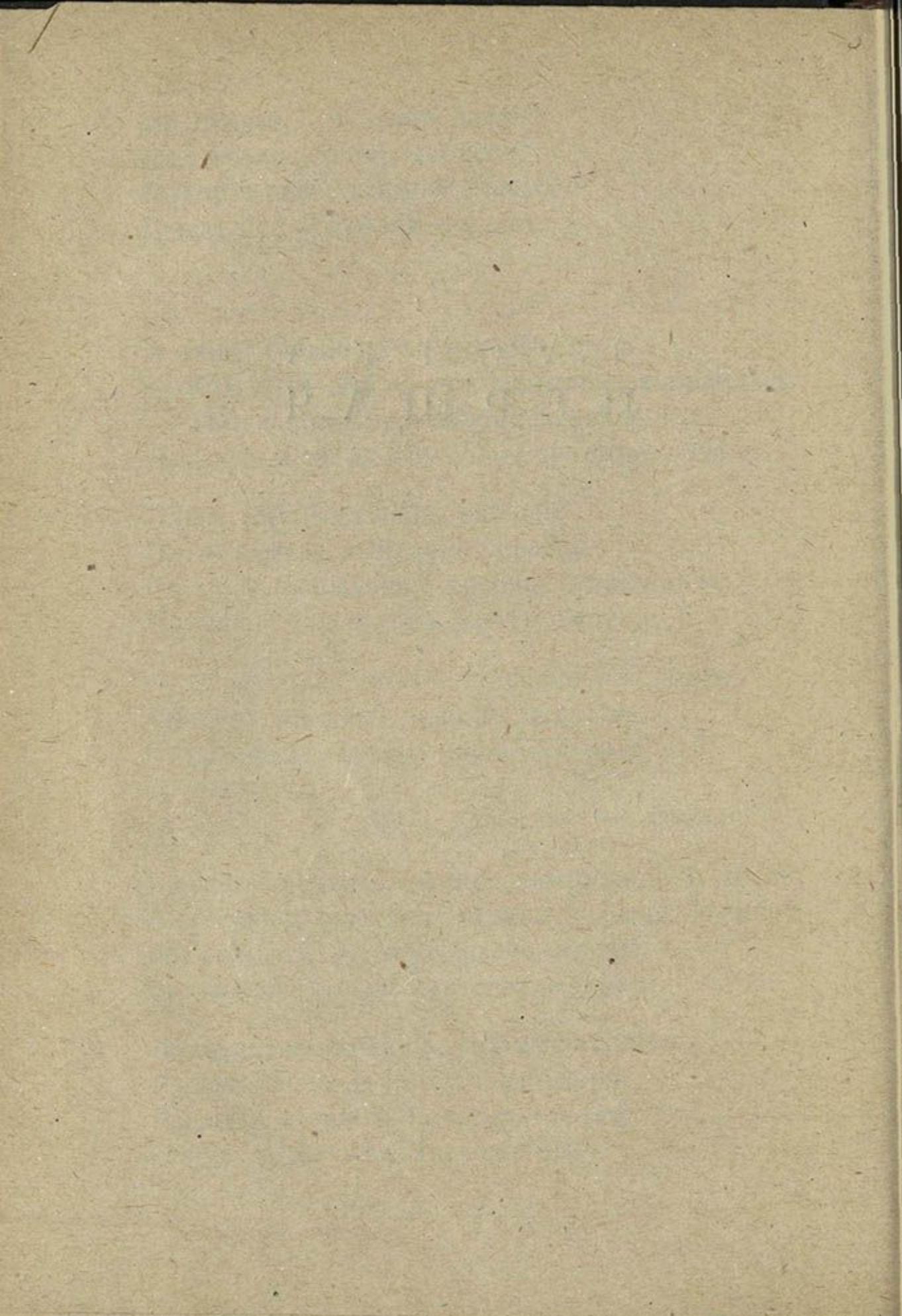
— З паўгода, любая, старанна папрацюю,
Капейку лішнюю націсну, зараблю.
Тады прыду, вазьму каго люблю я.
А любіш ты?

— „Вось глянь, як ня люблю“—

І вусны злучаны.. Адно зайздросьціць месяц,
Ад злосьці рынуўся тарчма ў лясны гушчар.
Пабеглі дні, за імі тыдзень, месяц...
За хмарай хмара, так навалы хмар.

Жыцьцё зьмяняецца, зьмяняюцца ідэі.
Расьце сасна, а поруч тлее корч.
Радзіўся чалавек. Гаспадаром ідзе ён.
Пануе дзень, калі змаглася ноч.

Ч А С Т К А
П Е Р Ш А Я

СІЛАЙ разьюшанай цемень лягла
 На гарадок пакалечаны.
 Зьвісла навалай, лягла, як скала.
 Расправа злачынцаў адвечных.
 Вецер ўзняўся. Усхліпвае дым
 Трывогай, як лезьвія, войстрай.
 Тлеюць руіны... Галосяць сьляды—
 Крыжавыя плямы забойства.

Сьцелецца валам атручаны чад
 Злодзеяў, першае сотні.
 Рвуць-разьдзяваюць жанок і дзяўчат,
 Рвуць у глухіх падваротнях.
 І хмелем песьні
 Несьлі весьці
 Ў даль,
 Наўзлом—
 Свабода
 І
 Пагром.
 ... Бо...
 ... Гром...

Гэй, хлопчыкі,
Дуйце ворага,
Рэволюцыя прышла—
Люба-дорага!
І раптам выбух:
Бумм...
Зьвізз...
Слуп тэлеграфны на краму зьвіс.
Гэй, птушанькі
Лёту дальняга.
Рэволюцыя прышла
Дасканальная!
І чуецца блізка ўжо:
Бах!.. Бах!
Што набліжаецца—
Радасьць, ці жах?

2

Тлеюць руіны...
Як сэрца баліць!
Гнуцца да долу калені.
Плача Марылька... Імкненьні цьвілі,
Юнацкая радасьць—імкненьні!
Вясёлыя думкі віліся даўно
І нікнуць у сэрцы надломах.
Яно ўжо заўсёды, чакаеш адно,
А выйдзе зусім па другому.
Думала так: перакруціцца час,
Жыцьцё закрасуе іначай.

Дый гэтая зорка,
Агонь гэты згас.
Тлеюць рўіны.
Плача.

Галосіць над бацькавым целам яна,
Ад распачы сьлёзы застыглі.
Тлеюць руіны.
Цемень.
Адна.
Бацькі ня стала...
...Забілі.

Як дзікай травой зямля парасла,—
Бяда заўладала дзяўчынай.
Стромкая сіла імкненьняў расла—
Дачка беларускай краіны.

Месяц, як быццам на варце патруль,
Сеў ля вакна камяніцы.
На вуліцы зноў
Завываньне куль,
Блізіца зноў навальніца.

Лямант і крык!
Лямант бяз слоў!
Кулі ў віхры вар'яцелі...
Як сьлёзы, лілася дзявочая кроў
Гарачай істужкай па целе.

Скроні закрылі вугальле вачэй,
Рукі халоднымі сталі.

Кривавыя кроплі
З дзявочых грудзей
На бацькавы грудзі сьцякалі.

3

І раптам па бруку
Грукат,
Як град.
Гоніцца
Коньніцы
Дружны атрад.
І незадоўга,
Яшчэ да сьвятла,
Чырвоная армія
Ў горад прышла.

4

Рана-рана сонца ўстала,
Глянула на горад,
Дзе пранеслася навалай,
Чорным віхрам гора.

На калені моўчкі сталі
І праменьні-стромы,
Дзе бяду параскідалі
Ветры-бураломы.

Пачарнелі камяніцы—
Дым зьлізаў іх фарбы.
Спапяліла навальніца
Сьцены нашых фабрык.

Сказ аб гэтым ліхалецьці
Нашым пакаленьням—
У курганах лютай сьмерці,
Ў помніках-каменьнях.

Гвалтаваў, паліў і грабіў
Кат-белгвардзеец:
Вочы—яма, рукі—граблі,
Твар—крывёю рдзее.

Сьмерць, руіны і праклёны
Каменем на грудзях...
Дзень прыходу войск чырвоных
Сьветла ўспомняць людзі!

Рана-рана сонца ўстала,
Глянула на горад,
Дзе пранеслася навалай,
Чорным віхрам гора.

Сонца, сонца, ты скажы нам,
Ты скажы, скарыся,
Дзе падзелася дзяўчына,—
Зваць яе—Марыся?

5

Вецер промені палошча
Ў хвалях росных, на зарэ.
Белы дом стаіць на плошчы,
Ў ім паходны лазарэт.

Колькі раненых на нарах,
Колькі змораных, слабых!
О, нязьлічаць санітары
Раны лютай барацьбы!

З нар адных—у сутарэньне,
(Будзь ім лёгкая зямля!)
Знойдуць іншыя збавеньне
На дубовых кастылях.

Ля вакна ў руках бясьсільля
(Нары № 23),
Быццам труп, ляжыць Марыля,
Сіні колер твар пакрыў.

Дыхаць цяжка, грудзі ўспухлі,
Точыць смага, цяга піць.
Толькі вочы не патухлі—
Зіхацяць жаданьнем жыць!

Заглядзеліся на неба,
Дзе сузор'е тчэ вянок...
„Зоркі ясныя, што-небудзь
Раскажэце мне адной“...

Вусны лістам затрасьліся.
Заблішчэла скронь сьлязой.
„Зноўку буду, як калісьці,
Буду дужай, маладой!
А мой мілы, дзе ён, дзе ён?
Падышоў-бы, даў руку“...

Зараніцы-веснавеі
Маладую радасьць ткуць.

— Не!.. Няма! Няма нікога!
Разлучылі? Разам? Не!
Што?.. Скрываўленай дарогай
Здані йдуць забраць мяне?
Во, ўжо блізка...

Шаль на тварах...
Па маю ідуць душу.
Я іду... іду.

— Таварыш,
Супакойцеся, прашу.
Не нэрвуйцеся, калі ласка...

— Дзе я?—
— Сьцішся, добрай стань.
Зараз зробім перавязку.—
Ўжо разьвеялася здань.

І ня болей, толькі тыдзень,
Адганеце сьцень журбы,—
Скінем бінт, а там надыйдзе
Час—здаровай, дужай быць!
Вось пакуль гарбаты кубак.

Пакаштуйце, вась сухар.
— Дзякуй шчырае за любасьць
Вам, таварыш санітар.—

— Адпачнеце. Добрай ночы...

Коўдру начай палажыў.
Погляд стомлены, дзявочы.
Сваім смуткам варажыў.

А ў палаце нясупынна
Стогны, енкi, цьмяны сьвет.
Не вясёлы той будынак,
Дзе бальніца, лазарэт.

6

Прабеглі дні на крыльлях сакаліных
І рассыпаліся зорамі ў начы.
Марыля ўстала.

Кволая дзяўчына;
Дзе ёй гора горкае змагчы!?
Сьцюдзёны вецер вые дзікім воем,
Слабое сэрца скручвае агонь.
Слоў няма.

Надломана здароўе.

Куды ісьці?

Куды і да каго?

А горад стаў інакшым, непадобным,
У ім нязвычны рух,
І радасьць новых слоў.

О, ты, Марылін, лёс!

Чаму яна галоднай

Ідзе сярод квітнеючых садоў?

Ідзе самотная, ідзе глухім завулкам,—

Можа блізка дзе знаёмыя жывуць?

Можа пашчасьлівіць

Там—

Знайсьці прытулак?

Можа прымуць ласкава,

Згінуць не дадуць?

І, як тыя птушкі, думанькі крыляцца:
„Можа прымуць ласкава,
Згінуць не дадуць.
Я шукаю шчасьця.
Шчасьце—гэта праца,
Адшукаю працу—здужаю бяду!
І знайду, Рыгорка, любы мой, адзіны,
І цябе і долю—я знайду ў жыцьці“...

Хто пачуе шэлест дум дзяўчыны?
Хто паможа шчасьце ёй знайсці?

Неўспадзеўкі-здзіўлена
Марыля задрыжэла,
Яе спыніў, нагнаўшы, санітар.
— Куды вы ідзяце?
Шкада вас... будзьце сьмелай,
Хадзем са мной, прымеце гэты дар.
Знайшоў прытулак вам,
Знайшоў вам у знаёмых.
Пашто блукаць завулкамі
Бяздомнай?

Схіліла галаву.
Сьлёзы наплылі.
Пашлі.

7.

Санітар Аўзор Дарубашвілі
Жыве багата ў гэткі трудны час.
Аб ім шапталіся, казалі, гаварылі...
„Нешта ёсьць“—насілася ня раз.

І цяпер вісяць на вуснах чуткі,
Быццам нейдзе нейкі загавор.
Панавалі зграяй гутаркі-пагудкі,
Шыта-крыта-хітра працу вёў Аўзор.

А яшчэ ніхто ня чуў ні разу,
Што пад прозвішчам чужым схваўся ён,
Што былы памешчык ён Каўказу,
Профэсіянальны
Шпіён.

Адны жывуць з пайка, і гэткіх многа,
Сядзяць бяз хлеба—і ні адзін дзянёк.
А ў Дарубашвілі—хлеб, што дня—бэфстроган
І для апэтыту — „дубнячок“.

Ён даляры з ласкаю прыветнай
Атрымоўвае за „пару цёплых слоў“.
А словы простыя—(коратка й канкрэтна)
Колькі ў нас адзетых, колкі без штаноў,—

Дзе ў акрузе войска разьмясьцілі,
Як узброены Чырвоны гарнізон.
Весткі гэтыя зьбіраў Дарубашвілі—
Профэсіянальны
Шпіён.

8

Жыла ня ў-роскашы,
З маленства гэтак звыкла,
Штодня за працай час праводзіць свой,

І на дванаццаць вушак
Лапці з лыка
Насіла-ўвязвала
І ўвосенв і зімой...

А тут жыцьцё... „з губэрскім громофонам“
І весела, галоўнае і сытна...

— „Эх, д'ябла, яблычка,
Як вырвацца з палону?
К чужому берагу
Жыцьце маё прыбіта...“

О, яе шануюць, даглядаюць, сочаць,
Каб расла, як вішанька ў поўны цвет.
„Ты бяры, Марылька,
Ты бяры што хочаш,
Што такая сумная?
Што-о? Сакрэт?“

У бядзе ліхой яна,
Ў руках Дарубашвілі,
І па ўмовах, змушана
Жонкай стаць яго.
Дый ня будзе, не!
Яшчэ ня згас у жылах
Крыві юнацкае заранкавы агонь.

Навокал руіны,
Проглядзь пануе.
За кавалак хлеба глумныя чаргі
Іх яна ня ведае,
А толькі сэрцам чуе.

Не Аўзор ёй пара—
Ой, другі, другі...
За вакном Марылька томіцца ў палоне,
І зазьзялі скроні,
Як расой трава...
— Эх, жыцьцё праклятае!
І на падаконьнік
Дзявочая
Павісла галава.

9

Красавіковы вечар.
З правага боку ўзышоў маладзік.
Подыхам ветлівым вецер павеяў,
Гушкаўся на дроце,
Як белка гульліва,
Ў зарасьлях рослых дрэў.
Аўзор і Марылька ў прагулку за горад
Завулкамі моўчкі ішлі.
...Яшчэ вярста —яны завярнулі
На могільнік брацкі, заросшы.
...Марыля заплакала, сьлёзы здушылі:
Тут бацька пахованы, брацкі курган;
Тут бацька Марылі, тут дзеці Масквы,
Варшавы, і Менску, і Кіева.

Аўзор зняў шынэль. Сядзяць у дваіх.
Вочы ад плачу набраклі:
Па бацьку ручыліся сьлёзы яе,
Па жыцьцю па свайму сіратліваму.

Яе суцяшаў, супакойваў Аўзор,
Абняў, прытуліў, усьміхнуўся.
Поле наўкола, ў высі маладзік,
Агнямi віднеецца горад.
Абняў, усьміхнуўся, нясьмела сказаў:
— Чаго-ж ты, згаджайся са мною.
Будзем шчасьлівымі, будзем удвох,
Згаджайся, любоў мая ясная...
Марыля ўздыхнула... Зноў вецер падуў
Прахладаю змрочнай расы.
— Слухайце доўгую казку жыцьця,
Слухайце і зразумейце.
Добра я помню, было як цяпер,
Зьбіралася вёска на жніва.
Колькі той радасьці зьняць ураджай,
Хоць зямлі—на гадзіну работы!

А выла вайна. Наступалі немцы.
І раптам уночы, о, жудасьць!
Рвуцца гранаты! У вёсцы крык.
У агні саламяныя стрэхі!
Лямант! Трывога!
Выбух за выбухам...
Скача агонь па сядзібах.
Так хочацца жыць, а блізіцца сьмерць.
— Уцякаць!—пранеслася вёскай.

Доўга блукалі... Ні хлеба, ні працы.
Голад, як цень, неразлучан.
Бежанцы! Бежанцы! з торбай жабрачай
Колькі ня стала іх, згінула!...

Жыцьцё маёй маці ў дарозе забраў
Вошазубы бязжаласны тыфус.
Бацькі ня стала. Цяпер я адна,
Адна, што гарох пры дарозе...
Жыву толькі ўцехай, надзеяй адной,
Што стрэну Рыгора ўлюбёнага.
Яму прысягала... Ён мне прысягаў,
Калі забіралі ў салдаты.
Чула нядаўна, ён служыць цяпер
Лётчыкам недзе ў чырвоных...
— Марылька, цябе-ж я люблю як ніхто!
Мы будзем шчаслівы, згаджайся!
— Люблю я Рыгора!
Ён верны мне.
Чакаць яго буду да сьмерці...

Агнём засьвяціліся вочы яе
Ў забыцьці на грудзёх Аўзора.

А што яму? Не каханья кліч
Ён чуў з свайго хітрага сэрца,
І сьціснуў яе, загарэўся, рваў,
Як зьвер той разгневаны, страшны.
Імкнуўся дзяўчынай сілком аўладаць,
Ён рваў яе кофту, шукаў яе твар,
Гатоў задушыць, няпрытомны.
Дый сілу сабраўшы, рванулася з рук,—
Як выбухам крык астатні.

10

— Быць мне жонкаю Аўзора?
Ой, ніколі, не!

Як прыгожа зьзяюць зоры.
Сьцелюць шлях вясье...
Згіну я адна-адненька
Харчам груганам.
Альбо палкае імкненьне
Любаму аддам.

11

— Хто мае жаданьні здолеў
Зьнішчыць, загасіць?
Ня было таго ніколі
І таму ня быць!
А калі дукатам звонкім
Скарб мой падміргне —
Будзе мне пакорнай жонкай,
Будзе жонкай мне!

12

Рабочая пара. Праца — поўны ход.
А гарадзкая шляхта
Ў келью кляштара
Зьбіраецца на сход.

Як знак на збор,
Заенчыў звон.
Прышоў Аўзор,
За ім і ксёндз.
А за ксяндзом,
На ўмоўны звон,
Грунём —
Шпіён...

Б'е званар,
Галосіць звон.
Бяжыць гандляр
Іларыон.
За ім яшчэ,
З усіх старон,
Што крок шпарчэй,
Шпіён...

Апушчаны шторы.

Змрок.

Вочы Аўзора—

Электра-ток.

Дух стаілі.

Сядзяць у рад.

Аўзор Дарубашвілі

Чытае даклад:

— Паны! Зьбірайма болей сіл!

Настаў рашучай схваткі момант!

Нам загад—

Разьбіць чырвоны тыл.

Бальшавіцкі тыл

Быць павінен зломан!

Набліжаецца, панове, першамай,

Яны рыхтуюць дэманстрацыю, бяспрэчна.

А мы ўзарвем завод тарчма,

Раскінем прэч

Цаглянаю карцеччу!

Да насельніцтва лісткі надрукаваць.

Ня даць народу строіцца ў колёны.

Ўзарваць масты.

Павінна і царква
Скарыць народ сваім сьвятым законам.
І так—саветам сьмерць!

Зьбірайма болей сіл!

(Заводаўласьнік:

— У гэтым наша змова.

Ксёндз дадаў:

Атруцім тыл...)

— Хто просіць слова?

— Я! дазвольце?

Слова ўзяў гандляр.

Асіплым голасам, нібы пасья хваробы:

— Заўчора, ўвечары, мясцовы комісар

Зрабіў з чакістамі ў мяне нахальны вобыск.

І вось бяда! Ці-ж лёгка расказаць!?

Пазабіралі золата, даляры.—

О, вакханалія!

— Дзе-ж сілы, каб стрываць? —

Аўзор сьцішаў:

— Зьніштожым комісара!

О, браты! Вялікі наш згавор

Мы мусім выканаць!

— За нас усе сьвятыя!

— Ў суботу ўвечар збор.

— З намі бог! За Расію!

— З намі бог! Ажыцьцяўляйце мэту!

Аддзячыць нам

Зьняволены народ.

Выведвайце, што робіцца ў саветах

Зачыняем сход.

Аўзор і

Джон Кейтан

(На выгляд суровы,

Тутэйшы настаўнік ангельскае мовы).

Выйшлі абодва... На вуліцы цёмна.
Ссутуліўся Джон, акулера працёр.
— Містэр, часамі, здаецца, жыцьцём нас
Абгоніць сучаснасьць? Чаму так, Аўзор?

Багаты я сілаю волі і сродкаў,
Адно вось надоечы ў сэрцы, на дне,
Пачуў, што ўстаяць перад валам паводкі,
Не зразумела, ня ў сілах мне.

Заўсёды я быў, так сказаць, канархістым,
Цяпер выканаўца і нават слабы...
— Ня трэба, мой дружа, хадзіць пэсымістым
Калі набліжаецца час барацьбы.

Упэўненасьць—гэта найлепшы прыяцель.
А смутак—нікчэмна-дакучлівы госьць.
Але, можа кроплі халодныя, браце,
Кроплі праўдзівасьці маюцца, ёсьць...

— Ну вось вам, шаноўны (размахвае стэкам),
Трэба нам пошту даставіць—бяда:
Ня маем надзейнага мы чалавека;
І грошы ідуць, і людзей ня відаць.

Таму і настрой неастоісты гэткі.
А пошту нам трэба даставіць, ці не?
Уздрогнулі бровы, затрэсліся векі,
Аўзор схамянуўшыся:

— Ёсьць у мяне

Дзяўчына. Яна завязе гэту пошту.
Бліскучая думка: ніхто—як яна!
Будзем спакойны, таму й танным коштам
Командыроўка абыйдзеца нам.

Кейтан пачухаў сваю экспаньёлку,
Спытаў недаверліва, шэптам сухім:
— Знаёмая вам? Мо' яна комсамолка?
(Жанчын ня люблю я. Ня веру я ім.)

Аўзор загарэўся раптоўнай ідэяй...
То be or not to be ¹⁾, як гаварыў Гамлет.

Зайшоў Джон у школу (у школе жыве ён)
І вынес Аўзору ружовы пакет.

14

У садку, сярод зарасьляў дрэў,
Сьвітаньне прадвесьні шматкрылай.
Аўзор і Марыля... Ветра павеў
Будзіць пачуцьці і сілы.

— Як хораша тут! Хто жывы, малады,
Ў таго сэрца, як птушка, ў палётах.

¹⁾ Быць ці ня быць.

Марыся,—бягуць за гадамі гады,
Маладосьць засьцілаеш маркотай.

Згаджайся! Пашто прымушаеш прасіць?
Інакшай, шчасьлівай ты станеш...

— Пакіньце мяне.

Я ня дам загасіць

Агні маёй веры каханьню!

— Наўная вера. Рыгор не для нас.

Паслухай мяне і згадзіся.

Паедзем, як сокалы, жыць на Каўказ,

Там сонца...

Там горы...

Марыся!

Ад працы ад гулу ўцячэм мы далёка.

Сябрамі нам будуць і зоры і сокал.

Аул сабе знойдзем у скалах маўклівых,

Нам весела будзе, мы будзем шчасьлівы.

Час зварухнуцца,

Жыцьцё маладое!

Досыць схіляцца цнатлівай журбе!

Трэба, каб новыя думкі, настроі

Табой аўладалі, прышлі да цябе.

Мяне не чурайся... Глянй шчыра мне ў вочы,

Тугу непатрэбную кінь, адгані.

Табе, надаронай красою дзявочай,

Адно толькі ў радасьць зьвіваць свае дні.

— Чуйце, ня думаю вас я чурацца,
Але... прашу, як быццам сястра,
Дайце, ў знак дружбы, мне добрую працу,
За працай і зоры іначай гараць.

— Знайду, бязумоўна.
Цяпер калі хочаш—
Расьсеяцца крышку, пабачыць людзей,
Зьездзі ты ў горад, для ўцехі дзявочай,
Удружыш і мне і сабе весялей-

З сабою табе дам пакет невялічкі—
І ўсё даручэньне: прыедзеш, здасі.
Сама пагуляеш.

Адкінь гэты звычай
Стаяць,
Наснагляць,
Угаварваць,
Прасіць.

Яна адмаўлялася, ўсё ёй ня міла,
Дый думка раптоўна запаланіла:
— Пры чым тут пакет? Я выеду ў горад,
Магчыма пра любога ўчую Рыгора.

І думка здалася такою прынаднай,
Пачуць пра Рыгора—якраз цяпер знадна.

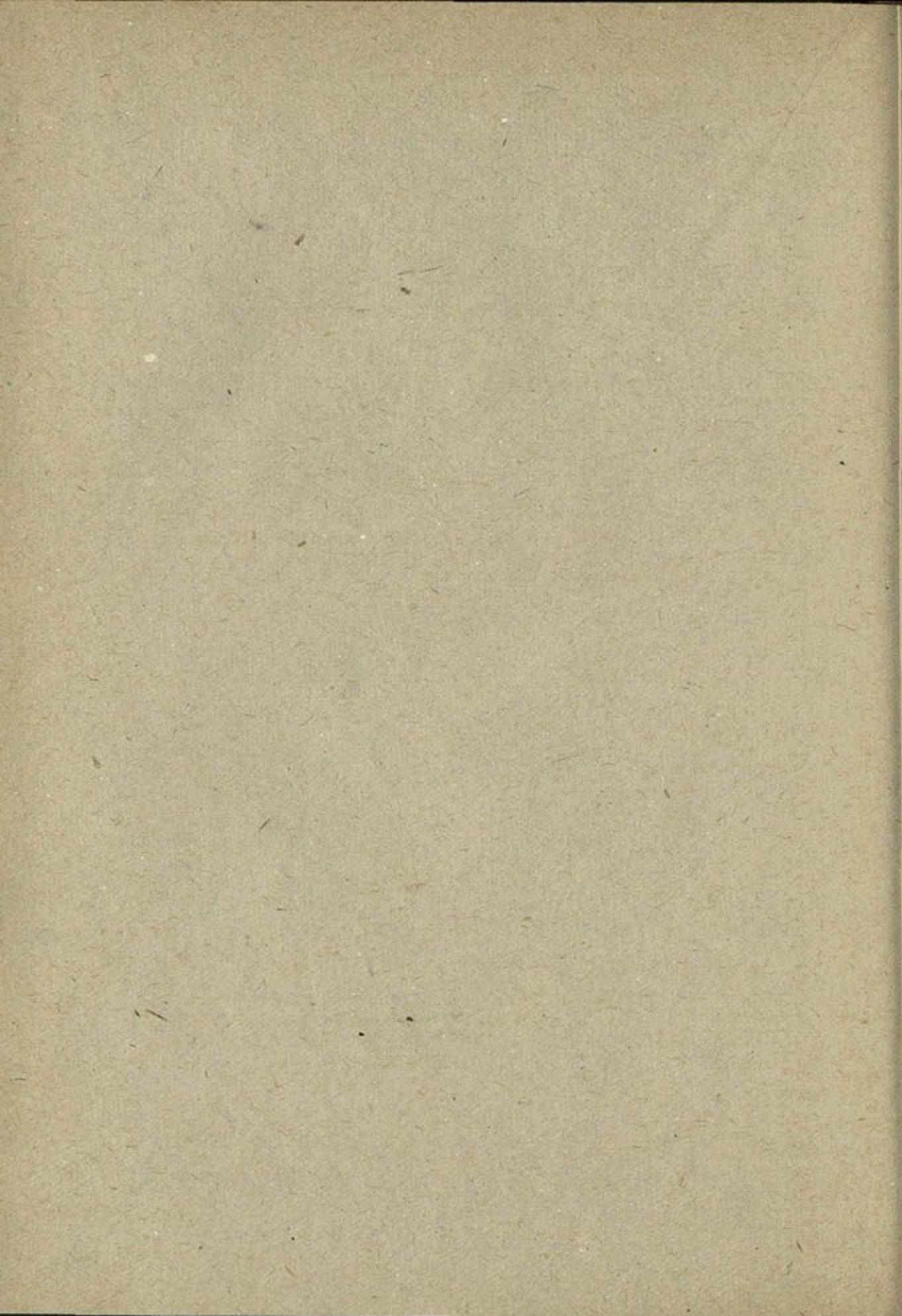
І згону дала.
І Аўзор навучаў,
Як завезьці пакет, каб ніхто і ня знаў...

О, колькі радасьці! О, шчасьце, цераз горы,
Аўзор Марыльку шле ў вялікашумны горад.

О, колькі радасьці! Марыля ўбачыць сьвет.
Аўзор праз дзеўчыну сакрэтны шле пакет.

Бяжыць цягнік. Калоціцца вагон.
Марылька і ня ведае,
Што і яна
Шпіён.

Ч А С Т К А
Д Р У Г А Я

Ці чысты, як вока, апусьціцца вечар,
Ці дождж закрываў павуцінаю брызг,—
Таварыш у фрэнчы (шырокія плечы...)
Хадзіў за Марылькай, вачмі яе грыз.

Марыля прайсьціся адна ці з Аўзорам
Выйдзе за горал, ці ў парк, дзе народ,
Усьлед, ну, як быццам таемным дазорам,
Таварыш у фрэнчы з паходкай, як шрот.

На вуліцы з голаду вецер заенчыць,
Выйдзе Марыля па шпроты ў ларок,
Сьледам за ёю таварыш у фрэнчы
Заходзе ў ларок, выпівае сітро.

Ці сэрца агнём, ці прахладаю вочы
Яго да Марылі цягнулі што-дня?

.....

Таварыш у фрэнчы настойліва сочыць
Адзін раз—з агнём, другі—без агня.

Поруч з Марылькай
...Грукат кол...

Таварыш у фрэнчы.
...Душна ў вагоне...

Вецер прыльне на дзявочы прыпол
І голаву ветліва клоніць.

У Марылі пад кофтай.
...Народу шмат...

Сакрэтны пакет.
...Цяплушка...

Пад гукі гармоніка, ўсеўшыся ў рад,
Пяюць пасажыры частушкі.

Поруч з Марылькай
...Сьцэлецца змрок...

— Таварыш у фрэнчы.
...Ахутвае змора...

— Далёка нам ехаць у горад яшчэ?

— Раніцай заўтра, скоро.

— Таварыш, скажэце,
...Пранёсься сьвісток...

— Мо чулі дзе?
...Жмурацца вочы...

— Мо чулі часамі Рыгора Клумок?

— А хто ён?...— Ён лётчык.

— Не, ня чуваў.
...У вагоне храп...

Разгаварыліся.

...Сьвечкі гасілі...

— Весткі аб ім можа выдаць штаб,
Дзе і ў якой эскадрыльлі.

Ночка імкненняў.

...Марудны цягнік...

Ружовы пакет.

...Серца ня енчыць...

Штаб. Пакет. Рыгор бальшавік.
Поруч таварыш у фрэнчы.

3

І нэрвы аслаблі, і змораны мускул.
Любіў ён гаранку, цяпер беларуску.

Кідаў ён гаранку, кідаў ён краіну,
Прынесла гаранка кінжал на ўспамінак.

І помніць, як ціха, дарыўшы, шаптала:
Кінжал абароніць і ўспомніць пра скалы.

О, так! Успаміны ніхто не заслоніць!
Адно, ці ў змаганьні кінжал абароніць?...

.....
.....

Чупрыну ўскудлачыўшы, у марах крылатых,
Піша ён ліст на радзіму, да брата:
— Мой родны брат, мой брат, Заліс,
Выбач ты мне за гэты ліст.

Ты апалітык быў. А можа стаў другім,
Адчуўшы арабочаны ражым?
А я аддаў сябе
Заўзятай барацьбе
За справу сьмерці
Ўзбунтаванай чэрні.

Я ўпэўнены—жыцьцё
Назад гісторыю паверне.
І праясьніцца неба.
І сонца гляне зноў
На сьвет,
Без бальшавікоў
Ганебных.

Мой родны брат, мой брат, Заліс,
Выбач ты мне за гэты ліст.
Такі настрой. Кіпіць запал,
Як і калісьці сярод скал.
Зьдзіўлю цябе: я стаў кахаць.
Яна дзівосная.
Ня мог сябе ўтрымаць.
І я цяпер,—як той юнак...
Сапраўды—так,—
Як той юнак.
Увязваць барацьбу
З каханьнем зорнакрылым,
Проблема—як раса,
Сівая вечнасьць!
Выбач ты мне. Я чую сам,
Як б'ецца ў жылах

Супярэчнасьць...

А хочацца ў каханьні стаць другім,
Бо гэты гоман, гул абрыдзелі зусім.
Пакіну ўсё!

(Ты здзівішся?)

Выбач...

Па шчырасьці: змарыла барацьба.

Зьдзейсьню плян аstatні раз
І з ёй прыеду на Каўказ.
Вітай ўсіх. Пішы.

Твой брат Кашылі

Post scriptum:

Ня зблытай ядрае і фаміліі,
Я тут—
Аўзор Дарубашвілі.

4

Вось і станцыя. Ледзь зорак румяны
Над горадам сонным прыветліва глянуў.
Бязьлюдна... Часамі праедзе падвода,
А на вокзале жыцьцё поўным ходам.
Кожны сьпяшаецца, кожнаму некалі—
Адны выяжджаюць,
Другія прыехалі.

Ў натоўпе людзкім, з невялічкім вузлом,
З пакетам пад кофтай і думкай-агнём
Марыля прыехала стомлена ў горад
Знайсьці-адшукаць дарагога Рыгора,

Аўзору падзяку паслаць пісулькай
За хлеб і за соль і за цёплы прытулак.

Рана яшчэ, сьпіць гоман людзкі.
На крамах, на складах ржавеюць замкі.
Сонейка глянула скоса з-за стрэхаў,
З праменьнямі шэпчаца:— „Нехта прыехаў“...
І раптам праменьні ёй глянулі ў твар,
Хапілі, цалуюць, вядуць на бульвар.

Ўсадзілі і ліпнуць, як мухі на мёд,
Ну што-ж і праменьні шукаюць пяшчот!

Марыля ўсьміхнулася, лёгка ўздыхнула,
Пад лёскат праменьняў спакойна заснула.
Над ёй распусьціўся ўскудлачаны клён,
З праменьнямі разам
Зьвіў казачны сон:

На ўзвышшы гары векавечнай
Стаіць мураваны палац.
З падзямельля яго кожным вечарам
Вырываецца стогн і плач.

Драпежны жыве ваявода,
Згінае народ да зямлі.
За гонар яго, за свабоду,
Вазёры крыві пралілі.

Ссылалі ў Сібір. Прападалі
Беларускай зямлі мужыкі.

Їх сьлед на прадвесні змывалі
Вірлівыя хвалі ракі.

За гэтай ракой, за крывавай,
Лясы акрыляюць купцоў.
Ня так што,—ўчыняюць справу,
Шляхі афарбоўвае кроў..

Здаволены быў ваявода,
І сойм павятовы зьлічаў,
На колькі—за косьці народу
Їх скарб узбагачаны стаў.

Змагаўся за права па свойму
Майстра Бутрым залатар.
За бедных стаяў перад соймам,—
За бедных—упарты змагар.

Любіўся з сялянкай Агатай,
Народ іх каханьню спрыяў.
І што-ж? Не захоча багаты,
І сіла твая—не твая.

Сказаў ваявода аднойчы
Агату прывесьці ў палац.
Жадаў асалоды дзявочай,
Жадаў маладосьцю палаць.

Успыхнуў Бутрым, як дазнаўся:
— О, крыўды такой не сьцярплю!
Агата сьлязьмі разьлілася,
Сьлязьмі арасіла зямлю.

Загад быў:— „Бутрыма стрыножыць,
Загнаць у падземны падвал.
Агата на перыстым ложы
Аддасьць свой дзявочы запал“.

Слугі зьвязалі Бутрыма,
Агатавых сьлёз ня стрымаць.
Вязуць іх... А вецер нястрымны...
Сьвету з-за хмар ня відаць.

Бура найшла. Навальніца.
Вецер. Маланка. Гром.

Слугі, упаўшы ніцам,
Застыглі ў віхры курганом.

Стаяць на кургане дзьве сосны:
То з любай Агатай Бутрым.
Горда стаяць перад сонцам,
Авітыя лёсам адным.

Сасонкі Марылі здаліся,
Што стройна вартуюць прастор,
Адна—дык яна—Марыся,
Другая—ўлюбёны Рыгор.

Плылі успаміны каханьня
З сонечнай радасьцю ў шыр,
На крыльлях гарачых сьвітаньня
Рваліся з кратаў душы.

Сонца шматструньнем праз вецьце
Налётамі выбіла шлях.

І раптам—вечер, вечер...
Колецца глеба...
Страх...

Вочы прасьцерла,
Зірнула на сьвет.
(Пад кофтай ружовы пацее пакет.)
Трэба зьбірацца.
З чаго вось пачаць?
Аднесьці пакет,
Ці Рыгора шукаць?

Таварыш у фрэнчы бульварам праходзе.
(Сядзеў недалёка...) Марылька, як злодзей,
Падходзіць, пытае:—Дзе гэты штаб?
Адрас згубіла. Даўно я пашла-б...

У сэрцы Марыльчыным б'юць малаткі!...
Наўкола віхурыцца гул гарадзкі.
На кожным рагу
У пякарні,
Ларкі
Гараджане
Бягуць
За харчамі
Ў чаргу.
Другія рыхтуюцца,
Хаты ўбіраюць:
Заўтра—

На вуліцу!
Першае Мая!

Патруль прпусьціў... Калідор, як тунэль.
 Па бакох толькі дзверы й таблічкі.
 То радасьць Марылі ўзняла карусэль,
 То страх атуляе аблічча.

Пакой невялічкі. Ля сьцен сталы.
 Ля лезунгаў—Энгельс і Ленін.
 Ё вакне шарахцяць драцяныя вузлы,
 Ё вузлах мітусяцца праменьні.

Чырвонаармейца прасіла Марыля...
 (Дзявочая рыска—заплакалі вочы)
 — Зваць Рыгорам, Клумок па фаміліі,
 Чула, што ён самалётчык.

Словы дрыжэлі. Ё вачох цямнее.
 Перапытаўся чырвонаармеец.
 Глянуў дасьціпна
 На постаць дзяўчыны
 І стэрыотыпна:

— „Сядайце, хвіліну“.

Адрас Рыгора чырвонаармеец
 Шукае, і лісьці паперы шасьцяць.
 Дзявочае сэрца ў трывозе слабее—
 Рашаецца права жыцьця.

— „Берагла-захоўвала
 Ё цярплівасьці цяжкой,
 Яму, Рыгору любаму,
 Дзявочы гонар свой.“

А што калі няма яго,
Няведама дзе ён?
Як страшна сьцяць жыцьцё сваё
Рукамі лютых дзён.

Аўзор? Ой, не, ніколі!
Але пакет аддам.
Ён шмат зрабіў мне добрага,
Калі зула бяда“...

І думкі неспакойныя
Зьмяняюцца, плывуць.
Нахмурыліся бровы,
Схіліла галаву.

7

— Знайшоў... Калі ласка, трымайце.
(Адрас далі ёй...)—Знайшла!
Як добра! Паеду... Вітайце!
Знайшла я пілота-арла!

Вось яна зор-зараніца...
Як добра! Мы будзем у двох!
І постаць Рыгора мігціцца
Ў яе сьветлазорых вачох.

Таварыша ў фрэнчы агніста
Гатова абняць, цалаваць.
І ў радасьці зьзяе, як ліст той,
У сонечны дзень хараства...

Успомніла, рванулася
 Шукаць той дом, той двор,
 Аддаць пакет і крыкнуць:
 — Бывай здароў, Аўзор...

.....

— Дзе яна?... Шко-ода...
 — Ля брамы.

Паклічце... Вярнулі.

Яна

Чуе:

„Забыліся пра тэлеграму,
 Клумок сёння ў горадзе, ў нас.
 Рабочых з днём Першага Мая,
 Вялікі ўрачысты парад,
 Магутнасьцю сіл прывітае
 Авіацыйны атрад.
 Прышла тэлеграма з атраду,
 Чытайце чацьверты радок
 У сьпісе каманднага складу—
 Па беламу чорным—
 Кл-лу-мок“.

Упіўся ў сваю самакрутку,
 Схіліў галаву над сталом,
 І даў ёй гасьцінна і хутка
 Пропуск на аэродром.

Сьпяшаецца Марылька,
Сьпяшаецца грунём,
Хутчэй, хутчэй прыбегчы
На той аэродром,—

Дзе стрэніцца-спаткаецца
З Рыгорам дарагім,
Дзе шчодрымі пяшчотамі
Раскажа аб усім.

Таварыш (той, што ў фрэнчы)
За ёй пакорна ўсьлед.
Яна бяжыць-сьпяшаецца,
Пад кофтаю пакет.

Рашучы дзень. Ажыцьцяўленьне пляну.
На сук тугі настрой Аўзора зьвіс.

Гуляюць нэрвы. Губы пакусаны.
Але ў крыві бруіўся скрытны рыск.
— Прайграю—што-ж, згнію у цёмным лесе.
— Перамагу—(Чакай!) Зноў мне мая зямля.
І страх тугі адвагаю закрэсьліў,—
Вера ў сілу звонкага рубля.

Шпіёны-найміты (як чэрві грудзі смокчуць)
З падходцам, разумеецца, пачнуць
Лісічым шопатам брахаць на лад рабочы;
На рэвалюцыю агіду плётак льлюць.

Сям'я бяз вырадкаў, за звычай, ня бывае;
Знайшліся, што за долярам пашлі.
І, сённяя, напярэдні Першамая,
Як брудна здрадзілі! Эх, танныя рублі!

Аўзор здаволены, што тут няма Марылі.
(Купіў ёй залаты, з нарэзам бранзалет)
Джон Кейтан прыляцеў.
(Апушчаныя крыльлі...)
— Ці можна быць спакойным за пакет?

Ў выпадку што. Крый божа. Каб ня ўблытаць
Толькі Foreign offise? 1) О, Handsoff!.. 2)
— Шаноўны мой, усе канцы зарыты,
Далонь скрываюць той, хто схопіць за лязо.
Дзе ваша ўпэўненасць? Яна вас абароніць
У самы цяжкі час, калі дадзім мы кліч
І выступім!
— О, так, вы правы Time is money 3)
Я ня збіраюся гасіць узьняты зьніч.

— Паверце мне, што скарбам капітала
Мы можам сьвет купіць!
— Дзівосны вы, Аўзор.
— Нязрушны мы, як і нязрушны скалы,
Якім гульнёй здаецца шторм...

1) Краўніцтва замежных спраў.

2) Рукі прэч.

3) Час—гэта грошы.

Разьбіўка сіл прайшла ў іх перад бурай:
Каму завод, каму ўзарваць масты.
Аўзор (знэрвованы) чытае корэктур—
Контррэволюцыйныя лісты.

11

За горадам аэрадром.
На аэродроме строй самалётаў.
Марыля прышла, разглядае кругом, —
Пілоты праходзяць, ня відна яго,
Любага сэрцу пілота.

Яго ня відаць. Мо' спытацца аб ім?
Самой-жа схавацца ў кустох там,
Зьнянацку спужаць (бы ў гушчары лясным),
Стуліцца яму на жыцьцё, на зусім,
Стуліцца на грудзі пілота.

Найшло дзетвары, адганяюць за плот,
А хто іх разгоніць за плотам?
Як і ў Марылькі, жаданьне прышло,
Дый толькі ў дзяцей аглядзець самалёт,
Марылі—сутрэцца з пілотам.

На аэродроме,—як шоўк, трава.
За аэродромам—балота...
— Ці праўда? Няўжо?... І ў трывозе разваг
Убачыла... Ён! Баіцца пазваць
Любага сэрцу пілота...

...За гарой курганаю
 Вырасла каліна.
 Любага-каханага
 Ёбачыла дзяўчына...

Высокі і стройны,
 Стройны і горды.
 Упэўнена-цвёрда ступае нага.
 Красуе на куртцы
 Чырвоны ордэн,
 З правага боку—
 Наган.

...ЛЯ каліны сьцелецца
 Сонцам пуцявіна.
 Клікнуць не асьмеліцца
 Любага дзяўчына...

— Зусім стаў інакшым!
 Нашто разлучылі?—
 Пазнаць нават цяжка, зьмяніўся зусім...
 страх за каханьне прачнуўся ў Марылі
 — Змаўчаць? Абысьці?...
 ...Павінна быць з ім!
 — Рыгор!.. Ры-гор-ка!
 (Абодва застыглі...)
 — Ці праўда?...
 — Адкуль?
 Гэта ты?
 — Марыля!

Адзін да другога падбеглі,
і слоў
Ня стала, няма...
А пеніцца кроў.
Успыхнулі вочы,
Так міла і проста
Абняў лётчык
Дзявочую
Постаць.
І быць не магло,
Не магло быць іначай:
Злучыў пацалунак
Гарачы,
Гарачы...

13

Сонца залівала
Рабочыя кварталы,
Лёзунгі, плякаты
З сьцягамі на хатах.
Народ
Бяжыць, сьпяшаецца,
Ў турботах завіхаецца.
Слупамі пыл віхурыцца.
Рыхтуецца і вуліца.
Ў сьвяточны выгляд скора
Ўбярэцца гулкі горад,
Сустрэне змрок маёвы
Электрай каляровай...

Доўга хадзілі...
Прыемна было.
Шчасьце ў вачох расьцвітала.
— Усё сказала,
і ўсё прайшло,
і лёгка на сэрцы стала.

Здаецца цяпер, што балючы такі
Той час, пякельнай разлукі,
Яго ня было... І чакалі бацькі...
(Не дасказала—ўнука!)

Скромна заплюшчыўшы вочы свае
(Зноў-жа—дзявочая рыска)
У лёскаце мар перад ёй паўстае
і ён, і яна і калыска...

— Рыгорка, мой любы, і ты раскажы,
Раскажы пра сябе што-небудзь...
У Рыгора ў вачох мітульга імжыць:
— Сказаць? А можа ня трэба?

— „Сябе зьберагла.
Зьберагла для цябе“,—
Магла, як іншыя сотні,
За хлеб і за цукар, а то й за рубель
Глуміцца ў руках падваротні.

Сьціснула сэрца трывогай такой,
Быў навальнічны вечар...
І думкі ў Рыгора ўзнялі неспакой
Гэтай раптоўнай сустрэчай.

Ні слова Рыгор не сказаў пра жыцьцё,
Сьціснула горла адразу.
Страшных малюнкаў палотны прасьцёр,—
Пра жудасьць вайны ён расказваў.

Адна старана: адважны герой
За ўладу працоўных у краі.
І болей ні слова...
Ў вачох неспакой...
А дзе-ж старана другая?

Доўга хадзілі... У горадзе гоман,
Сьвяточны настрой, узьнятасьць.

— Дзе ты спынілася?

— Дзе? Вядома,
Поруч з табой мая хата...

— Трэба мне скокнуць на аэрадром...

Зайдзі ты ў гасьцініцу „Францыя“,

А я забягу за табой вечарком

І пойдзем

На дэманстрацыю.

— Добра, ідзі... І хвілінаю зноў

Колькі прабегла ілюзій.

І погляд вачэй іх

Злучыўся ў адно,

Ў адзін моцна-зьвязаны вузел...

Марыля рашыла (тут блізка якраз)

Занесьці пакет, разьвязацца...

— Затым назусім,

На жыцьцё, на ўвесь час
З любым Рыгорам застацца...

Дастала пакет.
Вясёлай глядзіць,
Як дробна алоўкам напісана:

*Садовая вуліца, дваццаць адзін,
Марку Пятровічу Рысіну.*

14

Дваццаць адзін.
Невялікі будынак.
Перад будынкам—аўто-машына.
Падбегла.
Стукнула.
Скрыпнулі дзьверы.

У пакоях, як пер'я,
Рознай паперы.
Паадчынены
 Шуфляды,
 Столкі,
Людзі ўзброены.
 Што тут такое?

Простая рэч:
Вобыск—і толькі—
Ў белагвардзейскіх пакоях...
— Хто вы?—
Спытаўся чэкіст незнаёмы.

— Тут

Дваццаць першы нумар дома?

Ці можа памылка?

Ў мяне пасылка...

Ружовы пакет

Узяла рука

Прадстаўніка

ЧК.

Пакет абарваў

І толькі глянуў,

Сказаў:

— Вы арыштаваны!

— Як, гэта арышт?

Тут, пэўна, няўлонка?

Што вы, таварыш?

— Маўчаць, шпіёнка!

Марыля заплакала, рукі ламае,

Просіцца, ў распачы кленчыць.

Чэкісты паперу ў портфэлі складаюць.

Зайшоў і таварыш у фрэнчы—

І праз хвіліну

Ўсадзілі ў машыну

Усіх адразу

І разам—

Марылю.

Час невялікі

Прышлося чакаць:

— Шофэр —

За старно!

Шпіёны—

Ў ЧК!

15

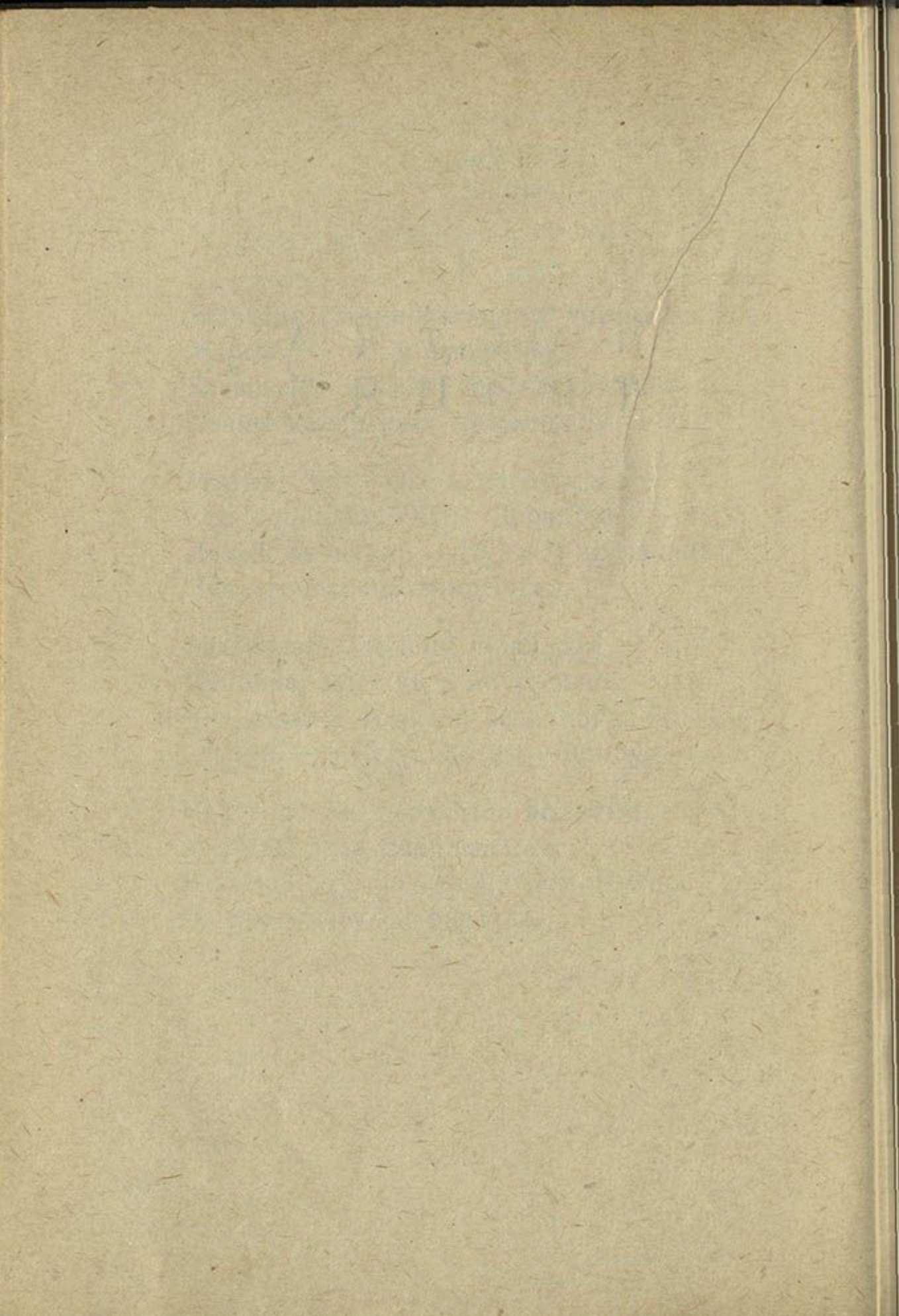
Вільгаць і змрочнасьць. У сэрцы шквал,—
Марыля ў ЧК ў сутарэньні.
За вокнамі весела, там карнавал,—
Снапы каляровых праменьняў.

Марыля бяз сіл... А каго пазаве?
Хто вызваліць? Хто? Чарадою—
Думкі, як церні:— „Ну, што-ж чалавек?
Лёс яго—стаць зямлёю“...

Знаёмства заводзіць прайдоха адна—
Шпіёнка, шыпіць з абурэньнем:
— Сказал і Толстой вельды когды нам:
„Жизнь—это сон, смерть—пробуждение“.

Над горадам прозалаць вольных зор.
Марылю туга спавівала.
Ў гасьцініцу бег, сьпяшаўся Рыгор.
На вуліцы гул карнавала.

Ч А С Т К А
Т Р Э Ц Я Я

Была вайна... Ацэнім яе
Цаною крыві чалавека
Была вайна—і зноў паўстае
Страшнейшай вайны небяспека.

Г э й,
Зьзяй
Б о й-
Зьніч!
С е й,
Край,
Свой
Кліч!
Д а й
Знак!
Х а й
Мкне—
В а й-
Н а—
В а й-
Н е!

І ў прыбоях навальнічных
Сьмерць вайне прынёс Кастрычнік!

Была вайна.

Хай больш яе ня стане!

Вайна была, і на яе скрываўленых руінах

Радзіла рэволюцыю паўстаньне,

А рэволюцыя—і нашую краіну.

Прэз голад, нязьлічоны лік ахвяраў,

Што нам прыносіла агнём вайна-пагібель,

Здабылі волю мы здратованым абшарам.

На заваёваным

Краіна

Перагібе!

Наш выбух, росквіт наш у радасьць афарбован,

Як здань, сусьветам бродзіць ленінская слава.

Расьці, мой край! Сваім ты беларускім словам

Вітай жыцьцё! Мячом здабыта права.

Хай сёньня стомлены... Наступны дзень ірдзее,

Як золак, вабіць нас вясёлкавым настроем

Краіна, чуеш гул?

Завейай

Нас заве ён:

— Нага ў нагу!

— На бой адкажам боем!

Нязнаны росквіт, рост магутны наш,

Зьнішчыць-затрымаць імкнуўся шпіёнаж.

Але падрэзалі, як трэба і чакаць,

Ня нас яны,

А іх ЧК.

Праз фортку ў пакой, як-бы праз рукаў,
Пралазіў аветраны вечар.

Пралез і ў пакой, дзе заданьне ЧК
Выконваў настойліва сьледчы.
Вечар клубіўся, як дым папярос,
Над зьмятай чупрынай шпіёна...

Сьледчы праводзіў чарговы дапрос
Настаўніка Кэйтана Джона:

— Вашай рукою напісаны ліст?

— Як вам сказаць, дыктавалі...

— З чыёй дапамогаю, дзе і калі

Гэтыя весткі зьбіралі?

Тут інфармацыя трох галін:

Прамысловасьць,

Насельніцтва,

Войска.

Сабраць матар'ял не маглі вы адзін,

Якім ні былі-бы вы стойкім.

Хто вам пра войска даваў дыяграмы?

— ?

— Ганецкі? Прыпомнілі?

— Та-ак...

— Мо' і Пятроўскі? а?

— Таксама...

— А яшчэ?

— Жмырак.

— Вы пасылалі з лістом у пакеце

На доляры банкаўскі чэк?
— Але-ж у мяне, бачце, жонка і дзеці,
Зьмілуйцеся, я-ж чалавек...
...І востры страх, мітульгі вастрэй,
Забінтоўвае распачы раны.
Шчацініцца шчотка чарнявых брывей,
Сьсінелыя вусны скусаны...
Вядуць у падвал...
— Няўжо? Няўжо?
Згнію тут? На нарах сканаю?
А дзеці?... Як страшна...
 І Кэйтан Джон
Сьлязьмі прашаптаў:
— Расстраляюць...

5

А з краю
Вуліцы
Шугае
Гул узьняты.
Газэтчыкі заўзята:
— Экстраны выпуск! Навіна!
Антанта!
 Ультыматум!
 Вайна!..
.....
— Таварышы!
Зноў небясьпека...
 ...Была вайна,
Ацэнім яе
Цаною крыві чалавека...

Горад.
 Пры горадзе—прыгарад.
 Вуліца і
 З канца—
 Будынак, як быццам прыгарак—
 Кватэра шаўца.
 Дзьверы, як сіта, расчыніш—
 У цэнтры, як пень, варштат.
 Над ім, як дрот, павучыньне
 Паралізуе хрыста.
 Двухпавярховы ложкак.
 Чатыры душы сям'і.
 Дратваю стол стрыножан,
 Ледзь стаіць.
 Крэслаў няма—скрыня,
 А ў скрыні—бежанскі скарб.

На рынку з паўдня гаспадыня,
 З ёй і гаспадар.

„Клопатаў ні званьня
 Ня знае іх дачка,
 Жыве на утрыманьні
 Стралковага палка“.

... „Толькі каб ахвота,
 Каша і капуста—
 Хоць на нарах, што-там!
 Хоць пад плотам, глупства!

Туз бубновы?—Сьмела
Разані—

 Пі банку...
Э-эх... Шарабан мой,
Амэрыкан'ыка“...

Брат яе—на славу!
Паважаюць як:
— Выйдзе ў людзі Павал,
Ходзіць на рабфак.
Малады, і здатны.
Выйдзе ў людзі, бравы...

Ў хаце... (эт' і хата)!
Задуменны Павал —
Бровы ў гору,
Востры зрок.
Дзяўчына поруч.
Змрок...

7

І праз хвіліну:
Важная справа...
Наблытана...
Як тут быць?
— Дапамажы мне, Павал!
— Ты—дачка барацьбы!
Буры цябе нарадзілі
Ў схватках сваіх агнявых.
Помні, будзь сьмелай Марыля,

Не апушчай галавы.
І целам і думкай змарнела,
Важыла йсьці на бульвар,
Але хто, трэба быць ашалелым,
На гэткі паквапіцца твар.

— Зладзім,—устрымліваў Павал,—
Выйдзе ня гэтак, дык так.
Дай вось напішам заяву
З просьбай прыняць на рабфак.
Толькі ня трэба больші мокнуць,
Сьлёз непатрэбна цяпер...
Змоўклі.
Кот з падаконьніка скокнуў
На ложак (другі паверх).

Марыля пад сэрцам хавала
Пярсьцёнкі распаленых слоў.
Пра крыўду нядаўнай навалы,
Пра крыўду й сьляпую любоў.

Рыгор! Нібы вецер маёвы,
Жартуючы, ветла абвіў
Стан дзявочы
Шасьценьнем шаўковым
Радасьці, мараў і дзіў.
І зьнік, як бяда спавівала,
Як толькі пазнала падвал.
Рыгор!

Ім жыла...

Адшукала...

Ня стала...
А ў сэрцы шквал
Гатоў сваёй буйнаю сілай
Дзявочыя грудзі ўзарваць.
Зямля хай застогне магілай,
Ці расой хай заплача трава...

Прышла гаспадыня:—Дзе ён?
Бацька ня быў?..
— П'е.

Да часу жанчына сівее,
Праклінаючы дні свае.
Ведаць ёй толькі клопаты.
З рынку прышла і зноў —
Змушана стаць на работу
Ля варстату і ля гаршкоў.

Гора матчына Паўла змарыла.
Але як памагчы? Але чым?
Вышаў на двор.
Марыля
Выбегла ўсьлед за ім.
А вецер цёплы
Песень повен.

Ветры—вёслы,
Хмаркі—човен.

Дзіўны вечар,
Вечар жніўны.
Прыселі на лаву
Пад клёнавым вязам

Марыля і Павал
Разам.
Сядзелі.
Маўчалі.
Пялі-шумелі,
Як струны, бяз слоў,
Вішнёвыя каруселі
Садоў.

8

.....
Вось так і кажу: прымай ці бывай.
Ці нашым, ці вашым!
Раз і адказ.

— Ты добры, прыветны і дзіўны бязьмеры,
„Прымай ці бывай“... Нецярплівы.
Няўжо гэтак проста: адчыніш дзьверы
І кінешся ў горад гурчлівы
Адразу за працу, да поту, аддана,
Што сіл толькі ў жылах дзявочых,
І гэтым залечыш балючыя раны
У справе сялян і рабочых?
Ты агітатар нядрэнны, ніколі,
Аднак-жа і дзіўны бяз меры...

— Ты ведаеш добра, што я ў комсамоле,
Таму, здэцца, можаш мне верыць.

— Я верую ў шчырасьць тваіх пажаданьняў.
Твая мне так дорага чуласьць.

Куды мне ісьці і якімі шляхамі,
Каб думкі згубіць аб мінулым?

І ў сэрцы абуджаны корчыцца крык,
Вылазіць з грудзей, як з-за хмар маладзік...

— ...І сёньня і ўчора, і гэтак штодзенна.

Уздымецца сонца і зойдзе.

Здавалася, так аднастайна, нязьменна

Жыцьцё на калдобінах бродзіць.

Здавалася так, і да сьлёз аднастайна,

Якбыццам гадзінніка стрэлка.

Ня ведала, колькі за дзень скарыстана

Энэргіі, сіл чалавека...

Дзень загарыцца, праходзіць марудна.

Стамзлюцца вочы і рукі.

А пройдзе—ня верыш, нагнаць яго трудна!

Шкадуючы скажаш:—як хутка!

— Сама ты марудзіш,

З такім вось настроем

Назад толькі рушыцца, праўда.

Назад, а ня ўперад. І будзеш слугою

Ня поступу,

А заняпаду.

— Адразу ня вырвеці з грудзей сухазельля,

Які-ж ты юнак яшчэ, Павал...

А ў небе так весела зоры гарэлі,

На дзіва гарэлі яскрава.

— Помніш, пакінулі родныя гоні,

Разам ад немца ўцякалі.

І сёньня здаецца, мяне нехта гоніць,
Як вецер староньнюю хвалю.
Радасьць на момант, як-бы бліскавіца,
На струнах праменных зайграе...
Ці знала, што ў вас тут
Змагу прытуліцца?
Што вас тут, як праўду, спаткаю?
Знаёмых нікога... А вецер гоніць
Бязлітасна з гораду ў горад.
Помніш мястэчка?
— Як на далоні.
— Можа і помніш Рыгора?
— Якога?
— Клумок, местачковы сьлесар.
— Нешта ня помню, забыўся.

Зноў успаміны сарвалі завесу,
Ў цярновы вянок завіліся.
Марылі хацелася ўсю таямніцу
Вось тут расказаць, пачынала
І змоўкла:
— Ня трэба, бо можа адбіцца
На нашых адносінах з Паўлам.

9

А сэрца ў палоне,
Ў абоймах тугі.
Балючыя сёньня
Ўспаміны кругі.

Яны навучылі:
— І слову ня вер,
Інакшай Марыляй
Я стала цяпер
Вось толькі турбуе
Пытаньне адно,—
Куды пакіруе
Жыцьця старно?
У сьвет—

Дзьверы насъцеж!
Дарогі-ж вядуць—
Ці ў радасьць і шчасьце,
Ці ў гора й бяду...
.
Умей выбіраць; хвалім мы
З веку ў век,
Калі перад сонца-хвалямі
Стаў чалавек.

10

Выроўніваюцца дні.
Грудзі лягчэй уздыхаюць.
Сілай здабытых крыніц
Здабытая слава крыляе.
І рушыцца час весялей
З песьняю творчай работы.
Цяпер і Марылі лягчэй,—
Працу знайшла ў пераплётнай.

Сшываючы аркушы кніг,
Іголкаю пальцы калола,

Як толькі наступныя дні
У думках засьвецяць як золак.

— Папасьці хаця-б на рабфак,
Той дзень я лічыла-бы сьвятам,
Ды ўсё не забыцца ніяк;
Мінулага моцныя краты.

Што-тыдзень наведвай ЧК,
І ў сэрцы з трывогаю мутнай,
Заявіш:—прышла. І рука
Адзначыць у сьпісе прысутнасьць.

Калі-ж гэта пропадам згіне,
Ня будзе дакорам труціць.
У новым, інакшым жыцьці
Падзеяў былых павуціцьне?..

Такіх васьмь пытанняў ня мала
Ўзьнімала Марыля ня раз.
І часта шукала адказ
У кнігах, што пераплятала.

11

Яны ў дваіх...
Пакой,
Як скрыня.
Дым вісіць дугою.
Тут гандлюе гаспадыня
Чыстаю ханжою.
А калі яшчэ прыкінеш

Лішака на „пушку“,
Маладая гаспадыня
Дасьць і саматужкі...
Яны ў дваіх...

— Як я сумленны,
Пашукай, ня знойдзеш.
— А па-твойму—я ўжо дрэнны,
Валацуга, злодзей?
Што галоту абдзіраю?
П'ю не за свае я?
— Братка, Клемусь (налівае),
Мазаны алеем...
Рукі—спрыт і не фальшыва
Справяць тое-сёе.

— Эт, разводзіш...
— Будзем жывы!
— За тваё здароўе!

Клемусь—хлюст.
Пільнуй кішэні!
Вокам як прыкіне,
Сплюне раз, штурхне, адсьценіць—
І... бывай гадзіннік.
А другі...

Вось так живеца
Ад ханжы, махоркі,
Абадраны, хоць шавец сам,
На нагах апоркі...
І ня раз чураўся Павал
Гэтакага бацькі.

Што-ж чураца?
То расправа
Над жыцьцём жабрацкім...
Гаспадыня паглядае
То ў вакно, то ў дзьверы—
Страшна неяк, прадчувае
Міліцыянэра.

— Братка, Клемусь, дык кажу я,
Будзе лепей разам.
Дай цябе я пацалую,
Рыжая зараза.
На сябе зірні, бяздомак,
Загрызе дасада...
Небагатая, то праўда.
З бежанцаў, вядома.
— Будзе хата, будзе ў хаце,—
З добрай галавою,
Дык падружыць і багацьце...
— От і я пра тое:
Будзе жонка—будзе лава.
Што ад таго скарба?
А што баба,—то, яй-права,
Залатая баба.

Возьмеж пару саматужкі,
Агурка якога...
Вып'ем! Дам табе падушку
І кладзіся з богам.
— Як-жа, згодзен, Клемусь, братка,
— Едзем заўтра ў сваты!

— О-то- добра...
Не дзяўчына—
Проста мёд пчаліны.
Ну, і ты хлапец руплівы,
З прытнай галавою.
Дык-жа вып'ем...
— Будзем жывы!
За тваё здароўе!

А ханжа атрутнай сілай
Ў дрызг шаўца скруціла —
І гатова,
Больш ні слова,
Здаўся канчаткова.
— Сын твой,
От-дзе ўжо зануда,
Лезе ў комісары.
Каб падмазацца,—
Усюды
Барахоліць, шарыць.
У міліцыю данёс там,
Што Ігнат Залтушкін
Што-ж такое? Дужа проста
Гоніць саматужку.
Так Залтушкіна і спляжыў
Без такой прычыны.
От-дзе зубы ўжо пагладжу
Сукінаму сыну...
Што, заснуў?
А гаспадыня:

— Клемусь, так пакінеш?
Ці-ж ня сорам перад сватам?
Завядзі да хаты!
А то зможа і „засыпаць“,
П'яны-ж нагарэзіць...

.....
— Што ты скажаш? От задрыпа!
Ў комісары лезе!

12

Яшчэ і ня позна, а цёмна зусім.
Холадна. Вецер галосіць.
На небасхіле па ўсходах, як дым,
У сьвет выбіваецца восень...

У хаце нікога...

Марыля адна.

Дагарае астатня газы.

— Няхай-бы прышоў.

Так хацела яна

Ў гэты вечар быць з Паўлам разам.

Яшчэ і ня позна, а цёмна... Імгла.

Пад сіпल्या ўсхліпы газыніцы,

Кнігу ў шуфлядзе Марыля знайшла,—

Любіла чытаць, захапіцца.

Заенчылі дзьверы.

Павал прышоў.

Газыніца.

Змрок.

Марыля.

Адразу патухла сузор'е слоў,
Бы ветрамі іх астудзілі.

— Марыля?

— Паўлік?

— Чытаеш?

— Але!

Зноў маўклівасьць хвіліну.

Газьніца міргае, сьпіць на сталі:

На сьценах цені стынуць.

— Марыля, ты ведаеш, бацька казаў,
Зьбіраюцца ў сваты прыехаць;
Відаць, валацугу табе падабраў?..

— І што ж? (адказала для сьмеху).

Ці-ж мне ўжо ня час? О, які-ж ты дзівак.

— Разумная ты ўжо занадта,

А ўсё-ж не зашкодзіць пайсьці на рабфак
І голаву трохі залатаць...

— Ну-ну, ты ня злуйся.

А бацьку скажы,

Што і бяз помачы ўладзім...

Які ты гарачы.

Ня трэба тужыць.

Паўлавы бровы гладзіць.

— Марылька!..

Так моцна стуліў да грудзей.

— Як добра!..

— Вось так... шаптала.

Адзін пацалунак, другі агнявей.

Узьнятая кроў штурмавала.

Распаліся косы...
Садраў ён каўнер.
А сэрца,
Бы зложена з воску,
Што далей, то болей
Абодвых цяпер
Захопліваў перысты лоскат.

— Ідуць!

... Пачакай!

Су-пакой-ся!

Ча-кай..!

Ня трэба!

Павал!..

Ня мож-на!

.....
Прынесла старая амаль на руках
Бацьку п'янога і, як мерцьвяка,
Кінула пластам на ложак.

13

Жыцьцё ідзе праз петлі-перашкоды,
Жыцьцё ідзе, зьнішчаючы закон
І формы, створаныя спракон
Вякоў прыродай.

Жыцьцё ідзе нястрымана і проста.
Жыцьцё ідзе, бы ў штормах навальніц.
Як песьняй, перамогай славіць дні—
Сталёвы поступ.

А на шляху—і сьмерць і нараджэньне.
А на шляху—няўстойлівасьць і гарт.
Як ліст пажоўклы, кволага змагар
Адкіне на ўгнаеньне.

А на шляху і росквіт і змаганьне.
А на шляху—ў змаганьні рост.
Праз рубікон пракладываем мост
Пад знакам панаванья.

А хто адстаў
І сэрца рве ад жалю,
 (Раўчак з-пад каменя
 Праточыць шлях сабел)
Але імкнецца жыць, аддацца барацьбе—
Ён хутка песнямі палоніць будзе далі.

Адкіньце заломы,
Развагі, кругі...
Ідзем бураломам
За новым жыцьцём мы
На новыя берагі!

Хныкаць, і штопаць, і латаць жыцьцё—
Маруднае самазабойства.
Ветрамі дзьмі, распаляй касьцёр
Думак, імкненьняў, геройства!
Так і Марыля, што ночка даўгая,
Працёртыя штопала дні.
З надзеяй і верай акрэпнуць—гадае
Сваю маладосьць бараніць.

— Руку працягнуў мне сяброўскі, зычліва,
Паставіў на шлях змагара.

Была-б прастытуткай, і гэта ня дзіва,
Была-б, як твая сястра.

А шкода дзяўчыны, дзяўчыну саслалі.

А мо' гэтак лепш будзе ёй?

Мо' ў сэрцы зьмяніўшыся, кроў, як хваля,
Ў творчы зьліецца прыбой?

Гарэлі-б няхай і пачуцьці і сіла

Ў народжаных іскрах падзей.

Жыцьцё па нязьлічаных сьцежках-жылах

Бязьлітасна сьлед свой кладзе.

— А ён дзе? Мо' блізка шугае на крылах

Ў нябачана-зорнай глыбі?

Няўжо гэтак будзе? Дзе-ж дзеліся сілы,

Як думаеш, так і рабіць?

Скончана ўсё. Спаткаліся, разам.

Жартуючы шчасьце кране...

Чаму вось Рыгор пра вайну расказваў,

Пра сьмеласьць сваю на вайне?

Чаму не сказаў—(мо' ён любіць другую?)

Ці любіць мяне, як раней?

Шукала, знайшла. А болей—знайду я?

Ці варта шукаць далей?

Навошта ўспаміны ўчыняюць расправу,

Так востра шчымяць, як імгла.

Зноў у вачох жыцьцёрадасны Павал.

Ня сьпіцца...

А ноч прайшла.

Рэжам, клеім і сшываем
 І пад прэсам выпрамляем.
 Так з старой падранай—мігам
 Зробім новенькую кнігу...

— Прападае ўся журботнасць,
 І ня чую болі.
 ✓ Добра тут у пераплётнай,
 Добра як ніколі.

Жарты, песьня, так працую.
 Ў гутарках, парою,
 Многа новага пачуеш
 Пра жыццё людзкае.

Заўтра будзе ў нас нарада
 Пра сваю вытворчасць...
 Як крыніца, б'ецца радасць
 У вачох дзявочых.

Сёньня,—ўспомніла,— павінна
 У ЧК зайсьці я.
 ... Мне ня больш, як поўгадзіны,
 Справы ўсё былыя.

Поўгадзіны аж за-надта,
 Там цяпер, бяз слова—
 Толькі ўбачыць рэгістратар—
 І дамоў, гатова...

Каля клюбу, на вітрыне
Навіна такая:
Хто праходзіць, вокам кіне,
Стане, прачытае.

І яна з здзіўленьнем стала
Развязаць загадку.
Два разы перачытала
Да канца с пачатку:

П А В Е Д А М Л Е Н Ь Н Е
С Ё Н Ь Н Я

Л І Т А Р А Т У Р Н А Е В Ы С Т У П Л Е Н Ь Н Е

Б У Д У Ц Ь Ч Ы Т А Ц Ь П О Э М Ы
Н А Р О З Н Ы Я Т Э М Ы

П О Э Т Ы
К У П А Л А, Ч А Р О Т, Г А Р Т Н Ы.

У В А Х О Д Б Я С П Л А Т Н Ы
Н Е П А З Ь Н І Ц Ц А П Р О С І М

З Б О Р У 7

П А Ч А Т А К У 8

Ой, пайду абавязкова,
Быць я там павінна,
Каб пачуць жывое слова
Пра сваю краіну.

О, пайду, пайду...
І шчасьцем
Вочы засьвяцілі.

— Сьцежак многа,
Дзьверы насьцеж.
Выбірай, Марыля?..

Прышла ў ЧК, і рэгістратар
Выпрастаўся ў плечах:
Вас у № 25
Выклікае сьледчы.

Абарвалася... Схіліла
Думкі ліхалецьцю.
І журыць, ня кроў у жылах,
А халодны вецер...

.....
— Выклікаў таварыш сьледчы.
— Пачакайце, ён заняты...
І зьнячэўкай бровы зьмяты,
Вочы быццам сьвечы—

Зноў сьлязьмі гатовы таяць.
Сьлёзы-ж не памогуць?..
— Што са мною? Я-ж ня тая.
А ў грудзёх трывога...

15

— Хай яны пропадам згінуць, ня дбай,
Мала чаго нагавораць.
Але сьцеражыся, бывае бяда
Зьнянацку акруціць аборай,
Дачка-ж у выгнаньні загіне... І нас
Ня ўбачыць на вечныя векі.

— Дзівак ты, матуля, то добра якраз,
Там зробяць яе чалавекам.
Здароваю стане, акрэпне,—ў руках
Профэсія пэўная будзе.
Дый з памяці выкарчаць выкляты шлях,
Новыя мысьлі абудзяць.

— Гора з бядою вузламі зьвіліся,
Над намі, сыночак, навіслі.
Глядзі, сьцеражыся, паслухай, змаўчы,—
Хай сабе хоць і Залтушкін,
Спаткаешся з імі, як тыя сычы,
А ліха ўсяму—саматужка.

Матчына сэрца уздыблены гнеў
Першае з больлю адчула.
— Прашу, ня кратай іх, хоць дзеля мяне,
Дажыць бы бяз гоману, гулу.
— Кінь, ня турбуйся, падумай сама—
Людзі бяз хлеба, як цені,
А сальнік Залтушкін—яму дарма,
Ня ветрамі шыты кішэні.
Глянеш на бацьку—ня вып'е і жыць
Ня можа, яму ня цікава.
— То праўда, сыноч, але точаць нажы,
З багатым ня выйграеш справы,
— Нічога, закон ёсьць. Савецкі ўрад
За гэткія справы бароніць!

Бацька вярнуўся. Прысеў за варстат.
Калоцяцца рукі і скроні.

Спачатку маўчаў, зазіраючы ў столь...

— Чытаеш?

— Залікі рыхтую.

— Рыхтуеш?

Рыхтуй!

Хто шкодзіць?

Ніхто!

А ты чаго ўсюды блазнуеш?

Гоніць?..

Хай гоніць!

Ня ўмеў бы, ня гнаў.

Табе што?

Утрата?

Патрава?

— Чаго прыстаеш, авадзень, сатана,

Стлеў-бы даўно, каб ня Павал!

Ці-ж Паўлу прыемна выслухваць грызьню?

За шапку і вышаў за дзьверы.

Пакорна схіліў верасьнёваму дню

Чало сваіх думак і веры.

Балюча, і крыўдна, і шкода бацькоў,

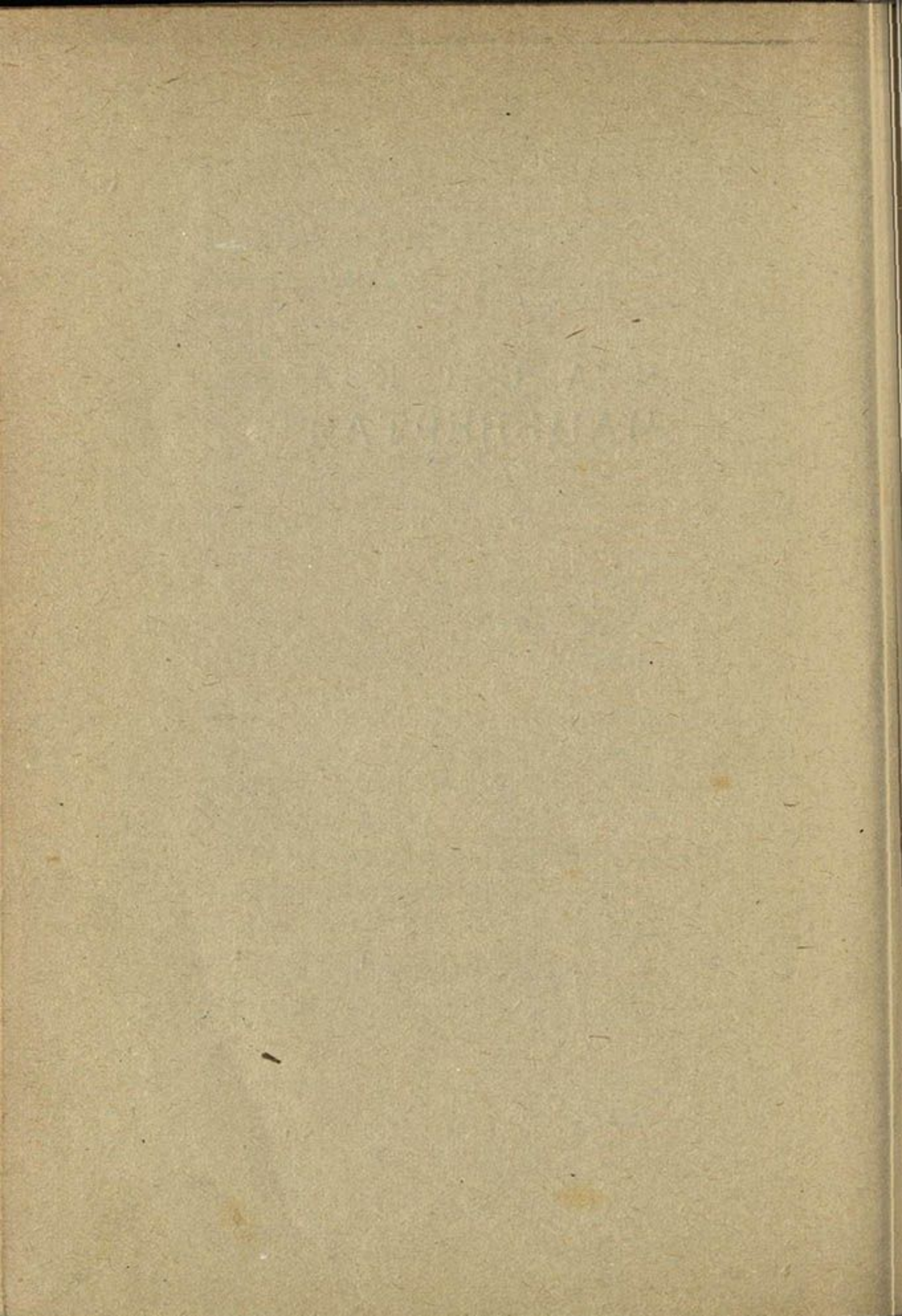
Жыцьця завірухі скруцілі.

.....

У пераплётную ціха пайшоў

Жаданьне спаткацца з Марыляй.

Ч А С Т К А
Ч А Ц Ъ В Ё Р Т А Я

ЛЮДЗКАЯ злосьць! (Няма ёй меж і форм)
 Яна гатова варам помсты лютай
 Разьбіць сыцяну грудзей і вырвацца ў прастор.
 Злачыннай дзейнасьцю, суровасьцю нячутнай.

Людзкая злосьць! Як моцна карані
 (Сівая спадчына!) віюць вянкi традыцый.
 Рукамі слоў варожых закрані—
 І злосьць прарве вузлы, як хмары бліскавіца.
 Няўдача—будзіць крыўду,
 Крыўда—будзіць злосьць.
 А далей—помстай кроў штурмуе страшна...

У горле Клемуся засела помсты косць,
 І выкінуць яе гатоў крывавы кашаль.
 Ці крыўда тут, ці злосьць? Дарма,—
 Даводзіў Клемусь часта пры сустрэчы
 Сваім таварышам, і слухала гурма...
 — А гонар ёй, як сук, пара падсекчы.
 Дый Павал, сукін сын, усюды нос уткне.
 Каторы раз... Як камень на дарозе.
 Ой, рук маіх, відаць, ён ня міне...
 І кулакамі выказаў пагрозу.

А ўсё так проста:
Клемусь атрымаў
Замест Марылі толькі сьмех раскатам...
І злы ён не адзін, уся яго гурма
Ягонай злосьцю лютаю працята.
А тут, як масла, хціўна падлілі
Ў агонь зласьлівасьці пагудкі,
І хутка плёткамі расьлі:
— Амністыя акцябрская хутка!
— Залтушкіна на волю, ей-жа-ей!
— Казалі, Англія міргнула толькі вокам,—
Перапужаліся і турмы ад людзей
Нашчэнт ачысьцяць...
— Вылезе ім бокам!
— Спужаліся, а як-жа...
— Трэснулі па швам!
— Нацешыліся...
— Так яно часамі...
— Гэй, гэі, братва,
Праз дзень, або праз два,
Залтушкін будзе з намі!
— Дык радасьць гэтую
Хадзем, шпана, зальлем мы.
Гурму адпетую
Міргнуўшы клікнуў Клемусь.
— Лафа цяпер!
Гуляй,
Мільтон ня страшны нам!
Заляжам зноў
У бровары пад кранам.
.....

-- Ты чуў?..
-- Амністыя?..
І выла навіна
Забруджаная плёткамі мяшчанаў.

Іх гурма.
Пакой, як скрыня.
Дым вісіць дугою.
Тут гандлюе гаспадыня
Чыстаю ханжою.
Востра-едкім перагарам
Злосьць ламала ў сэрцы краты.
— Бачыў хто такую шмару?..
Скаргу Клемусь сплюнуў матам.
І ў атрутным гэтым чадзе
Злосьць, як пена, бушавала.

Што-ж, ад п'янага разладзьдзя
Вельмі блізка да скандала.

2

Ходзіць Павал бяспрывычна
Каля крам на тротуары.
Надакучліва скавычуць
Ветрам восеньскія хмары.

Ходзіць Павал, думкі роем,
Зьніч вачэй тугой заліты.
— Дзе-ж Марыля? Што такое?
І жужжыць трывога скрыта.

І жужжыць глухою сілай,
Толькі думкі-лятуценьні,
Нібы птушак плаўнакрылых,
Шчасьце сонечнае стрэне.

І настрой званчэйшы нават,
Як убачыш думкай сьмелай,
Што адлужаны, канавы
Захаваны ў коўдрах белых.

І ня чуць, як вецер плача,
І галосячы разносіць
Па краіне, ня іначай,
Пажаўцелым лістам восень.

Ходзіць Павал... Выглядае,
Мо' пакажацца Марыля.
На зямлю ўжо змрок ступае,
Хмары грудзі прыдавілі.

Ходзіць Паўла. Ў змроку шэрым
Аб сабе ў наступным марыць.
Сэрца моўчкі шчасьцю верыць
Зьзяе ўсьмешкаю на твары.

— Дзе-ж Марыля? Што такое?
Ходзіць Павал задуменны...
А ў грудзёх гудзіць прыбоем
Кроў бушуючаю пенай.

— Кажуць вышла на гадзіну.
А ўжо й трэцяя мінае,

Што такое? Дзе прычына?
Толькі вецер завывае,

Тэлеграфным дротам плача,
Як за горадам прысады.
— Як-жа так? Няўжо іначай?
Так, бяспрэчна, толькі здрада.

Што-ж, няхай няўдзячна гэтак
За сваё дабро трываю.
Так і ўсё, відаць кабеты,
Сьлед гарэзны пакідаюць.

Першы раз, балюча нават,
Твар скаробіўшы ў маршчыны,
Распазнаць імкнуўся Павал
Психолёгію жанчыны.

І настрой чарней ад ночы.
Як зьмяняюцца настроі!
Але ўсё-ж яшчэ заскочыў
У пераплётную стралою.

— Не, няма. Ня прыдзе сёньня.
Бач, канчаем працу скора.
Вечар ветраны палоніць
Цьмою восенскаю горад.

Што-ж рабіць? Ёсьці дадому—
З бацькам едкая сустрэча.
І ў завулак, як бяздомак,
Завярнуў, сагнуўшы плечы.

Цераз вокны з сутарэньня
Мітусіцца сьвет газьніцы.
Бачыць Павал, быццам цені,
Насупроць гурма снагліцца.

Крок далей і добра чуе
Голас Клемуса п'янога.
Хай іх чорт, перасьцярога
Ад бяды парой ратуе.

Каб раней вярнуўся крышку,
А то ўгледзелі, аравай:
— Жар яго! Хрысьці! Бр-рацішкі!
І ўзьвівалася расправа.

Самасуд устаў на ногі,
І спрабуў ня будзь пакорным!
Злосьці крык нажом трывогі
Рэжа хмары ў змроку чорным.

Шчасьце Паўла,—ўдарыў звонам
Неўзабаве голас п'яны,
— Маць тваю, бягуць мільтоны!..
І... за кашлякі наганы.

Карыстаючыся крыкам,
Клемусь хітра вокам зьмерыў
З-за вугла падбег і „фінкай“
Раніў
Міліцыянэра.

.....

Не паказваць ліст той,
Гэты самы, вось—

І вачыма глянула на пакет ружовы,
Што ў сургуч заплямены на сталі ляжаў.
Заіграў на шчоках золакам падковай
Колерам малінавым сонечны пажар.

— ... ?

— Сходы? Я ня ведаю.

Я ўжо вам казалі,
Можа адбываліся,

А ці-ж мне там быць?

Шчыра так і проста гутарка вязала
Доўгую вязанку фактаў барацьбы.

І спакойна сьледчы зноў спытаў Марылю

— Мо' з Дарубашвілі

Вам спатканьне даць?

Бо, напэўна, болей

Нам жыцьцё ніколі

Не дазволіць

Яго

Ведаць, спатыкаць.

— Што-ж, калі вам трэба, каб пры ім, у вочы.

Расказала тое, што цяпер кажу—

Калі ласка клічце.

Я-ж сама ня хочу,

Без яго вузлы падзей спакойна разьвяжу.

— ... ?

Вы ў мяне пытаеце, што каму спрыяю?

Адкажу вам проста

Не хачу спрыяць.

Я хачу змагацца, працаваць, я знаю,

Хай сягонья сіла кволая мая,

Трэба мне акрэпнуць, падвучыцца трэба,

(Я, між іншым, думаю на рабфак пайсьці)

І тагды, таварыш, чым змагу, як-небудзь—

Я здабуду сілу барацьбы ў жыцьці.

— А скажэце, ясна сутнасьць вам, прычына,

Як, за што мы б'ёмся, што мы хочам мець?

— Як-жа, каб працоўным уладаць краінай,

Гнаць буржуяў, белых,

Што-ж не разумець?

— Правільна! рабочы з селянінам разам

Злучанаю сілай праламалі лёд.

Загудзелі хвалі, з берагоў адразу

Вышлі валам злосьці

Ў баявы паход.

Грозная паводка. Толькі крыгі шчораць,

Гінуць, як ад сонца сьнегавы сумёт.

Гэта рэволюцыя...

Крыгай плача вораг,

А штурмуе хваля—

Пролетарскі пот.

Пот разьліўся хваляй, а мазоль вяслеу.

Будучыню кліча вольны пролетар.

Ён будзе будучае!

Ён—змагар—працуе,

Ну, а хто працуе

Той і гаспадар.

І расказваў сьледчы, як раней жылося,
Працавалі сотні—панаваў адзін.
— Вось чаму заўзята багацеі з злосьцю
Зноў вярнуць імкнуцца жах былых часін.

Слухала Марыля, ўважліва лавіла
Кожны гук, захоплена... Чуе, як прыбой
У грудзёх бунтоўна ўзбуджанаю сілай
Б'е крыніцай прагнасьці вырвацца у бой...
І гатова доўга, доўга—без спачыну
Слухаць словы моцныя і губу кусаць,
І зласьліва думаць—расьцьвіла дзяўчына,
Толькі пуштацьветная гэтая краса...
Так, на гэтым скончым.

Справу ліквідуем.

Вольныя цяпер вы. І ў імя жыцьця
За работу, шчыра!
— Як жыцьцё муштруе!
— Патрабуе выбраць свой жыцьцёвы сыцяг.
У бакох хавацца ў часе бойкі нашай,—
Нож рэволюцыі ня церпіць хітрых схоў.
Ці з багацеямі супроць братоў паўстаўшых,
Альбо з працоўнымі супроць багатыроў!
Паўза...

Маўклівасьць.

Нявымоўнай сілай
Зашчымела сэрца.. Радасьць тут ці жах?
Радасьць, хоць сьлязою твар і арасіла.
Але радасьць, радасьць цепліцца ў вачах.

.....

Дзіцё маленькае прасьцерла вачаняткі
І ў першы раз убачыла сьвятло.
Затым пазнаць магло
З усмешкай постаць маткі,
А там—вітаць яе сугуччам першых слоў.

Вось так і я—у першы раз пазнала
Зямлю і сьвет і родных мне братоў.
О, рэволюцыя, як маці спавівала,
О, ў рэволюцыю радзілася я зноў...
Мой шлях адзін, і сьцяг адзін, таварыш,—
Сваё жыцьцё злучу з жыцьцём другіх.
І на Марыліным бадзёра сьветлым твары
Плывуць шчасьлівыя кругі.

.....
.....
— Цяпер я вольная?
Ня трэба больш прыходзіць

Сюды ў ЧК?

— Закончаны разбор...

— Бывайце, дзякую.

— Бывайце...

І, як злодзей,
Схаваўшы ў хустку твар,
Пабегла ў калідор,

А там на вуліцу і—

Гэй—

Хутчэй,

Хутчэй,

Хутчэй!

Хустка ветрам з плеч спаўзла.

Што крок—бліжэй!

Што крок—бліжэй!

Запал вачэй

Грызе імгла,

О, вочы агнявей!

Агонь гарыць,

спрабуй—падуй,—

Ветру на радасьць,

табе на бяду!

Хутчэй,

Марыля,

Крыльля—

Ўзьвей.

Хутчэй,

Хутчэй,

Хутчэй!

Як дзяўчынка, сэрца скача,

Як ручайкі, кроў бурліць.

Не пачуеш голас плачу

Чорнай восенскай зямлі.

Кожны год за летам восень

Хмарай шлях праложа свой.

Так вядзецца, так вялося

Па прывычцы векавой.

А няўжо запал, імкненьні

Ў моцы восень утрымаць?

Восень стане на калені,

Як імкненьні зашасьцяць...

Вечар хутка сплюшчыць вочы,
Ноч прыляжа на зямлю.
А ў грудзёх запал дзявочы—
Не спазьніцца сёньня ў клюб.

І бяжыць, бяжыць дзяўчына
Клікнуць Паўла іскрай слоў,—
Бегчы ўдвох на вечарыну
Беларускіх песьняроў.

4.

Горад.
Пры горадзе—прыгарад.
Вуліца і
З канца
Будынак, як быццам прыгарад,
Кватэра шаўца.

Прыбегла Марыля.
— Дзе-ж ён Павал?
Маці—пракляцьцем,
— Пабілі,
Расправа...
Марылька ў бядзе мы...
— Якая расправа?
— Ё міліцыі Клемусь
І Павал...

Бліснулі вочы ваўчыцы—і
Марыля йдзе ў штаб міліцыі.

Годы сучасныя, бурныя годы!
 Гартованай сілай, агнём расьцьвілі.
 На экране эпох
 Бягуць эпизоды
 Бязьлітасных схватак народаў зямлі.

І хочацца там быць,
 Праскочыць праз дамбы.

Навалаю бур мы
 Раскідвалі-б турмы.

І воляю ім бы
 Пярэсталі німбы.

О, памяць, як стогн, рый
 Скарбы гісторый!

Змаганьне, змаганьне! Крылатае слова!
 (Вусны стагодзьдзяў працёрлі да дзір).
 Змаганьне жыве! О, скошвай галовы,
 І моцным да мэты праз косьці дайдзі.

Змаганьне—жыцьцё. І каб жыць—то змагацца
 Стагодзьдзямі ўслаўлены сьмелы закон.
 З сабой, з чалавекам, з прыродаю, з працай—
 Змагацца для славы наступных дзён.

Мала радзіцца—будзь цьвёрдым, што камень,
 Любою істотай умей заўладаць.
 Тысячы дышуць тваімі грудзямі,
 Сэрца тваё—грамада.

Радасьць са злосьцю, бадзёрасаць з надломам,
Хто пераможа? За ўдарам—удар...
Ня кожны ўдар навальнічага грому
Высасвае кроў чалавечых ахвяр.

...
... У штабе міліцыі ўбачыла Паўла.
Міліцыянэры наўкол.
Старанна рука вартавая пісала
Сутнасьць падзей—пратакол.

— Кажэце, вам пагражалі пабоем
За тое, што сальнік Залтушкін у турме?
— Старым не давалі ў жыцьці супакою,
Ня толькі мне.

— Таварыш,—яна да стала падб'ягае
Узбуджаным голасам, крыўдай сваёй,—
Жыву ў іх... Бачыце, справа такая,
Клемусь хацеў пажаніцца са мной,
А я адварнулася. Што мне з бандытам
Адною дарогай?... Таму вось яны
Яго прылавілі... І глянула скрытна
На Паўла,
А Павал падцягнуў штаны...

6

Дарогай да дому... А ноч—як смала.
Пасьвіствае ведер, шуршыцца імгла.

Маўкліва спачатку. Кожны ў журбе,
У кожнага ў сэрцы дасада скрабе.

А ноч—як смала.
Вецер.
Їмгла.
Разгаварыліся. Злосьць прайшла.

7

І ноч прайшла.
І прайшла
Їмгла,
А была
Їмгла,
Як брызгі шкла.
Марыля прачнулася. Ціха ў пакоі,
Ціха і душна.

А ўсё-ткі лягчэй
І грудзі ўздыхаюць,
І кроў ужо тчэ
Румянцы вясёлых настраюў.

Цесна ў пакоі. Душна і брудна.
А лёгка на сэрцы,

Вось быццам
Аб пройдзеным-згубленым
Сповідзі нуднай

Шчасьліва ўдалося пазбыцца...

З-пад коўдры, нясьмела,
Вачыма пяшчоты,
Зірнула на соннага Паўла.
І сэрца застукала

Роўна так, чотка...

— Няўжо сапраўды пакахала?

Хвіліна мінае. Ня чуецца водгук
Жаданьняў ажыўлена-палкіх.

Душна і крыўдна. Устала з бярлогі.
Сустрэлася поглядам з Паўлам.

З імклівай ухмылкай,

З дзявочаю рызыкай,

(Кроў маладая муштруе...)

Стала ля Паўла так блізка-блізка.

Схілілася нізка.

Цалуе,

Дух затаіўшы, аддана,

І ўмомант—

Выбухам грудзі рвуцца:

Марыля адбегла і хутка й саромна

Сьпяшаецца апрануцца...

Душна ў пакоі.

А сэрца на волі—

Ў завеях дзявочых мар.

Устала. Зьбірае ў ляжанцы вугольле,

Распальвае самавар.

Вышла на двор.

Зусім яшчэ рана.

Замараз.

Нікога няма.

З неба далёка-далёка загнаны

Ветрам барашкі хмар...

досень прачнулася раніцай яснаю,
v Золатакволыми
Лісьцямі шастае.

Лісьцямі шастае, раніца насъцеж—
Знойдзеным шляхам здалею прайсьці!
Буду мець шчасьце,
Шчасьце мець буду.
Буду мець шчасьце
Ў нашым жыцьці.

Золаку раніцы ўклон мой у пояс.
Як сонца, з табою
Жыцьцё маладое!

Жыцьцю маладому ня дай запрапасьці,
Прыгрэй, прытулі, каб магло расьцьвісьці.
Буду мець шчасьце,
Шчасьце мець буду.
Буду мець шчасьце,
Ў нашым жыцьці.

Золак бадзёрыць, жыцьцё адмыкае
Ключамі праменьняў
На небакраі.

О, каб на крыўду мне больш не напасьці,
А ў сіле, гартована, з песьняй ісьці.
Буду мець шчасьце,
Шчасьце мець буду.
Буду мець шчасьце
Ў нашым жыцьці.

...
... За шклянкой гарбаты Марыля і Павал
✓ Крыляцца ў лятунках чаруючых так.

Удумліва шчыра

Пісалі заяву—

Просьбу прыняць на рабфак.

Разам, удвох, прытуліўшыся блізка,

Вяжуць вязанку нязвычных слоў.

Вочы, як золак,

Радасна бліскаюць,

Будзячы палкую кроў.

Заява падпісана. Сэрцайка ў схватках.

Лятункі жаданья ў трывозе шасьцяць.

Як многа ў заяве

(Нязграбнай, ня гладкай)

Юнацкага права жыцьця.

З-за прыпека глянула маці старая,

Міргнула старому:—Зірні,

Бачыш, на шыю руку ён паклаў ёй.

Хай сабе...

Цсс...

Не крані...

...
...
Ажыўленым гулам свае абавязкі

Горад пачаў, як штодзенна.

— Буду прасіць, не адмоў, калі ласка,

Заяву аддай у праўленьне,

Іначай гатова ў майстэрню спазьніцца.
— Раз абяцаю—квіта!
Погляд Марылі зарніцай іскрыцца,
І Паўла зарніцай авіты.

8

Рэжам, клеім і сшываем
І пад прэсам выпраўляем.
Так з старой падранай—мігам
Зробім новенькую кнігу.

Рукі спрытна сёнья ходзяць,
І настрой, як сонца, бродзіць.

✓ Песьняй гучнай, плаўнакрылай
Асьвяжаем свае сілы.

Кожны дзень адна работа:
Рэжам, клеім пераплёты.

Грамадою—разам, раз—
Мы заканчваем заказ.

9

Знак. Перапынак. Поўдзень.
Паўгадзіны. Адпачні.
І, як быццам, так праходзяць
Па чарзе за днямі дні.

Але дзень інакшы сёнья,
Не падобны на другі,—

Ён тугою не палоніць,
Ён ня ведае тугі.

І Марыля так ахвоча
Пра сябе, упяршыню,
Сказ вядзе сябром, а вочы
Поўны палкага агню.

— ... Першы дзень, як грудзі лёгка дышуць!
Як мары ў казках, змрок тугі
Цяпер праменьні закалышуць
Павевам сну сузорнае дугі.

Пагодны дзень! І ў гэты першы, слаўны,
У іншых колерах перад вачыма сьвет.
І здань грахоў былых разьбегам дзён стаптаны,
І ўжо, як ветрамі, замецены іх сьлед.

Няма таго, няма, што так цярпела ўчора,
Ўчарайшы дзень зусім я ня жыла,
Я нарадзілася, калі стапнела гора.
Дарагай вогнішча ў жыцьцё сваё ўвайшла!

І вось за працаю і рукі, як другія,
І аркушы папер шасьцяць інакш зусім.
І літары брошур—завуць (яны жывыя)
На штурм жыцьця запалам маладым.

Няхай ня полымем мне быць, я гэта знаю.
Але іскрой, браткі, я мушу быць!
І сёньня
Разам з вамі выступаю,

Як роўны з роўнымі
Ў навалу барацьбы.

.....

... Раней, бывала, кожны сказ, Марылі
На вуснах быў акроплены сьлязой.
— „Я нарадзілася“—як словы паланілі
Жыцьцём здабытым жорсткаю цаной.

Але пад векамі таілася маршчына,
Узлазіў сум баязьліва на скронь.
Яна работніца, але яна й дзяўчына.
А розным колерам б'е з полымя агонь.

- ✓ Перарадзіцца можна, толькі не забыцца
Ў жыцьці праз свой жыцьцёвы шлях.
Каханьне першае ружовай бліскавіцай
Пад час зазьзяе крыўдаю ў вачах.
-

10

Гулу ў сіле
Дружна жыць,
Толькі крыльлі
Яго ўзьвіць.

Хваляй пеннай
паплыве
Па праменнай
Сіняве.

Голас кіне
 На зямлю,
Што ў краіне—
 Вольны люд...

Прападае
 Сум-журба.
Праца—тая-ж
 Барацьба.

Дык за працу,
 За варстат!
Гул вітацца
 З кожным рад.

За варстаты—грамадой,
Ні хвіліны на прастой!

Злучым сілы разам, раз—
І раней здадзім заказ!

11

Якая дзіўная эпоха!
Якая дзіўная пара...
Замоўк баёў надрыўны грохат,
Спыніў касіць сьвінцовы град.

Грудзі ўсходам уздыхнулі,
Думкі ўзьвіты, як страі.
Глянеш—горад на хадулях,
Плачуць вуліцы руін.

Абязброены машыны,
Разьядаюцца іржой.
Знай, савецкая краіна
Вышла ў новы бой!

Што завод—атрады-сотні.
— Пераможцы на суботнік!

Як і сэрца, так няспынна,
Мусяць біцца, жыць машыны.

Зраднік—хто пачне цяпер выць;
— Мясца мала?—Ёсьць кансэрвы!..

... Дні ішлі...

Ішлі упарта.

Расьцягнуўся дым канатам
З труб фабрычных.

І праз рамы

Чутна песьня—рух дынамо.

Як на ўсходзе золак ранкам,
Заіскрылася вагранка.

Проста ўгрунь ляцелі дні,
Сілай, рухам шасьцярыні.

Рос за фабрыкай завод—

Дзень

За днём,

За годам

Год.

.....

Шпіёны, найміты, бандыты
Шлях наш мінамі ўсьцілалі.
Шмат было іх недабітых,
Дык цяпер перастралялі.

І пайшлі сыны ваякаў,
І пайшла заводаў моладзь
Гартавацца на рабфаках,
Гартавацца ў профтэхшколах.

12

Выраўняўся горад. Гул:
— „Цесна мне, я не магу.
Я жыцьцём сваім разьбежным
Пашыраю свае межы.
Камяніцамі расту я,
А жыве ў іх—хто працуе!
Цесна мне, хачу прастору:
Я—савецкі, новы горад“.

Раптам крык, нажом сэнсацый,
Адарваў народ ад працы:

— *Вораг клясавы зноў
Пролетарскую п'е кроў.*

— Пяць капеек...
(Колькі шуму!..)

— Вось газэтка!
— Сьвежы нумар!
— Нябывалы ўчынак гэткі!
— Пяць капеек!
— Вось газэтка!

І газэтчык, проста потны,
Праляцеў ля пераплётнай.
Крык узьняў, што сіл хапае:
— Зноў буржуі наступаюць!

На хвіліну змоўкла праца,
Інтрыгуецца цікавасьць:
— Што-ж магло такое стацца?
— Пэўна зноў пашла расправа?

І агонь вачэй Марылі
Зьліўся з іншымі ў касьцёр...
Ліст газэты, быццам крыльлі,
Пераплётчык распрасьцёр:

КЛЯСАВЫ ВОРАГ ПАДНЯЎ ГАЛАВУ.
ПАДКУПЛЕНАЯ АГЕНТУРА.
НОВАЯ ВЫЛАЗКА.
СКАСІЦЬ, ЯК ТРАВУ.
ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ ПРАКУРАТУРЫ.

...Хэўра хуліганаў зьбіла члена КСМ Паўла Грубакрана. Пры абаронных нашых мерах—ранілі міліцыянэра. Выявілася на допыце ўскораным, што сальнікам Залтушкіным падгавораны. Злачынцы: Клемусь Чуб („Вырві вока“) і браты Калштанных—арыштаваны. У клубе Цэнтрабуд 1-га будзе суд. Галоўныя сьведкі на судзе—міліцыянэр Будзей і Марыля Надзьвіліна...

Грузны праехаў абоз
Хмар навальнічых сталіцай.
На брыль камяніц завушніцы
Нанізваў, як пацеркі сьлёз.
Сонца ўзламала замкі,
Хмары разьбіла, як скалы.
Па вуліцах параскідала
Праменныя ручнікі.

А з комінаў фабрык нязьмерным кругам
Дымам

Дыша

Данецкі вугаль.

І—права жыцьця і—права ісьці
Ў жыцьцё наступнага маеш?—
Хай будзеш і скрыўджан часамі ў жыцьці,
Будучыню пазнаеш!

А праца па ранейшаму ў навалі,
Хто з песьняй-гоманам, а хто бурчом пад нос.
Ужо зьмяркалася. Так ціха, як вуальлю,
Імглісты змрок туман з сабой прынёс.
— А Павал дзе? Казаў у дзьве гадзіны
Будзе вынік. Што-ж яго няма?
А... вось і ён, як лёгкі на ўспамінак!
А я злавалася. Заўсёды так, дарма.
Што добрага,
Хутчэй кажы,
Прынята?

Маўчыш? Адмовілі рабфак?
(Нахмурыў бровы, як перад цяжкай стратай)
— Чаму?

Прычына?

Як?

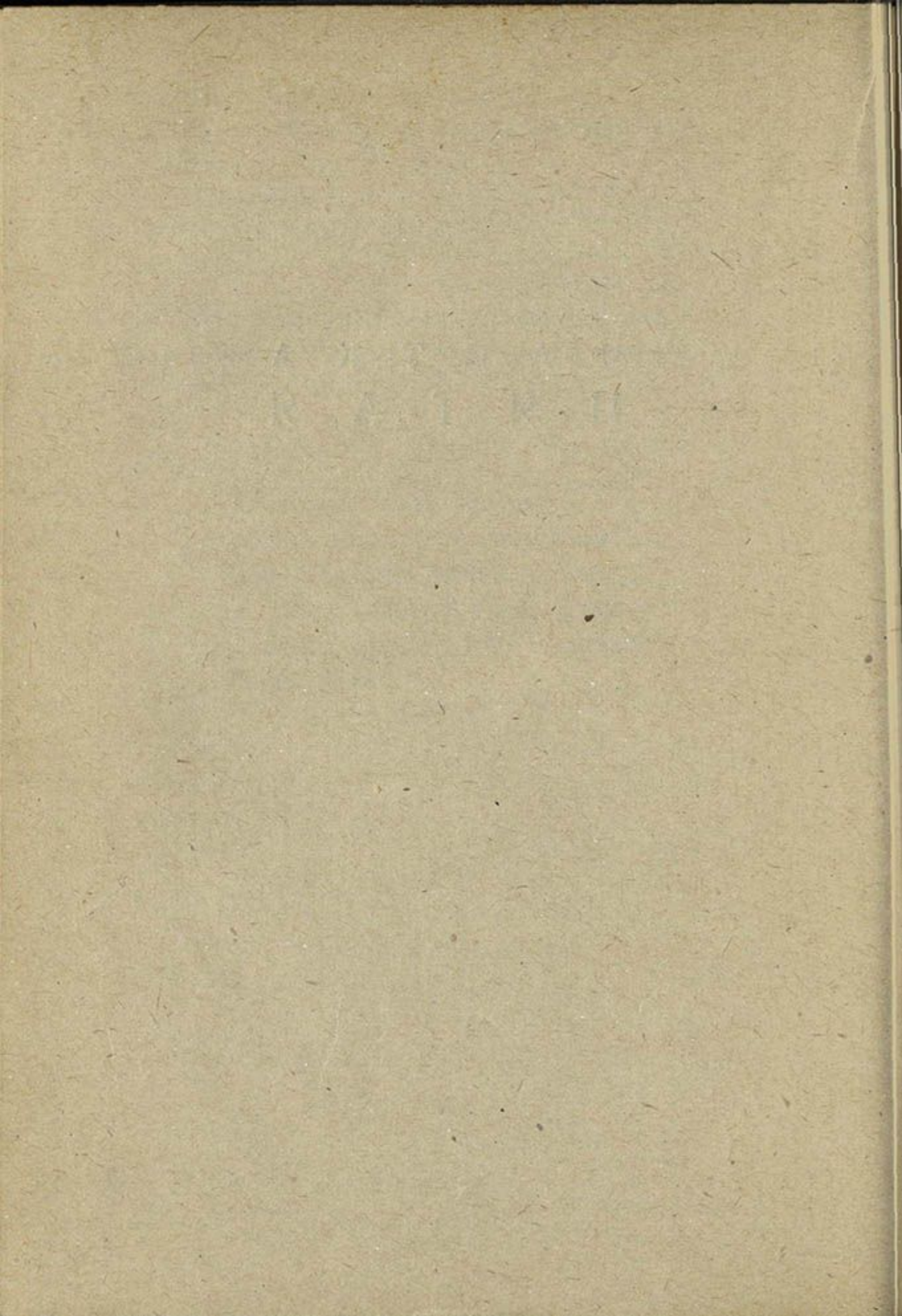
.....
Ня было камандыроўкі, а заяў багата.
Мэханічны падыход. Вось і ня прынята.
.....

13

Хлапчукі газэт астачу
Збыць мяркуюць, няіначай.
Вораг варыць пенай злосьць.
— Вось газэтка! Пяць капеек!
Сьвежы нумар... Бунт зладзеяў!
Ёсьць газэтка!

Ёсьць!

Ч А С Т К А
П Я Т А Я

АД ВАРШТАТАЎ, ад машын
Дэлегаты краю.

Сыгнал. Спакойна. Пачынаем.

(Пауза)

— Та

ва

ры

шы!

Пад сонцам

Два варожых сьветы:

Агняцьветны

Край Саветаў,

І другі,—

Дзе разьнята

Зямля на краіны,

І, як краіна,—

На штаты,

Па штату

Краіна

Там

Мець павінна

Бронемашыны
І казэматы.

„Сыты галоднаму
Не спагадае“—
Векавая
Пагаворка.

Церпяць рабочыя
І ў Шанхаі,
І ў Бэрліне,
І ў Нью-Ёрку.

За завесаю констытуцый
Скрыгань і шквал барацьбы.
„Паны між сабою б'юцца,
А трасуцца
 Ў мужыкоў чубы“.
Сокалу крыльлі абрэзаць,
Сокал ня будзе лётаць.
Ня стрымаюць пролетарскіх узлётаў
✓ Ні мітральезай,
Ні кулямётам.
Ад зор і да зор—суткі,
Дваццаць чатыры гадзіны.
Дзяржавы на Захадзе,
Як простытуткі,
Прабіваюцца на рынак.

Рабочыя бяз працы,
 Чуеш,
У муках народзіцца радасьць.
Галодны паход будзе

Рэволюцыі
Людзкую
Барыкаду.

Якая розьніца?
Адна-ж бяда-пакута
У ткачоў і Беластоку,
І Ліёну,
І Калькуты.

Якая розьніца?
(Хоць шлях змаганьня свой там),
Ці токар з Токію,
Ці з Вены,
Ці з Дэтройту.

Адным агнём гараць,
Агнём зазыўным
Вочы.
Ніякай розьніцы. І там,
І там
Рабочыя!

На фронт, таварышы,
На фронт, энтузіясты!
Такія дні
Стракаюцца
Ня часта!

У барацьбе, за працаю
Што дзень сабе прыблізім,
Заваёваны
Ў баёх
Соцыялізм.

Прамова скончана.
 Раскатам
 Выбух воплескаў, як шквал.
 І ў залі
 Дружна, так узьнята,
 Сьпявалі
 Інтэрнацыянал.

Вялікі сход. Рабочых шмат.
 Пытаньне важнае бяз краю.
 Пра міжнароднае становішча даклад,
 Конфэрэнцыя агульна-гарадзкая.

Рабочых шмат. Вялікі сход.
 Няма, здаецца, вольных шчылін.

Жыцця нястрымна-быстры ход
 Сваім крылом крануў Марылю.
 Мы прыглядаемся,—як многа перамен!
 Суровай сталасьцю налітыя маршчыны.
 І сьцэлецца ў вачох, як веснавы прамень,
 Агонь імклівасьці народжанай уздымны.

І кожны рух—удумлівы і просты.
 І кожны крок—упэўнены, жывы.

А сьлед мінулага
 Віе ў пярсьцёнкі россып
 Валасоў разрадкаю сівых.

Шлях заваёваны. Не шкадаваць сябе,
А творчым акрынчыцца прыбоем,
І будаваць жыцьцё, і будаваць такое,
Як радасьць перамогі ў барацьбе.

3

Быў дзень—як вар, як важкі ўдар забою.
Быў дзень—апалены распаленай рудою.
Быў дзень—як волат бурай гартаваны.
Быў дзень—як думка творчасьці прызнанай
Быў дзень—народжаны ў агні.

Былі
Такія
Дні!

І кожны дзень краіна маладая,
Ўздыхнуўшы раніцай ірдзянаю глыбока,
Скарб здабыты пільна аглядае
Гаспадарскім
Шматмільённым вокам.

Не аднаму зьвярнуць гатова шыю
Карчамі хто—дарогі ганіць.
Як чэрві хто—грызе берагавыя
Заставы ўмацаваньні.

А горда павыроствявалі гмахі,
Напоеныя водарам праменным.
І жыцьцё, як на варштаты-плахі,
Склалі дні, ўмурованыя ў сьцены.

Тугой не засьцілаюцца агляды.
Географія свой зьмест зьмяняе ўпарта:
Дарогі новыя, жытнёвыя прысэды
Замест дрыгвы—зялёных плям на картах.

Сабраны ў вузел, злучаны, зьяднаны
Разгубленая сіла і напорнасьць.
Мы зноў крануліся паходам гартаваным
З прастораў
Заваёўваць шыр-прасторы!

..Былі сталецьцямі ў карытах-сутарэньнях
Майстэрні дробныя раскіданы ў завулках.
Ці то кравец, ці штэпар—час збавеньня
Чакаў спаткаць сьмяротнасьцю сутулай.

Ці то шавец, шнуруючы паволі,
Пад енк дзяцей замардаваных страшна,
Трываў сябе з сваёй тандэтнай доляй,
Душу ўкладаючы ў юхтовыя камашы.

Вясна разьлівам выгнала з падвалаў,
Усходам росквіту трухло сяліб скрышыла.
І пераплётная (з прыватным капіталам)
На развалінах
Сваю знашла магілу.

.....

Фабрыка кніг. Пераплётны дэх.
Брашуравальня. І тут за працай
Марыля Надзьвіліна з кваліфікацы-
Яй першага раду ў руцэ.

Як ветраным вечарам лес шуршыць,
Шылам сшываюць брашур аркушы.

Цокае чотка, разьмерна, роўна
Самасшывалка. І бязумоўна,

Раз пераплётная—значыць стапнее
Пах петлеванага клею.

.....
Новая дарога. Вырастаюць стромай
На дарозе новай новыя настроі.

На рабфак ня выпала, але глянуў золак
Ветлаю вяснянкаю, вогненым разьлівам
Ціха дні праходзілі на праменных колах,
Вечары зачэсвалі зараніцы-грывы.

З сутарэньня—кузьні зайздрасьці і скрагі,
Як з палону, вышла, вышла на прасьцягі.

✓ Плынь звонкагалосую давяць два ўзьбярэжжы,
Векавыя ворагі—іх ня злучыш мостам.
Так жыцьцё расколата: як вужакі—межы—
Дзьве дарогі поруч—заняпад і поступ.

Узрасла Марыля, сэрца ў хваляваньнях
За дарогу поступу
Заўтрашняга раньня.

4

Распалены дзень разьліваў
Кроплі агню з небасхілу.
Зямля з прагавітасьцю льва
Сьнежаньскай сьцюжай студзіла.

Сьнег пад нагамі хрушчыць.
Калецца змрок застыўшы.
Як палкая кроў, гарыць
Зазыўнае зорнае ўзвышша.

Паветра—як сталь. Вартавой
Сумятлівасьцю дыхае горад.
Нябачанаю рукой
На вокнах расьпісаны ўзоры.

Разьбіўшы сутонную муць,
На крыльях сьцюдзённага ветру,
Коўзаюцца і плывуць
Гарачыя гукі оркестру.

Сівы запалонен прасьцяг;
На лёдавых зрэзаных сьцежках
Зьвіняць маладосьцю жыцьця
Жвавыя канькабежцы...

На вуглях распаленых сьцюжы,
Праз цені зьняволеных ліп,
З катанья—вясёлых і дужых—
Їх двое да дому ішлі.

Їх двое—Марыля і Павал.
Їх двое, як лунь, сівых.
А вецер абуджваў праявы
Ў карусэлях сьнегавых.

Рупліва, на перагонкі,
Усьлед за ступой ступа.

Марыля адстала. — і звонкі
Сьмех акунаецца ў пар...

На скрыжаваньні вуліц
Разьвітваліся, і
Абодвы ўхмыляліся, чулі,
Штось затрымоўвае іх.

— Яшчэ і ня позна, да дому
Звычайна прыходзім пазьней.
Мо' зойдзеш пагрэцца, на момант?
Мо' зойдзеш да мяне?

І за рукаў пацягнула.
— Вып'ем гарбаты...
А сьнег,
Ветрам узьняты,
Ў завулках
Завірушваў свой начлег.

5

Пакой, як пакой, чатырохкантовы.
Заманьліва-ўтульная ціш.
— Сілкуйся, а ўжо і гарбата гатова.
Страхніся, чаго маўчыш?

Павал глядзіць на портрэт і на зломе
Брывей павіс успамінаў шнур.
— Ня ведаеш хто? Магу пазнаёміць—
Люксэмбург Роза, жанчына віхур.

— Жанчына віхур, гэта праўда, ахвяра
Уздыбленых дзён Спартака...

Гісторыя проста, жыла-была пара,
Іх доля ў палоне, ў чужых руках.

Жыла-была пара,—а голадна, туга.
Працуюць, працуюць, а толку няма.
Кроў на прадвесні, нібы валацуга,
Блудзіла па жылах,—спрабуй, стрымай!

Шукаючы працы, дабрыў ён у горад,
Стаў на работу—вартаўніком.
Асвойтаўся крыху—і·скора, скора
Складваў чырвонцы—рубель за рублём.
І вось, гэтак сама над ложкам павесіў
У рамку апраўлены Розы портрэт.
Затым на другі ці на трэці месяц
Выклікаў жонку праз сельсавет.

З дзіцем і клумкаў вялікаю ношай,
Дарогай ледзь сіл не растраціла ўсіх.
Заходзіць у хату, глядзіць—над ложкам
Жаночая картка вісіць.
Як на бяду—у кватэры нікога.
Няўтульнасьць халодная сьцен.
— Здрадзіў, зманіў, не ўбаяўся бога,
Знайшоў гарадзкую... Енк.
І надрывала ў распачы грудзі,
Стулілася на дзіцё:
— Саколiк, мой любы, мы тут-ка ня будзем,

Загублена наша жыцьцё!..

Раскрыліся дзьверы, глядзіць ён—вые

Ягоная жонка, галосіць малы.

—Што з вамі, што? А мае дарагія...

— Ах, каб табе смалы!

Шась за портрэт, паламала, падзёрла:

— Кралю знайшоў сабе, га?

Знайшоў, каб табе пад грудзямі сьпёрла,

Сукін ты сын, гад!..

Дзе там было-разабрацца адразу,

Толькі спусьціўшы гадзіну,

Гарбаты сагрэў і доўга расказваў

Што гэта—о—го!—жанчына.

З Леніным разам яна працавала.

— А зараз, працуе яна?

— Дурань, яе нямчура ўкатавала.

— Значыць нябожчыцца?

Гнеў мінаў...

Марыля ў далонях скроні сьціскала,

Тугой забінтованы твар.

Мінулае перад вачыма ўстала

І зацягвае, як дрыгва.

— Жанчына—забітая горам, бядою,

Цёмная, што зямля.

Скуль-жа ёй ведаць? І я-ж такою

Да скону застацца магла.

Тут сьмешнага мала, тут сьлёзнага болей,

Крыўдна, што ні кажы.

А ў сэрцы дзяўчыніным чуласьці колькі!
А жыць, так хочацца жыць!

Эх, кінем развагі, прайшло, прамінула...
Гарбаты гарачай наліць?

— Ты кажаш, дзівочае сэрца чулае?
Як гэта ўчуць і калі?

Ухвальнай ухмылкай дапытваў адказу.
Паклаў ёй на голаву ветла далонь.
Гарэзныя думкі ў вачох, як блазны,
Распальвалі палкі агонь.

Спаяліся рукі.
Моцна і сьмела
І весела ўзьвіліся крыльлі ласк.
І... як на ліха, якраз
Лямпачка перагарэла.

6

Ярасна ўпяршыню,
За працай сагнуўшыся ў плечах,
Не заўважыла, як дню
Ў вочы цярушыцца вечар.

Наўкола гара аркушоў,
Їх тысячы ў сьвет выпускаюць.
Назаўтрае тысячы зноў
Новых лістоў вырастае.

З брашуроўкай ня важны толк.
Аўтары ходзяць, як здані,

І кожны на кожны стол
З надзеяй трывожнаю гляне.

Патыліцу паскрабе,
Шугае ў кантору мігам:
Работы нястрымны разьбег,
Яго-ж марынуецца кніга.
Пакуль надрукуюць, затым
Пакуль і сфальцуюць і сшыюць —
Дум поэтычных уздым
У выдавецтве зломіць шыю!

Марыля чацьверты дзень
Ужо ля качалкі, што дротам
Кнігі сшывае. Ідзе
Хутка і нудна работа.

І ёй за машынай цяпер,
Здаецца, жывое ўсё нікне.
— Ці трэба крыху пацярпець,
А пацярпеўшы прывыкнеш?

Гарэзны званок праляціць
Па цэлавых шэрых пакоях —
Скончана праца. Заціх
Шум брашуроўкі. Затое

Гул пачынае кружыць
Вясёлы і сумятлівы...
А глянеш, гарой тыражы
У крыўдзе ляжаць сіратліва.

Цьмяны вечар і цьмяны сьвет
 Сытных вітрын магазынаў.
 Неба застыўшае вецер рве,
 Каб сьнегам засыпаць вітрыны.

Гул замарожаны раскалоў
 Вылазкай сіплай газэтчык.
 Клопатам гораду, як і было,
 Вуліцыгнулі плечы.

Я раз на шматлюдным рагу
 (У вачох мітусіцца іней).
 Згубілася і адшукаць не магу
 Марыля, мая героіня.

Дарэчы—сягоньня чацьвер.
 Гурток політычны а пятай,
 Напэўна Марыля цяпер
 Сьпяшалася на заняткі.

А я завярнуў уніз,
 Ссутуліўся, як звычайна.
 Іду. У сутарэньнях агні
 З маімі падумкамі спяны.

Дарэмна у нашых здагадках
 Таяла прозалаць слоў.
 Учора ў гуртку на занятках
 Марылі зусім ня было.

А сёння чагось за варштатам
Каромысла стомленых век
Склеіваюцца, што скурлаты;
Клоніцца сну чалавек.
Спачатку сябе намагала,
Затым і зусім ня відно,—
Што сёння Марыля ня спала
Пралётам цалюткую ноч.

Павал хварэе, а дома
За хворым каму даглядзець?
Учора ён страціў прытомнасьць,
Не пазнаваў людзей.

У клопатах і турботах
Прашла агнязорая ноч. ✓
Пайсьці, адпачыць,—за работай
Цяпер пажаданьне адно.

Прышоў старшыня фабкому
І голасна ўсім абвясціў:

— Таварышы,

Сёння да дому

Ня прыдзецца нам пайсьці.

На зьмену начную застацца—

Да раніцы скончыць тыраж.

Гуртом паднатужыцца,

Ўзяцца

І ў тэрмін выканаць працу—

Гонар грамадзкі наш.

Марыля праслухала,—рада
Застацца, а ў думках яе:
Ён хворы, адзін, без дагляду,
І сіл у самой не стае.

Працуе ўсяго сорак восем,
Да дому-ж зьбіраюцца шмат,
Бо ў іншых бяз догляду дзеці галосаць,
Ў Марылі—нікога няма.

Пакінуць ня мае права.
Сябры застаюцца, і ёй
Выбар суровы—ці Павал,
Ці з рабочаю грамадой.

А векі, як змрок, асядаюць,
Стома ліецца з вачэй.
Хто знойдзецца, хто параіць?
Няўстойлівасьць крыўду тчэ.

Сыгнала-звон, цокатам медзі,
Цэхава шум расьсек.
Марыля глядзіць—суседзі
Ўсё-ж застаюцца ўсе.

Ня спала адну, і другая
Шуміць хай, як вадаспад.
Часамі і горай бывае,
Што значыць дзьве ночы ня спаць?

9

За горадам верацяніцай
Баракі сталічнай бальніцы.

І ноччу і ў холадзе дня
Жахлівая цішыня.

Кароткай прыймовай парой
Захлынаецца ціша спакой—

У тлуме людзкіх клопот
Каля вартаўчых варот.

Праменьні зьлятуцца гурбой
На свой чаргавы вадапой,—

І сьлёзы трывогі, надзей
Глытаюць з глыбокіх вачэй.

— Няўжо ён ужо ачуняў?
Голас знаёмы спытаў,
А вочы, як бліскавіцы.
...Павал ляжаў у бальніцы.

10

Сьпяшаецца ўстрывожана
На сход прысьці ў пару.
Пазьніцца не паложана
Шэфком-сакратару.

Дзівосная, патрачаны
Амаль і сілы ўсе.

— Калі на 6 прызначана,
Пачнуць звычайна ў 7.

.....
— Нашу шэфскую нараду
Мы пачнем бяз лішніх слоў.

Набліжаюцца каляды,
Трэба вылучыць брыгаду
Для пасылкі у сяло.

Алавок трымаючы ў прыгоршчы,
Гаварыў стары наборшчык.

— Як вядома, сход фабрычны
Шэфства ўзяў над вёскай Пні.
Там мясцовасьць—прыгранічча.
А зрабілі што практычна?
Як ня сорам—а-ні-ні.

— У мяне—Марыля просіць слова,—
Пра-па-но-ва:

Трэба вылучыць мацнейшых
Трох таварышаў, ня менш.
Прапаную: Кругарэшны,
Забруліцкая і Тлейшын,
І паслаць іх не на дзень.

— Так,—дадаў клішар,—пры гэтым
Даць з сабой бібліотэку.

— Мы ў ячэйцы талкавалі
Больш чым трох паслаць цяпер.
Так: Надзьвіліна, Прычалін,
Кругарэшны, Тлейшын, далей
Ігнатковіч-піонэр.

— У мяне нагрузкі досыць,
Хай другі...—Марыля просіць.

— Знаеш, братка, што скажу—

Лепш рыхтуй сабе кажух,

І дарма ня варта біцца...

Зьмены ёсьць?

— Няма!

— Згадзіцца!

...Ехаць нават і цікава,

Гэта праўда, толькі... Павал.

Іскры думак мільганулі

І пагасьлі

Ў дымным гуле.

11

Зарніца каменшчык з пляча

Драбіла сіль на небакраі.

І змрок, як срэбная парча,

На грудзі вуліц асядае.

Пераклікаюцца па вечарам

Гудкі фабрычныя ў прасторах.

Так шчыра з Павалам бальнічная сястра

Разгаварылася ў бальнічным калідоры.

Парой людзкі, як боль, працяжны стогн

Абудзіць зноў бальніцы юдаль.

...— Бяду—далей расказваў ён,—

Зьмяняла сьмерці жудасьць.

Магіла матчына нявысахшай была,

Здэмала бацьку п'яная агонія.

Сястра... ня ведаю. Мо' справіцца змагла,—
Выслана ў папраўчую колёнію.

.....

Расказваў спакойна.
А ветраны шчос
За вокнамі вые-байдосуе.
Галубіць Марылю
Румянцамі шчок
Весёлая сьнежная россып.

Выедзе рана,
Ледзь зоймецца дзень,
У раён на грамадскую працу.
Таму, хоць і позна,
Да Паўла ідзе
Праведаць і разьвітацца.

.....

Напоены цішынёй
Белы бальнічны пакой.

Сястра, спачуваючы Паўлу,
Па-сяброўску апавядала:
— Стынь успамінаў крану,
Труціцца сэрца журбой.
Трывала зьнявагу, ману,
Закінутая, сіратой.

І вось, выпадкова аднойчы,
Са мной пазнаёміўся лётчык.

Я песьціла радасьць сустрэчы,
Пяшчотамі думкі снавала.
Помню, быў чэрвенскі вечар,
Доля нас моцна зьвязала.
І поступаю звонкагалосым
Жыцьцё зьніштажала прапону.

Змоўкла. Ухмылкай саромнай
На Паўла глянула скоса.
І хто-ж утрымаецца, хто
Ня ўславіць арліныя ўзьлёты?
Дастала конвэрт з паліто,
Мужа паказвае фото.
Кожнае слова—гонар
Народжаны ў бурах-пажарах.

Быў на вайне заслужоны,
І зараз—адказны таварыш.
Як сонца, мой любы пілот,
Ордэн у променах бліскаў.

Дырэктарам на завод
Пісаць і адпісваць запіскі
Паслалі з губкому, а ён
Выкручваўся мёртвай пятлёю,
І ўсё-ж загадалі!—

Закон!

Аддаўся заводу душою...
Вось гляньце на картку яго,
Дзівіцеся, ордэн, як зорка.
...У трох мы жывем—Рыгор,
Я і сыночак Рыгорка.

Зноў глянула, як ваўчыца,
Праз чорную ціну брывей.
А вецер за вокнамі рве,
Атрутную юдаль бальніцы.

Зданьню здаецца парой,
Стаць ля бальнічных варот,
Як ветрам нагнаны сумёт,
Настарожлівасьцю вартавой
Хатка (былая капліца)
Вартаўніка бальніцы.

Марыля зайшла. У жарыльні
Тлее малінавы прысак.
Просіць старожку Марыля
Да Паўла занесьці запіску.

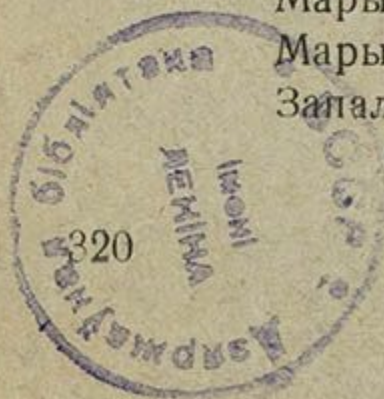
Старожка

Бурчлівым скрогатам:

— Тут не радзільня,
Што гэта...

Марыля старожку прасіла,
Словам пакорным прасіла,
Як родную маці прасіла,
Упартасьці рвала завесы.

Марыля прасіла, старожку
Марыля скарыла старожку,
Запаланіла старожку,
Старожка запіску панесла.

Рань у зорах ляскае,
Зарэе ў зорах рань.
Сьнежаньская, ясная,
Зазыўная зара.

Небаспад абвязаны
Бурштынавай каймой.
Зоры, быццам блазны,
Ўцякаюць чахардой.

Даўгою вераніцаю
Шнуруецца абшар:
Угрунь цягнік імчыцца,
Усхіпвае дымар.

Дым цыгар, як лёканы,
Ў вагоне б'ецца звон.
А вецер б'ецца ў вокны,
Ён просіцца ў вагон.

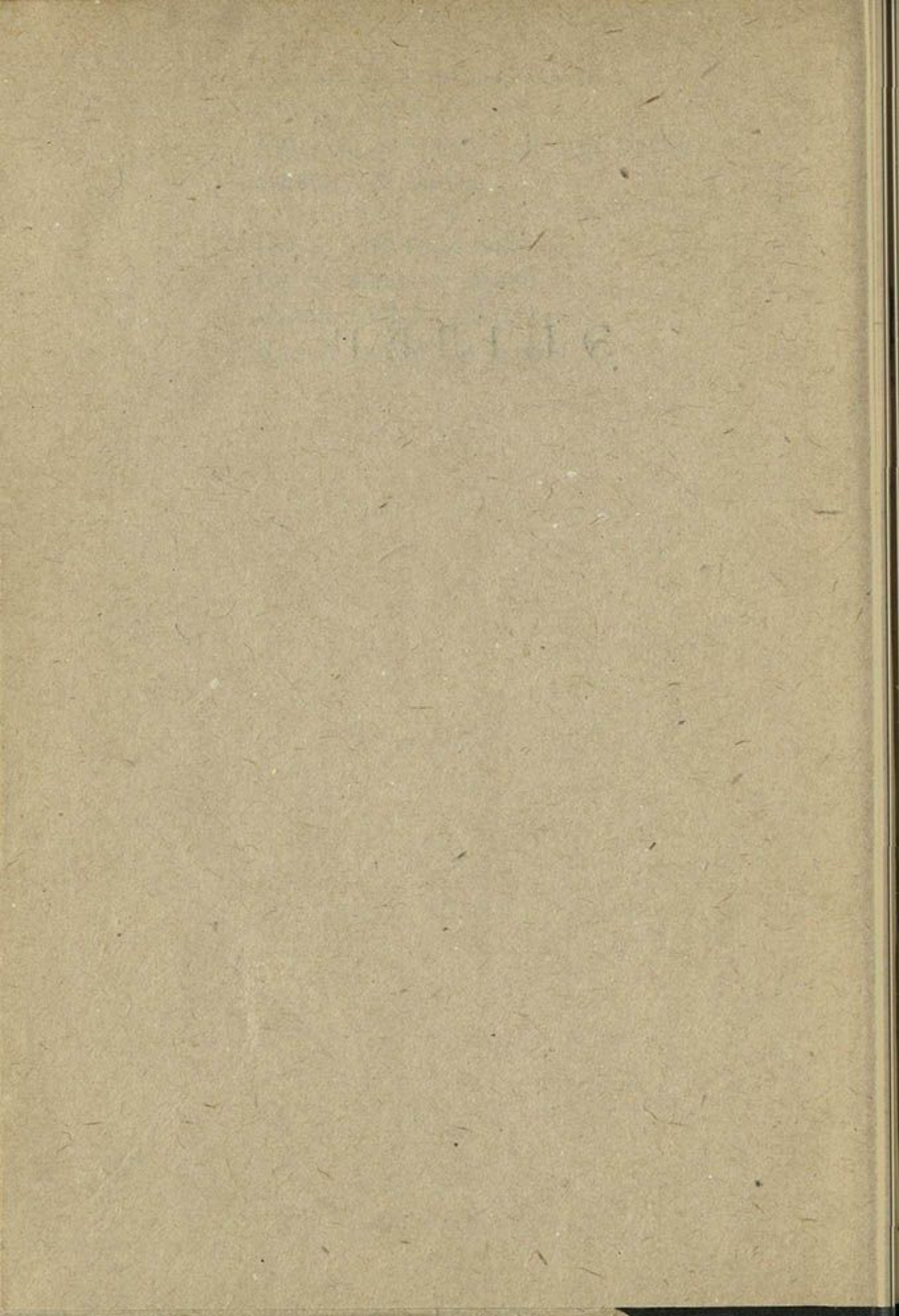
Марыля, як прыпаяна,
Паглядвае ў вакно.
Ў вёсцы—як была яна
Ледзь помніцца,—даўно.

— Цяпер зусім інакшаю,
Другой, зусім другой,
Вёска саламяшная,
Спаткаюся з табой!

Колькі сіл, напорнасьці
Заве ў грудзёх маіх—
Гарэць, тварыць, да зор расьці
Адвеку агнявых

Поступам гартованым
Іду ў жыцьцё далей.
Шлях мой заваёваны:
Давай, цягнік, хутчэй!..

Э П І Л Ё Г

Жыцьцё змяняецца, змяняюцца ідэі.
Расьце сасна, а поруч тлее корч.
Радзіўся чалавек—гаспадаром ідзе ён
Любіць і стэп, і лес, і камень гор.
Пануе дзень, сутоньне пакарылі.
На злome скал, на злome стромкіх круч,
У штурме хваль—Надзьвіліна Марыля
Радзін сваіх уславіла зару.
На рыштаваньнях песьнямі зарэе.
Здабыта ў будучыню вернае старо.
Жыцьцё змяняецца, змяняюцца ідэі.
Пануе дзень, калі змаглася ноч.

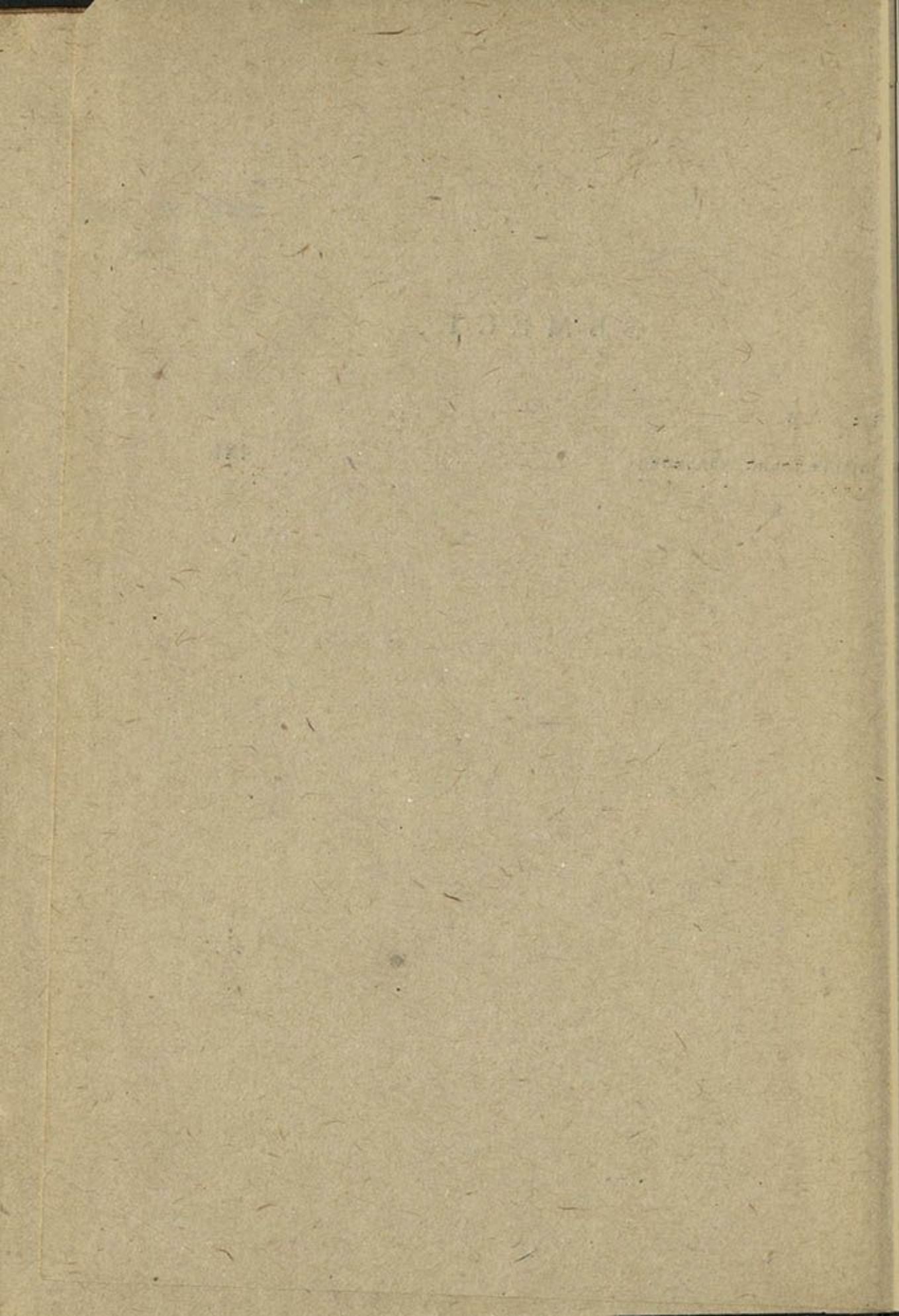
1927—1931.

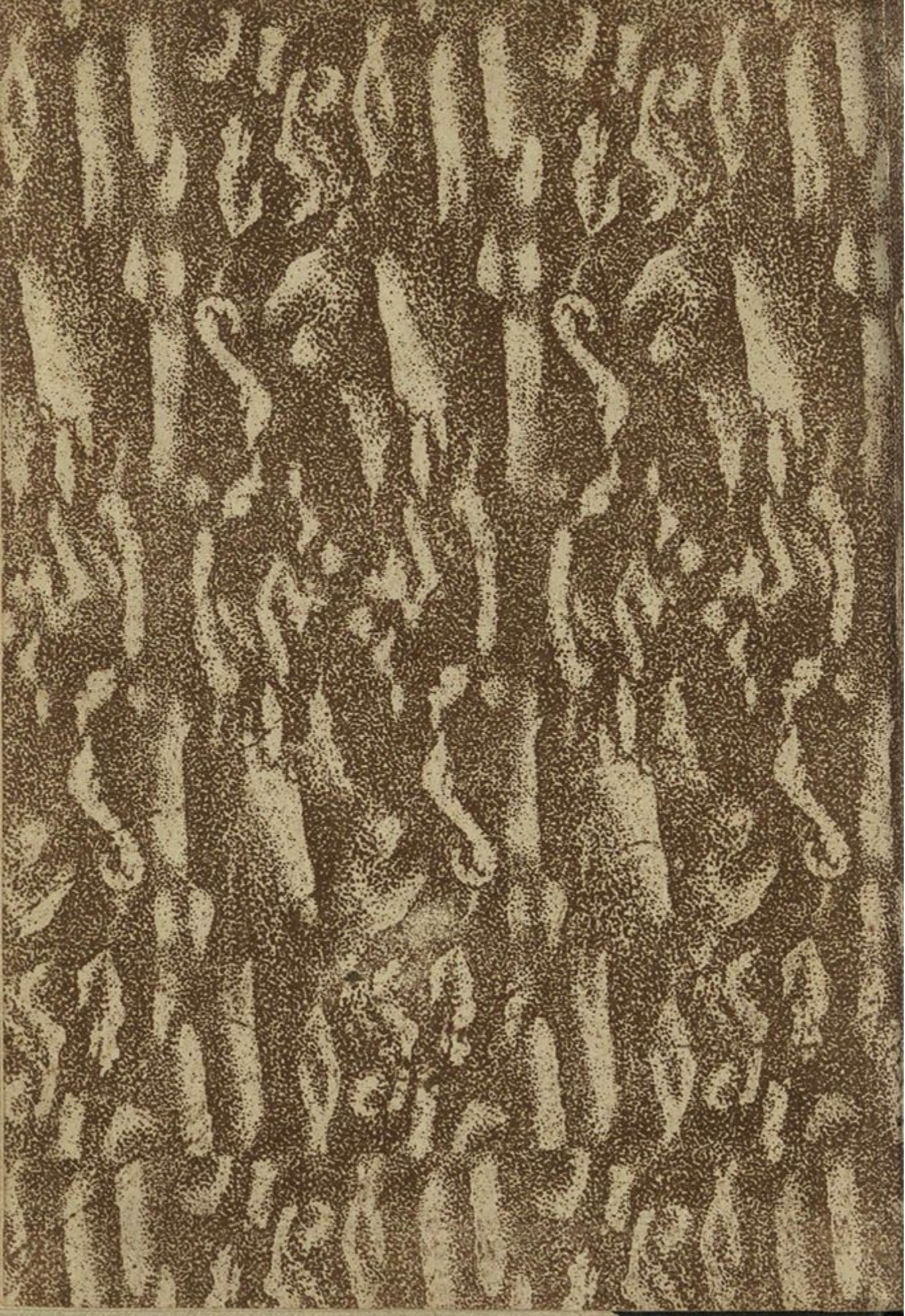
Воп. адтс
1994 г.

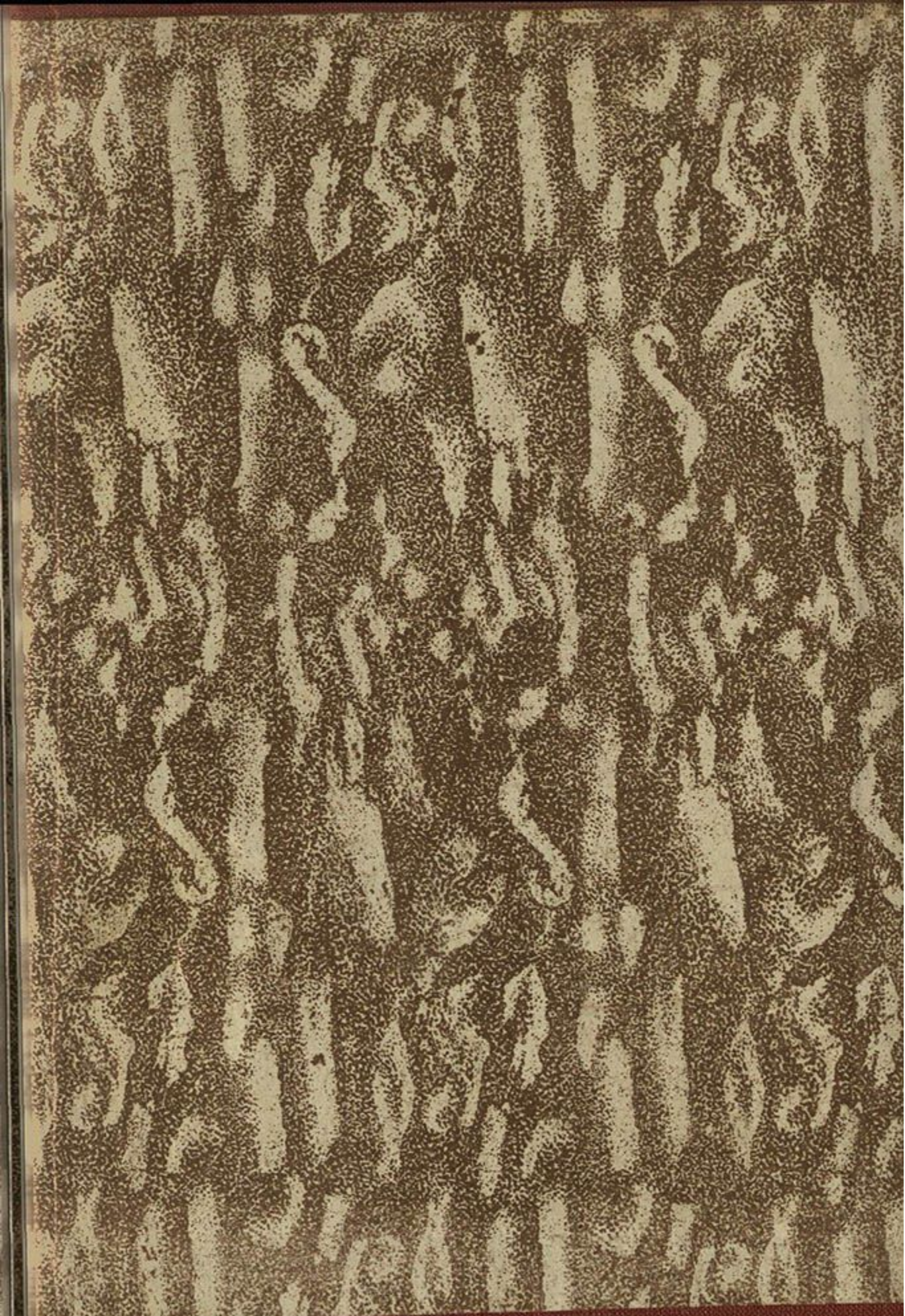
З Ъ М Е С Т

Напор	9
Нараджэньне чалавека	181

273

B0000003 1 18966

18966

